

Eeva Piha

Opinnollistaminen starttivalmennuksessa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Hyvinvointi ja toimintakyky

Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto (Sosionomi YAMK)

Opinnäytetyö

15.4.2014

Tekijä Otsikko	Eeva Piha Opinnollistaminen starttivalmennuksessa
Sivumäärä Aika	78 sivua + 1 liite 15.4.2014
Tutkinto	Sosionomi YAMK
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaalialan koulutusohjelma
Ohjaaja	yliopettaja Jyrki Konkka yliopettaja Sirkka Rousu
Starttivalmennuksen opinnollistamisen keskeisenä tavoitteena on lisätä nuoren saamia hyötyjä starttivalmennuksesta. Lisäksi opinnollistamisella tavoitellaan laajemmin starttivalmennuksen kehittämistä ja tuomista lähemmäs ammatillista peruskoulutusta ja pyritään vastaamaan yhteiskunnalliseen nuorten jatkokoulutukseen kiinnittymisen haasteeseen. Peruskoulun jälkeisen jatko-koulutuksen puute, toisen asteen opintojen keskeyttäminen ja heikon koulutustason vaikutus kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin on nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta keskeinen haaste. Perinteinen koulutus ja työmarkkinat eivät välttämättä vastaa erityistä tukea tarvitsevien nuorten tarpeisiin. Tarvetta olisi joustavammille tavoille suorittaa opintoja ja hankkia tarvittavaa osaamista. Nonformaalin oppimisen tunnistaminen ja nostaminen virallisia reittejä tapahtuvan oppimisen rinnalle on yksi keino vastata erityistä tukea tarvitsevien nuorten kouluttautumisen haasteisiin. Perinteisen työpajatoiminnan opinnollistamista ja pajatoiminnassa kerrytetyn osaamisen tunnistamista ja dokumentointia on tehty vuosikymmenen ajan, mutta starttivalmennuksen opinnollistaminen on uutta. Starttivalmennuksen opinnollistamisen mallia kehitetään opinnollistamisportaikon mukaisesti, joista kaksi ensimmäistä vaihetta, oppimisympäristöanalyysi ja vertaustaminen ammatillisten perustutkintojen perusteisiin toteutettiin opinnäytetyön puitteissa. Starttivalmennuksen opinnollistamisessa keskitytään tunnistamaan erityisesti ammattitaitoa täydentäviä yhteisiä opintoja. Starttivalmennuksen opinnollistamisen kehittäminen toteutetaan sosiaalisen vahvistamisen ja sosiokonstruktiivisen oppimiskäsityksen näkökulmista käsin. Kehittämistehtävä, opinnollistamisen mallin soveltaminen starttivalmennukseen sopivaksi, toteutettiin osallistavan toimintatutkimuksen menetelmällä yhdessä kohderyhmän ja yhteistyötahojen kanssa. Kehittämistehtävän toteuttaminen eteni asetetun tavoitteen mukaisesti suunniteltuun pisteeseen asti. Prosessin tässä vaiheessa on luotu starttivalmennuksessa kerrytettävästä osaamisesta osaamiskartta, starttivalmennussuunnitelma, sekä vertautettu starttivalmennuksen sisällöt ammatillisen perusopetuksen opetussuunnitelmaan ja poimittu sieltä kolme opintokokonaisuutta opinnollistettavaksi. Opinnollistamisportaan kaksi viimeistä vaihetta toteutetaan jatkotyöskentelynä kahden ensimmäisen vaiheen pohjalta.	
Avainsanat	opinnollistaminen, starttivalmennus, sosiaalinen vahvistaminen, sosiokonstruktiivinen oppimiskäsitys

Author Title	Eeva Piha Pedagogisation of start workshop activity
Number of Pages Date	78 pages + 1 appendix Spring 2014
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor	Jyrki Konkka, Principal lecturer Sirkka Rousu, Principal lecturer
The principal aim for pedagogisation of start workshop activity is to increase the benefits of the start workshop training period for the youth. Additional aims are development of start workshop activity and bringing it closer to the vocational education system. Pedagogisation is one way to respond to society's challenge of poor integration in upper secondary level education of young people in need of special support. Lack of upper secondary education, withdrawal of studies and the influence of low level of education on well-being are challenges for youth's integration into society. The traditional education system and labour market may not meet the needs of youth in need of special educational support. More flexible ways of educate oneself are needed. Valuation, identification and recognition of non-formal learning side by side with formal learning can be ways to respond to educational difficulties of youth with special needs. Pedagogisation of traditional workshop activity and identification and documentation of non-formal learning has been developed for a decade. Nevertheless pedagogisation of start workshop activity is completely new. Developing pedagogisation of start workshop activity is based on stairs of pedagogisation. The first two steps, analysis of learning environment and comparing it to requirements for vocational qualifications are carried out within my thesis. Pedagogisation of start workshop activity is focused on core subjects and free choice modules in curriculum-based vocational education and training. Developing pedagogisation of start workshop activity is put into practice from the perspective of social strengthening and socio-constructivist viewpoint of learning. The development project, pedagogisation of start workshop activity, was put into effect with the method of participatory action research in co-operation with colleagues in start workshop Vamos and co-operation partners. The development project proceeded as planned. At this point of the process an analysis of learning environment in the start workshop Vamos is conducted and it has been compared to requirements for vocational qualifications. Based on this, three modules from start workshop content are picked for pedagogisation. The last two steps of pedagogisation will be put into practice later.	
Keywords	pedagogisation, start workshop activity, social strengthening, socio-constructivist viewpoint of learning

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnollistamistarpeen tausta ja ajankohtaisuus	6
2.1	Opinnollistamisprosessin tavoitteet starttivalmennuksessa	7
2.2	Työn ja koulutuksen ulkopuolelle jäämisen riskitekijöitä	10
2.3	Nonformaali oppiminen ja sen hyödyt työpajoilla	13
2.4	Opinnollistamisesta aikaisemmin	16
2.5	Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen nykytila ja haasteet	20
2.6	Keskeiset termit	24
2.6.1	Opinnollistaminen	24
2.6.2	ATTO-opinnot	27
2.6.3	Starttivalmennus	28
2.7	Työpajatoiminnan ja starttivalmennuksen yhteneväisyydet	30
2.8	Starttivalmennus Vamos Starttityöpajalla	31
2.9	Opinnollistamisen yhteistyökumppanit	34
2.9.1	Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö	35
2.9.2	Helsingin Diakoniaopisto	35
3	Sosiaalinen vahvistaminen ja sosiokonstruktiivinen oppimiskäsitys starttivalmennusta ohjaavina näkökulmina	36
3.1	Sosiaalinen vahvistaminen	37
3.1.1	Voimaantumisen, valtaistumisen ja sosiaalisen vahvistamisen käsitteet	37
3.1.2	Sosiaalinen vahvistaminen työorientaationa	41
3.1.3	Vapaaehtoisuus ja sosiaalinen vahvistaminen	42
3.2	Sosiokonstruktiivinen oppimiskäsitys	43
3.2.1	Sosiokonstruktiivinen tapa oppia ja opettaa	44
3.2.2	Motivaatio ja asenteet oppimiseen	46
3.2.3	Työpajat oppimisympäristönä	49
4	Menetelmät	50
4.1	Osallistava toimintatutkimus	51
4.2	Tiedonhankinnan tavat	54
4.3	Kohderyhmä	55

5	Kehittämistehtävä	56
6	Opinnollistamisen ensiaskeleet starttivalmennuksessa	57
6.1	Esiselvitys ja lähdemateriaaliin tutustuminen	58
6.2	Oppimisympäristöanalyysi	60
6.3	Vertaustaminen opetussuunnitelmaan	63
7	Kehittämistehtävän arviointi	68
8	Pohdintaa ja päätelmiä	73
	Lähteet	78
	Liitteet	
	Liite 1. Starttivalmennussuunnitelma	

1 Johdanto

Opinnollistaminen on työpajatoiminnan kentän yksi keskeinen kehittämisen kohde. Työpajatoiminta jaotellaan perinteiseen työvaltaiseen työpajatoimintaan ja arjen ja elämänhallinnan taitoja sekä työelämä- ja opiskelunvalmiuksia vahvistavaan starttivalmennukseen. Opinnollistamisen keskeisiä termejä ovat nonformaali oppiminen sekä osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen. Opinnollistamisen keskeisenä ideana on koulutuksen ulkopuolella hankitun osaamisen tunnustaminen ja dokumentointi yhteisellä kielellä koulumaailman kanssa. Tavoitteena on muualla hankitun osaamisen hyödyntäminen osana nuoren työllistymis- ja kouluttautumispolkua. Starttivalmennuksen, kuten työpajatoiminnan opinnollistamisen keskeinen idea on tuoda näkyväksi sellaista ammatillisessa peruskoulutuksessa hyödynnettävää osaamista, jota työpajoilla on mahdollista kerryttää.

Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä on kasvussa eikä nykyinen konservatiivinen ammattikoulutus vastaa kaikkien erityistä tukea tarvitsevien nuorten tarpeisiin. Siksi on tärkeää kehittää sellaisia uusia työmuotoja, jotka tunnustavat ja siirtävät ennakkoluulottomasti käytäntöön erilaisia tapoja oppia ja tuovat joustoa nuorten koulutuspolkuihin. Perinteisessä työpajatoiminnassa ja starttivalmennuksessa on paljon erityistä tukea tarvitsevia nuoria, jotka hyötyisivät vaihtoehtoisista, joustavammista ja yksilöllisesti suunnitelluista tavoista hankkia tarvittavaa osaamista. Nonformaalin oppimisen parempi tunnistaminen ja sen mahdollisuuksien tehokkaampi hyödyntäminen on yksi tapa vastata tähän tarpeeseen. Nonformaali oppiminen tulisi nostaa virallisen oppimisen rinnalle tasavertaisena osaamisen hankkimisen muotona. Työpajoilla tapahtuva oppiminen on tähän asti ollut piilossa tapahtuvaa ja tunnustettua lähinnä vain työpajoilla sisäisesti. Työpajatoiminnassa kertyy kuitenkin myös sellaista osaamista, jota on mahdollista vertauttaa ammatillisen perusopetuksen sisältöihin. Opinnollistamisen tavoite on tuoda tämä osaaminen paremmin esiin ja näkyväksi.

Työpajatoiminnan opinnollistamiseen liittyviä hankkeita on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut neljä. Nämä hankkeet ovat keskittyneet perinteisessä työpajaympäristössä tapahtuvan opinnollistamisen ja osaamisen tunnistamisen kehittämiseen. Hankkeissa on saatu paljon aikaa opinnollistamisen mallin tuttuuden lisäämiseksi niin työpajoilla kuin ammatillisissa oppilaitoksissakin sekä hyvien käytäntöjen kehittämiseksi ja levittämiseksi. Starttivalmennus, joka on nousujohteinen osa työpajatoimintaa, on jää-

nyt näissä hankkeissa kuitenkin kokonaan huomioitta. Starttivalmennuksen malli yhtenä tapana toteuttaa työpajatoimintaa leviää valtakunnallisesti yhä useampaan kuntaan vastaamaan paremmin niitä erityistä tukea tarvitsevien nuorten tarpeita, joihin perinteinen työvaltainen työpajatoiminta ei pysty vastaamaan. Starttivalmennus on työpajakentässä väliinputoajan asemassa suhteessa siitä saatavan osaamisen tunnistamiseen. Siksi starttivalmennuksen opinnollistamisen kehittäminen tukee sekä starttivalmennuksen asemaa työpajakentällä että myös suhteessa ammatilliseen koulutukseen.

Opinnäytetyöni kehittämistehtävä on kehittää aiempien työpajatoiminnan opinnollistamisen mallien pohjalta starttivalmennukseen sopivaa opinnollistamisen mallia pilotoimalla sitä Vamos Starttityöpajalla. Opinnollistamisen kehittämisessä noudatan opinnollistamisprosessin nelivaiheista portaikkoa, jonka askeleet ovat oppimisympäristöanalyysi, vertaaminen opetussuunnitelmaan, osaamisen tunnistaminen ja dokumentointi sekä osaamisen tunnustaminen. Opinnäytetyössäni keskityn starttivalmennuksen opinnollistamisessa opinnollistamisportaikon kahteen ensimmäiseen vaiheeseen, oppimisympäristöanalyysiin ja sen vertaamiseen opetussuunnitelmaan. Nuorelle osaamisen tunnistamisesta ja tunnustamisesta saatavia keskeisiä hyötyjä ovat osaamisen esille tuonnin helppous, opiskeluajan lyheneminen, koulutukseen hakeutumisen motivaation kasvu ja nuoren vahvistuminen. Starttivalmennusta toteuttaville tahoille opinnollistaminen tuo työpajalla tehtävää työtä näkyväksi rahoittajille ja lisää starttivalmennuksessa tuotetun osaamisen arvostusta ammatillisessa koulutuksessa. Opinnollistamisprosessista kerätyt hyvät käytännöt tulevat kaikkien starttivalmennusta toteuttavien tahojen ja muiden yhteistyökumppaneiden vapaaseen käyttöön, joten prosessista hyöttyy koko starttivalmennuksen toimintakenttä.

Starttivalmennuksen opinnollistamisella on monenlaisia tavoitteita. Osaamisen kerrittämisen ja sen dokumentoinnin hyödynsääjia ovat ensisijaisesti starttivalmennuksessa olevat nuoret. Tunnistetun osaamisen avulla heidän on mahdollista hakea dokumentoitu osaaminen tunnustetuksi osaksi opintoja myöhemmin ammatillisessa peruskoulutuksessa. Starttivalmennuksen opinnollistamisen hyviksi todettuja käytäntöjä on mahdollista levittää prosessin päätyttyä käyttöön myös muille starttivalmennuksen parissa toimiville tahoille. Oppilaitosyhteistyö on tärkeässä roolissa opinnollistamisprosessin toteutuksessa. Oppilaitosyhteistyön avulla opinnollistamisen mallia ja ideaa on mahdollista tehdä tutuksi ammatillisissa oppilaitoksissa. Tavoitteena on, että starttivalmennuksen tarjoaman arjen ja elämänhallinnan tuen lisäksi huomio alkaa kiinnittyä entistä enemmän starttivalmennuksessa kertyvän ammatillisessa koulutuksessa vaadittavan osaa-

misen kehittämiseen. Starttivalmennuksen sisältöjen kehittämisen myötä on mahdollista tuoda valmennusprosessia lähemmäs ammatillista peruskoulutusta.

Opinnollistamisen mallin soveltaminen starttivalmennukseen sopivaksi ja mallin pilotointi Vamos Starttityöpajalla toteutetaan osallistavan toimintatutkimuksen menetelmällä. Toimintatutkimuksessa on keskiössä jokin kehittämisen kohde, johon haetaan vastauksia jonkin ennalta määritellyn ajan sisällä. Toimintatutkimuksessa kehittäminen liittyy aina sosiaaliseen kontekstiin ja sillä tavoitellaan muutosta. Osallistava toimintatutkimus on toimintatutkimuksen suuntaus, jonka lähtökohtana on kehittämishankkeen toteuttaminen yhteistyönä ennalta määritellyn kohderyhmän kanssa. Opinnollistamisen kehittämiseen osallistavan toimintatutkimuksen menetelmä sopii hyvin, sillä sen kehittäminen tapahtuu yhteistyössä työyhteisön ja opinnollistamisen yhteistyökumppaneiden kanssa. Toimintatutkimusta ja opinnollistamisen kehittämistä toteutetaan hyödyntäen toimintatutkimuksen sykliä ja Demingin laatuympyrää. Opinnollistamisen mallin soveltaminen starttivalmennukseen sopivaksi peilaa sosiaalisen vahvistamisen ja sosiokonstruktiivisen oppimiskäsityksen muodostamaan viitekehykseen. Osallistava toimintatutkimus, sosiaalinen vahvistaminen ja sosiokonstruktiivinen oppimiskäsitys painottavat molemmat yhteisön merkitystä, osallisuutta ja aktiivista toimijuutta prosessissa.

Opinnäytetyön raportti rakentuu starttivalmennuksen opinnollistamisen tarpeen taustan ja ajankohtaisuuden pohjustamisesta, opinnäytetyötä tukevan teoreettisten näkökulmien, eli sosiaalisen vahvistamisen ja sosiokonstruktiivisen oppimiskäsityksen esittelystä, kehittämistehtävän toteutukseen käytettyjen menetelmien selventämisestä, opinnollistamisprosessin ensiaskelten kuvaamisesta, kehittämistehtävän arvioinnista ja pohdinnasta. Raportissa on kuvattu mahdollisimman tarkkaan opinnäytetyön kehittämistehtävän rakentuminen ja sen osa-alueet, niiden teoreettinen perusta sekä käytännön toteutus.

Tausta ja ajankohtaisuus -osassa käydään läpi opinnäytetyön tavoitteet, pohditaan työelämän ja koulutuksen ulkopuolelle jäämisen riskejä opinnäytetyön aiheen näkökulmasta, määritellään nonformaalia oppimista, esitellään aiemmat hankkeet ja tutkimukset opinnollistamiseen liittyen, kerrataan osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen nykytila ja haasteet, määritellään opinnäytetyöhön liittyvät keskeiset termit, käydään läpi starttivalmennuksen ja työpajatoiminnan yhteneväisyydet sekä opinnollistamisen yhteistyökumppanit. Riskit jäädä työelämän ja koulutuksen ulkopuolelle opinnäytetyön näkökulmasta liittyvät erityistä tukea tarvitsevien nuorten tarpeisiin löytää joustavampia

tapoja hankkia itselleen työelämässä tarvittavaa osaamista. Perinteinen koulutus ja työelämä eivät vastaa kaikkien tukea tarvitsevien nuorten tarpeisiin ja osa heistä on vaarassa jäädä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle heille sopimattomien työelämän ja kouluttautumisen väylien puutteessa. Nonformaalin oppimisen tehokkaampi hyödyntäminen, tunnistaminen ja arvostaminen tarjoaa yhden mahdollisuuden kehittää työelämää ja koulutusta vastaamaan paremmin myös erityistä tukea tarvitsevien nuorten haasteisiin kiinnittyä yhteiskuntaan koulutuksen tai työelämän kautta. Työpajatoiminnan opinnollistamisesta on tehty aiempaa tutkimusta ja kehittämishankkeita. Nämä tutkimukset, hankkeiden tuottama materiaali ja muu osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyvä kirjallisuus toimi starttivalmennuksen opinnollistamisprosessin hahmottelun pohjana. Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen nykytilan selvityksessä perehdytään aiheesta tehdyn selvityksen tuloksiin. Selvityksestä käy ilmi, että yleisimmin osaksi opintoja tunnustetaan yhteisiä ja vapaasti valittavia opintoja. Osaamisen tunnustamisessa tärkeää on luotettava dokumentointi ja osaamisen todentaminen, joka toimii pohjana osaamisen hyväksilukemiselle osaksi opintoja. Osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen kaivataan selkeitä ja yhtenäisiä käytäntöjä. Opinnäytetyön keskeisimmät termit ovat opinnollistaminen, ATTO-opinnot ja starttivalmennus. Opinnollistamisessa on kyse vaihtoehdoisen oppimisympäristön pedagogiikan esiintuomisesta ja hyödyntämisestä ammatillisessa perusopetuksessa. Sen määrittelyyn liittyvät tiiviisti neljä käsitettä: oppimisympäristöanalyysi, vertaustaminen opetussuunnitelmaan ja osaamisen tunnistaminen ja dokumentointi sekä osaamisen tunnustaminen. ATTO-opinnoilla tarkoitetaan kaikille perustutkintoon johtavassa ammatillisessa koulutuksessa opiskeleville yhteisiä ammattitaitoa täydentäviä tutkinnon osia. Starttivalmennus on matalimman kynnyksen työpajatoimintaa, jossa painottuvat perinteisen työvalmennuksen sijaan arjen ja elämänhallinnan taitojen tukeminen sekä työelämä- ja opiskeluvaikeuksien vahvistaminen. Starttivalmennukselle ei ole olemassa vakiintunutta määritelmää ja sitä toteutetaan hyvin monin eri tavoin. Työpajatoiminnan ja starttivalmennuksen yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia pohditaan omassa luvussaan. Starttivalmennus sijoittuu työpajatoiminnan kentälle, mutta eroaa monin tavoin perinteisestä työvalmentajasta työpajatoiminnasta. Starttivalmennuksen opinnollistamisen yhteistyökumppanit Helsingin Diakonissalaitos ja Helsingin Diakoniaopisto sekä heidän roolinsa starttivalmennuksen opinnollistamisessa esitellään omassa luvussaan.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys rakentuu sosiaalisen vahvistamisen ja sosiokonstruktiivisen oppimiskäsityksen näkökulmien pohjalle. Sosiaalinen vahvistaminen on keskeinen osa työpajapedagogiikkaa ja siten myös starttivalmennustoimintaa, mutta

käsitteen määrittely ei ole vakiintunut. Sosiaalista vahvistamista avataankin ensin määrittelemällä käsite ja vertailemalla sitä lähikäsitteisiin. Yhden näkökulman mukaan sosiaalista vahvistamista voidaan tarkastella myös työorientaationa, lähtökohtana, josta käsin työtä tehdään. Sosiaalisen vahvistamisen yhteydessä käsitellään myös vapaaehtoisuuden ja sosiaalisen vahvistumisen yhteyttä. Vapaaehtoisuus on yksi Vamoksen ja siten myös Vamos Starttityöpajan kantava periaate, jonka nähdään olevan vahvasti yhteydessä yksilön voimaantumiseen ja voimavaraistumiseen. Sosiokonstruktiivinen oppimiskäsitys toimii lähtökohtana starttivalmennuksen sisältöjen toteuttamiselle. Sosiokonstruktiivinen tapa oppia ja vahvistaa osaamista istuu erityisen hyvin niille nuorille, joille perinteisen koulumaailman tavat opettaa eivät sovi. Viitekehyksen mukaisia menetelmiä hyödynnetään starttivalmennuksen toteutuksessa ja opinnollistamiseen liittyvän osaamisen kerryttämisessä. Tässä yhteydessä pohditaan myös motivaation merkitystä ja nuorten asenteita oppimista ja opiskelua kohtaan. Oppimiseen ja oppimiskokemuksiin vaikuttaa myös oppimisympäristö. Työpajat oppimisympäristönä tarjoavat tavanomaisesta koulumaisesta oppimisympäristöstä poikkeavan ympäristön. Työpajojen tarjoamista pienryhmistä, yhteisöllisestä, toiminnallisesta sekä oppijoiden yksilölliset erot ja tarpeet huomioivasta oppimisympäristöstä hyötyvät eniten ne nuoret, joilla on vaikeuksia sopeutua perinteiseen luokkahuonemaiseen oppimisympäristöön.

Menetelmäluvussa kuvataan opinnollistamisessa käytettyä osallistavan toimintatutkimuksen menetelmää sekä tiedonhankinnan tapoja ja kohderyhmää. Osallistava toimintatutkimus on suuntaus, jonka lähtökohtana on yhteistyössä tapahtuva kehittäminen. Opinnäytetyöni tiedonhankinnan keskiössä olivat erilaiset dokumentit. Tiedonhankinnassa käytettiin olemassa olevaa aineistoa, opinnäytetyöprosessin aikana tehtyjä selvityksiä, tilastoja ja kuvauksia, kenttämuistiinpanoja, keskustelua sekä dokumentointia. Kohderyhmänä opinnäytetyössä toimivat työyhteisö sekä opinnollistamisen yhteistyökumppanit.

Kehittämistehtäväluvussa esitellään ja rajataan tarkennettu opinnäytetyön yleisiin tavoitteisiin pohjautuva kehittämistehtävä starttivalmennuksen opinnollistamiseen liittyen. Opinnäytetyön käytännön toteutuksesta ja opinnollistamisen ensiaskeleista kerrotaan omassa luvussaan. Esiselvitysvaiheessa kartoitettiin yleisesti opinnollistamisen taustaa työpajatoiminnassa sekä tehtiin selvitystä siitä, voidaanko hanke ylipäättään toteuttaa Vamos Starttityöpajalla. Opinnollistamisportaikon ensimmäinen vaihe, oppimisympäristöanalyysi toteutettiin yhteistyössä Vamoksen starttivalmentajien kanssa. Oppimisympäristöanalyysistä syntyi tuotos, starttivalmennussuunnitelma, jonka pohjalta toinen

vaihe toteutettiin. Toisessa vaiheessa oppimisympäristöanalyysia vertautettiin yhteistyössä Helsingin Diakoniaopiston kanssa ammatillisen perusopetuksen opetussuunnitelmiin. Vertautuksen tuloksena Vamos Starttityöpajan sisällöistä nostettiin opinnollistettavaksi kolme kokonaisuutta.

Raportin lopuksi arvioidaan kehittämistehtävän toteutusta, saavutettuja tavoitteita ja kehittämistehtävän yleistä hyötyä ja merkitystä niin yksilöllisellä kuin yhteiskunnallisella tasollakin. Kehittämistehtävän toteutusta reflektoidaan ja arvioidaan itsekriittisesti. Kehittämistehtävän jo saavutettuja sekä vasta myöhemmin arvioitavissa olevia tavoitteita peilataan opinnollistamisprosessin toteutettuihin vaiheisiin ja sen pohjalta arvioidaan kehittämistehtävästä saatavan tiedon ja hyvien käytäntöjen yleistettävyyttä ja hyödynnettävyyttä. Lisäksi tuodaan esiin kehittämistehtävän jatkotyöstämisen seuraavat vaiheet sekä opinnollistamisen ja työpajatoiminnan kehittämisehdotuksia yleisellä tasolla.

2 Opinnollistamistarpeen tausta ja ajankohtaisuus

Opinnäytetyöni tavoitteena on starttivalmennuksen opinnollistamisen mallin kehittäminen ja prosessin alkuun saattaminen Vamos Starttityöpajalla. Opinnollistaminen toteutetaan nelivaiheisen portaikon mukaan. Prosessi kokonaisuudessaan pitää sisällään käytännön toimintamallien kehittämistä, oppimisympäristön analysointia, osaamisen dokumentoinnin kehittämistä, opinnollistamisen pilotointia Starttityöpajalla sekä prosessin edetessä hyvien toimintamallien levittämistä. Opinnollistamisen kautta tunnustetun osaamisen tavoite on lisätä nuoren starttivalmennuksesta saamia hyötyjä hänen hakeutuessaan ammatilliseen koulutukseen.

Erityisesti perusopetuksen ja jatkokoulutuksen välinen nivelvaihe on kriittinen niiden nuorten kohdalla, joilla riskit jäädä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle ovat olemassa. Kouluttautumiseen kannustaminen on erittäin tärkeää nuoren yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta. Mitä pidemmäksi välivaihe venyy, sitä vaikeampaa nuoren on kiinnittyä koulutukseen tai työmarkkinoille. Nuorten kokemat vaikeudet kiinnittyä peruskoulun jälkeisiin opintoihin vaikuttavat negatiivisesti myös työuraan muun muassa tulotason ja työmarkkina-aseman heikkouksina. Tavanomaiset ammatilliset koulutukset sekä työelämän polut eivät vastaa kaikkien erityistä tukea vaativien nuorten tarpeisiin. Nykyistä joustavammille ja yksilöllisemmin räätälöidyille poluille koulutukseen ja työelämään on selkeä tarve. Muulla kuin perinteisen opiskelun keinoin osaamista hankkineet nuoret

ovat hyötyneet monella tapaa kerrytetystä osaamisesta, mutta nonformaalin oppimisen tehokkaammalle tunnistamiselle ja tunnustamiselle on yhä tarvetta.

Opinnäytetyöhön liittyvät kiinteästi keskeiset termit opinnollistaminen, ATTO-aineet ja starttivalmennus. Opinnollistaminen koostuu nelivaiheisesta portaikosta, jonka askeleet ovat oppimisympäristön analyysi, vertaustaminen opetussuunnitelmaan, osaamisen tunnistaminen ja dokumentointi sekä osaamisen tunnustaminen. ATTO-aineet, eli kaikille yhteiset ammattitaitoa täydentävät tutkinnon osat liittyvät tiiviisti starttivalmennuksen opinnollistamiseen. Työpajatoiminta on jaoteltu perinteiseen työvaltaiseen työpajatoimintaan sekä työvalmennusta enemmän arjen- ja elämänhallinnan taitoja sekä työelämä- ja opiskeluvaiheita painottavaan starttivalmennukseen. Starttivalmennusta toteutetaan valtakunnallisesti hyvin erityyppisesti valmennuksen järjestäjästä riippuen. Vamos Starttityöpajan starttivalmennuksesta puuttuu työvalmennuksen osuus kokonaan. Ryhmävalmennukseen painottuneessa ryhmässä keskitytään hyvinvoinnin tukemisen lisäksi vahvasti työ- ja opiskelutaitojen vahvistamiseen sekä jatkokoulutusta koskevien valintojen tukemiseen.

Osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen kaivataan ammatillisen perusopetuksen kentällä enemmän tukea ja selkeitä käytänteitä. Haasteita nähdään erityisesti aiemmin hankitun osaamisen peilaamisessa opetussuunnitelmien perusteiden kriteereihin, dokumenttien ja todistusten luotettavuudessa ja puuttumisessa sekä opettajien asenteissa muualla hankittua osaamista kohtaan. Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen vaihtelee paljon oppilaitoskohtaisesti. Aikaisemmin hankitun osaamisen esille tuomista pitäisi siirtää entistä enemmän oppilaan vastuulta oppilaitoksen vastuulle. Aiemmin kerrytetyn osaamisen tarkoituksenmukainen dokumentointi on tärkeä osa osaamisen tunnustamista osaksi opintoja. Osaamisen tunnustamisesta opiskelijan saamia hyötyjä ovat olleet opiskeluajan lyheneminen ja keveneminen sekä opiskelijan motivaation lisääntyminen.

2.1 Opinnollistamisprosessin tavoitteet starttivalmennuksessa

Opinnäytetyöni tavoitteena on kehittää opinnollistamisen toimintamallia starttivalmennuksessa opinnollistamisen nelivaiheisen portaikon mukaan soveltaen työpajoilla jo toteutettua opinnollistamisen mallia. Starttivalmennuksen opinnollistamisen kehittämisen avulla starttivalmennuksessa hankittu osaaminen voidaan paremmin tunnistaa ja

tunnustettuna hyödyntää osaksi nuoren koulutuspolkua. Pilotoinnin jälkeen on mahdollista levittää starttivalmennuksen opinnollistamisen mallia käyttöön myös muille toimijoille. Pyrkimyksenä on, että starttivalmennuksen tarjoaman arjen- ja elämänhallinnan ja toimintakyvyn ylläpitämisen ohella huomio alkaa kiinnittyä entistä enemmän ammatillisessa koulutuksessa vaadittavan osaamisen kehittymiseen valmennuksessa. Opinnollistaminen toimii myös voimavaraistavana ja minäpystyvyyttä tukevana tapana lisätä yksilön sosiaalista vahvistumista ja lisää nuoren motivaatiota hakeutua jatkokoulutukseen. Samalla kehitetään myös starttivalmennuksen toimintatapoja vastaamaan yhä paremmin asiakkaiden tarpeita ja lisätään heidän valmennuksesta saamiaan hyötyjä suhteessa koulutukseen. Opinnollistaminen ei ole kertaluontoinen urakka, vaan se on tapa kehittää oppimisympäristöjä ja nonformaalissa ympäristössä opitun tunnistamisen menetelmiä (Schellhammer-Tuominen 2013d: 55).

Ammatillisten perustutkintojen arviointikriteerit ja ammattitaitovaatimukset luovat kartan virallistetun osaamistason tunnistamiseen ja toimivat yleispätevän tunnistamisen perusteina osaamisen hankintatavasta huolimatta. Ne luovat tavoitteet, jota kohti valmennustyössä tulisi pyrkiä ja joiden kautta kartoitetaan ja dokumentoidaan valmentautujien ammatillisia ja yleisiä työvalmiuksia kuvaavia kompetensseja. (Kovanen 2013b: 47.) Starttivalmennuksen opinnollistamisen tavoitteena on myös tuoda valmennusprosessia lähemmäs ammatillista peruskoulutusta kehittämällä starttivalmennuksen sisältöjä vastaamaan paremmin ammatillisten perustutkintojen vaatimuksia.

Starttivalmennuksen opinnollistamisessa oppimisympäristön, tässä tapauksessa Starttityöpajan, toiminnan sisältöjä analysoidaan suhteessa valtakunnallisten ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien kuvauksiin ammatillisesta osaamisesta vapaasti valittavien ja ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien osalta. Tämän analyysin perusteella luodaan Starttityöpajalle opinnollistamiskartta niistä tutkinnon osista, joita vastaavaa osaamista nuori voi Starttityöpajalla kerryttää. Opinnollistamisprosessin tarkoitus on luoda starttivalmennukseen malli, jonka avulla starttivalmennuksen toteuttajat voivat yksilöllisesti kartoittaa, mitä osaamista heidän toiminnassaan on mahdollista hankkia, suunnitella ja toteuttaa nuoren kouluttautumispolkua tukeva osaamisen kerryttämisen jakso ja dokumentoida nuoren hankkima osaaminen yhteisellä kielellä ammatillisten oppilaitosten kanssa.

Osaamisen tunnistamisoikeus on ainoastaan oppilaitoksilla, joten starttivalmennuksessa tunnistetun ja dokumentoidun osaamisen tunnustaa virallisesti vasta se oppilaitos,

tos, johon nuori on otettu oppilaaksi. Työpajojen opinnollistamishankkeiden tekemä yhteistyö ammatillisen koulutuksen kanssa keskittyy pääkaupunkiseudun ulkopuolelle. Yhtenä tavoitteena onkin tehdä opinnollistamisen mallia tutuksi pääkaupunkiseudun ammatillisissa oppilaitoksissa. Helsingin Diakoniaopisto toimii opinnollistamisprosessissa konsultatiivisena yhteistyökumppanina ja osallistuu oppimisympäristön vertautamiseen ammatillisten tutkintojen perusteisiin. Diakoniaopiston verkostoja hyödyntämällä on starttivalmennuksen opinnollistamisen ideaa mahdollista saattaa tietoon myös muille pääkaupunkiseudun ammatillisille oppilaitoksille. Opinnollistamisen idean tutuus ammatillisessa koulutuksessa lisää nuoren mahdollisuuksia saada starttivalmennuksessa hankittu ja dokumentoitu, Helsingin Diakoniaopiston vahvistama osaaminen tunnustettua osaksi ammatillisia opintoja.

Nuoren saama todistus osaamisestaan hyödyttää häntä itseään monella tapaa. Osaamistodistuksen avulla nuorella on oikeus pyytää ammatillisissa opinnoissa tunnistetun ja dokumentoidun osaamisen tunnustamista ja siten lyhentää ja keventää opiskeluaikansa. Osaamistodistus mahdollistaa nuoren osaamisen esille tuomisen myös työnhakutilanteessa. Tunnistettu ja todennettu osaaminen lisää motivaatiota hakeutua koulutukseen sekä kohottaa nuoren itsetuntoa ja vahvistaa häntä. Osaamistodistuksen avulla tehdään starttivalmennustoiminta ja sen tuottama osaaminen konkreettisesti näkyväksi nuorelle, mutta myös ammatillisille oppilaitoksille, työnantajille, starttivalmennuksen rahoittajille ja yhteistyökumppaneille. Tavoitteena on, että huomio kiinnittyisi entistä enemmän starttivalmennuksen mahdollisuuksiin kerryttää nuorelle sellaista osaamista, joka on mahdollista tunnustaa osaksi ammatillisia opintoja.

Starttivalmennuksen opinnollistamisen tavoitteena on lisätä nuoren valmennuksesta saamia hyötyjä myös toisen asteen ammatillisten opintojen näkökulmasta. Tavoitteena on, että toimintakyvyn, arjen ja elämänhallinnan tukemisen lisäksi ammatillisessa koulutuksessa vaadittavan osaamisen kehittymiseen kiinnitetään starttivalmennuksessa enemmän huomiota ja tuodaan starttivalmennustoimintaa siten lähemmäs koulutuksen toimintakenttää. Opinnollistaminen linkittyy sosiaalisen vahvistamisen tukemisen kautta myös arjen ja elämänhallinnan taitojen lisäämiseen. Opinnäytetyöni tavoitteena on saattaa alkuun nelivaiheinen opinnollistamisen prosessi starttivalmennuksessa toteuttamalla sen kaksi ensimmäistä vaihetta.

2.2 Työn ja koulutuksen ulkopuolelle jäämisen riskitekijöitä

Pekka Myrskylän tutkimuksen mukaan vuonna 2008 oli Suomessa 57800 nuorta luokiteltuina luokkaan *muut työvoiman ulkopuolella olevat*. Tämä tarkoittaa joukkoa, josta on luettu pois opiskelijat, eläkkeellä olevat, työlliset, työttömät työnhakijat ja varusmiehet. Tästä joukosta noin 48000 nuorta on pelkän peruskoulun varassa. Tutkimusten mukaan koulutustason kohoaminen vähentää selvästi riskiä joutua tai jäädä pitkäksi aikaa tai pysyvästi koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolelle. (Myrskylä 2011: 10–13.) Nuorten syrjäytymisen ehkäisy painottuu sosiaali- ja opetusalan toimikentällä edelleen paljon. Vuoden 2013 alussa voimaan tullut nuorten yhteiskuntatakuu osaltaan asettaa painetta lisätä yhteiskuntatakuun piirissä olevien nuorten palveluita heidän kiinnittämiseen yhteiskuntaan työn tai opiskelun kautta. Yhteiskuntatakuun mukaan jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle tarjotaan työ-, harjoittelu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta (Nuorten yhteiskuntatakuu 2012). Työpajatoiminnan ja starttivalmennuksen vahvistaminen ja niiden tuominen lähemmäs ammatillista koulutusta on yksi keino vastata yhteiskuntatakuun velvoitteeseen.

Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta kouluttautumiseen kannustaminen on erittäin tärkeää. Tilastokeskuksen mukaan lukuvuoden 2009–2010 aikana ammatillisen koulutuksen keskeyttämisprosentti kasvoi. Nuorille suunnatun ammatillisen koulutuksen aloittaneista 9,1 prosenttia keskeytti koulutuksen. Heistä vain yksi prosentti vaihtoi koulutussektoria, ja 8,1 prosenttia keskeytti kokonaan tutkintoon johtavan koulutuksen. (Koulutuksen keskeyttäminen 2012.) Samanlaisista lukemista puhuu myös syrjäytymisen ehkäisyyn ja opintojen loppuunsaattamisen tukemiseen keskittyneen Monet polut ammattiin -projektin loppuraportti. Projekti toteutettiin vuosina 2008–2011, jolloin projektin alkaessa ammatillisen toisen asteen koulutuksen keskeytti vuosittain runsas kymmenen prosenttia opiskelijoista. Kolmevuotisen koulutuksen kohdalla tämä luku tarkoittaa sitä, että lähes 30 prosenttia koulutuksen aloittaneista ei koskaan valmistu aloittamistaan opinnoista. (Hietalahti 2011: 1.) Tilanne pääkaupunkiseudulla ei poikkea edukseen valtakunnallisista tilastoista. Stadin avoimen ammattiopiston projekti-päällikkö Sanna Husu (2013) kertoo, että toisen asteen ammatillisen koulutuksen keskeyttää vuosittain 17 prosenttia opiskelijoista. Suurin osa heistä tekee sen ensimmäisen kolmen kuukauden aikana. (Husu 2013.) Osalle opiskelijoista keskeytys on tilapäinen ja osa vaihtaa myöhemmin opiskeltavaa linjaa, mutta osa heistä ei palaa enää myöhemminkään takaisin ammatillisiin opintoihin.

Nuoren kokemat ongelmat peruskoulun jälkeiseen koulutukseen osallistumisessa vaikuttavat koulutusuran lisäksi myös työuraan. Koulutuksen puute voi johtaa sekä heikkoon tulotasoon että asemaan työmarkkinoilla. Ongelmat peruskoulutuksen ja jatko-opintojen välillä ovat kauaskantoisia ja vaikuttavat yksilön elämässä pitkään. Siirtymävaihe perusopetuksesta jatko-opintoihin on erityisen kriittinen syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Mikäli välivuotia kertyy useampi ja siirtymävaihe pitenee, on nuoren vaikea orientoitua opiskeluun uudelleen ja suorittaa opintonsa loppuun. Kaikkein ongelmallisin tilanne on nuorilla, jotka eivät ole saaneet hakemaansa opiskelupaikkaa, keskeyttävät opintonsa heti alkuvaiheessa tai eivät ole lainkaan hakeutuneet koulutukseen. (Kouvo - Stenström - Virolainen - Vuorinen-Lampila 2011: 23.)

Myös EU:n tasolla elinikäisen oppimisen kasvava tarve on luonut tarpeen kehittää koulutuksen laatua, nykyistä joustavampaa koulutuksen tarjontaa, yksilöllisesti räätälöityjä mahdollisuuksia ammatilliseen kouluttautumiseen sekä arkioppimisen ja epävirallisen oppimisen tunnistamisen ja hyväksilukemisen järjestelmiä. Euroopan neuvoston suosituksen mukaisesti koulunkäynnin keskeyttämistä pyritään vähentämään tarjoamalla toisen mahdollisuuden koulutusohjelmia, luomalla keskeyttäjiin tarpeisiin vastaavia oppimisympäristöjä sekä joustavia väyliä koulutukseen paluuseen. Aiemmin hankitun osaamisen tunnustaminen ja validointi motivoi nuoria opintojen jatkamisessa, auttaa taitojen kartoittamisessa ja edesauttaa parempien uravalintojen tekemistä. Elinikäisen oppimisen ja arkioppimisen yhteisiä eurooppalaisia tunnistamis- ja tunnustamisperiaatteita sekä elinikäisen oppimisen avaintaitoja koskevat linjaukset toteutuvat hyvin vaihtoehtoisten opinpolkujen kehittämisessä opinnollistamisen myötä. (Kovanen 2013: 14–18.) Myönteiset kokemukset oppimisesta ja selviytymisen tunne voivat parhaassa tapauksessa muokata nuorten käsitystä heidän omista kyvyistään ja mahdollisuuksistaan ja siten madaltaa kynnystä hakeutua koulutukseen (Komonen 2006: 34–35).

Ilpo Kuronen (2010) on havainnut yläasteen olevan kriittinen vaihe niille nuorille, joilla ongelmat ovat kasautuneet ja joiden elämässä on läsnä erityyppisiä riskitekijöitä. Erilaisia vaikeuksia kokevat nuoret eivät välttämättä saa koulusta riittävää tukea tilanteeseensa, jolloin jatkokoulutukseen osallistuminen on monelle opiskelijalle ongelmallista. Ongelmat yläasteella ennakoivat vahvasti heikkoa sitoutuneisuutta myös jatko-opintoihin. Kehittämishaasteet paikallistuvat niin yläasteelle kuin ammatilliseen koulutukseenkin. Tilausta olisi yleiselle erityispedagogiselle ajattelulle, opiskelua ja oppimista vaikeuttavien tekijöiden varhaiselle tunnistamiselle ja puuttumiselle, ryhmäkokoja kos-

keville ratkaisuille, rakenteiden joustolle ja opiskelu- ja ohjausympäristöjen yhteisöllisyydelle. Tarvetta olisi kokonaisvaltaisen ohjauskulttuurin luomiselle, osallistaville työmuodoille, tavoitteelliselle yhteistyölle nuorten työpajojen ja muiden sidosryhmien kanssa, aikaisemman osaamisen tunnustamiselle ja syrjäytymistä ehkäisevien toimintamallien kehittämiseksi ja lisäämiselle. Kurosen mukaan vaihtoehtoisessa koulutuksessa koettu yhteisöllisyys, kannustava ilmapiiri ja yksilöllisten tarpeiden tukeminen ja huomiointi tukivat sekä opiskeluihin sitoutumista että yksilöllistä hyvinvoinnin kokemista. Vaihtoehtoisia koulutusmuotoja yhdistivät muun muassa sisäänrakennetut humaanit arvot ja ihmiskäsitys, tuntuva panos henkilökohtaista vuorovaikutusta, yksilöllinen ohjaaminen ja oppimaan oppimisen taitoihin panostaminen. Tukea antavaa erityispedagogista otetta ja syrjäytymistä ehkäisevää toimintakulttuuria löytyi selvästi vain vaihtoehtoisista koulutusmuodoista. Ilman niitä suotuisan urapolun tavoittaminen olisi voinut osoittautua varsin työlääksi tai jopa kokonaan epäonnistua monen nuoren kohdalla. (Kuronen 2010: 300, 324–325, 334–335.) Starttivalmennuksessa toteutuu moni Kurosen mainitsemista seikoista. Tästä syystä starttivalmennuksen tuominen lähemmäs vaihtoehtoisia koulutusmuotoja tukisi erityistä tukea tarvitsevien nuorten mahdollisuuksia saada koulutukseen kiinnittymiseen mahdollistava tuki ja siirtyä toisen asteen koulutukseen joustavia ja yksilöllisesti räätälöityjä polkuja pitkin.

Yksi syy koulutuksen keskeyttämiseen on alkuvaiheen opetuksen sisältö. Ammatillinen peruskoulutus alkaa yhteisillä opinnoilla (ammattitaitoa täydentävät tutkinnon osat, ATTO-aineet), joiden sisältämät peruskoulusta tutut opinnot, kuten matematiikka, äidinkieli, toinen kotimainen kieli, fysiikka ja kemia muistuttavat liikaa peruskoulua. Nuoret eivät näe näiden opintojen merkitystä koulutukselle eivätkä yhteyttä ammatillisiin opintoihin ja vaarana on opintojen keskeyttäminen. Peruskoulun kertaaminen ei tunnu heistä mielekkäältä, vaan he haluaisivat päästä heti suoraan ammattiin liittyvien opintojen pariin. Toiminnallisille oppijoille näiden ATTO-aineiden opiskelu perinteisin, käsitteelliseen oppimiseen pohjautuvoin opetustavoin turhauttaa ja teettää monella opiskelijalla enemmän työtä kuin suoraan ammattiin liittyvä opiskelu. Starttivalmennuksessa hankitun osaamisen tunnustaminen ja suoritusten hyväksi lukeminen osaksi ammatillista peruskoulutusta lyhentää nuoren opiskeluaikaa ja mahdollisuuksia siirtyä nopeammin suoraan ammattiin liittyvien opintojen pariin. Tämä osaltaan vähentää koulutuksen keskeyttämisen riskitekijöitä.

2.3 Nonformaali oppiminen ja sen hyödyt työpajoilla

Nuorten yhteiskuntatakuussa mainitaan opetus- ja kulttuuriministeriön ottavan vastuuta työpajatoiminnan vahvistamisen keinoin niiden nuorten yhteiskuntatakuun piiriin kuuluvien nuorten tarpeista, jotka kuuluvat työpajatoiminnan kohderyhmään. Nämä nuoret tarvitsevat valmennusta paitsi sosiaalisissa taidoissa ja arjen valmiuksissa myös tukea koulutukseen ja työelämään pääsemisessä. Heille tarjotaan mahdollisuus ohjattuun ja tuettuun työntekoon ja tekemällä oppimiseen tai räätälöityyn polkuun koulutukseen pääsemiseksi, tukea koulutuksen loppuun suorittamiseen yhteistyössä koulutuksen järjestäjän kanssa tai avoimille työmarkkinoille työllistymiseen. (Nuorten yhteiskuntatakuu 2012: 49.) Myös starttivalmennukseen osallistuvat nuoret ovat toivoneet starttivalmennusta ja opiskelumahdollisuuksia yhdistäviä ryhmiä, joissa olisi tulevaisuuden suunnittelun lisäksi myös mahdollista opiskella samalla pienimuotoisesti. Tällaiset ryhmät tukisivat nuorten yhteiskuntatakuussa luvattua mahdollisuutta räätälöityyn polkuun koulutukseen pääsemiseksi.

Peruskoulusta rasiitteeksi jäänyt riittämätön toimijuus ja valmiudet tehdä valintoja ja päätöksiä oman elämän suunnasta vaikutti ongelmien ilmenemisenä jatko-opintoihin kiinnittymisessä. Viivästyneet tai kokeilevat, epävarmat ja väärät valinnat johtivat keskeyttämiin ja uusien valintojen pohtimiseen. (Kuronen 2010: 330.) Starttivalmennuksen yksi tarkoitus on antaa nuorelle lisää aikaa kypsyttellä valintojaan. Useimmat nuoret kokevat, että peruskoulunsa juuri päättävä nuori joutuu liian varhaisessa vaiheessa tekemään suuria päätöksiä siitä, mitä haluaa peruskoulun jälkeen tehdä. Nuoret kokevat jatkopolkuihin liittyvän ohjauksen olleen puutteellista peruskoulussa. Erilaisista vaihtoehtoista kerrotaan laajasti, mutta kukaan ei ohjaa heitä siihen, miten ja millä perusteella valintoja pitäisi tehdä. Starttivalmennuksen päämääränä on löytää jokaiselle nuorelle mielekäs jatkopolku koulutuksen tai työelämän piiristä. Tämän pohjana on vahva, pitkäaikainen työskentely yhdessä nuoren kanssa. Erilaisia vaihtoehtoja kartoitetaan ja työstetään sekä ryhmässä että säännöllisissä yksilötapaamisissa.

Nuorisotyöttömyys ja koulutuksen keskeyttäminen nähdään nuorten yhteiskunnallisen ulkopuolisuuden merkittäväksi aiheuttajaksi. Nykyistä joustavammille ja räätälöidyimmille koulutus- ja oppimispolkumahdollisuuksille on selkeä tarve. Nonformaalin oppimisen kerryttämisen osaamisen tunnustaminen on yksi tapa toteuttaa yksilöllisiä oppimisen polkuja ja koulutuksen monimuotoisuutta. (Schellhammer-Tuominen 2013: 7.) Yhdelle kolmasosalle nuorista tie ammatillisissa opinnoissa on takkuinen. Näille nuorille perin-

teinen käsitteelliseen oppimiseen perustuva koulutus soveltuu huonosti. Työpajoilla oppiminen perustuu toiminnalliseen oppimiseen. Työpajoilla oppimista ei kuitenkaan nähdä osana koulutusjärjestelmää eikä siellä opittuja tietoja ja taitoja juurikaan ole tunnustettu ja tunnustettu vertailukelpoisena ammatillisten oppilaitosten toteuttaman opetuksen kanssa. Nuorilla tulisi kuitenkin olla mahdollisuus saada hankkia ammatilliset taitonsa omien, itselleen ominaisten oppimistapojen kautta. Työelämässä tarvittavat tiedot ja taidot ovat yhtä arvokkaita riippumatta siitä, missä ne on hankittu. (Hietalahti 2011: 5–6.)

Tavanomaiset ammatilliset koulutukset, työharjoittelut ja palkkatyö eivät vastaa kaikkien yhteiskuntatakuun piirissä olevien nuorten erityistarpeisiin ja tuen tarpeeseen. Myös Markku Aunola ja Petteri Ora puhuvat Helsingin Sanomissa ilmestyneessä kolumnissaan siitä, kuinka ammatillisen koulutuksen toteuttamistapoja tulisi kehittää, jotta yhteiskuntatakuu toteutuisi. He kannattavat työpajatoiminnan sitomista entistä paremmin osaksi ammatillista koulutusjärjestelmää. Aunola ja Ora mainitsevat tästä hyvänä esimerkkinä monessa työpajassa aloitetun opinnollistamisen. (Aunola - Ora 2012.) Myös nuorten yhteiskuntatakuussa on koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa mainittu ammatillisessa koulutuksessa hyödynnettävien työvaltaisten opetusmenetelmien ja vaihtoehtoisten koulutusmallien kehittäminen (Nuorten yhteiskuntatakuu 2012: 32). Opinnollistamisen malli tukee osaltaan yhteiskuntatakuun tavoitetta kehittää vaihtoehtoisia kouluttautumismalleja.

Komonen (2006) lainaa artikkelissaan Petri Virtasta, joka Innovatiiviset työpajat -julkaisussaan kiteyttää erääksi työpajatoiminnan rasitteeksi työpajatoiminnan vahvan leiman perinteisessä järjestelmässä. Perinteinen järjestelmä näkee työpajatoiminnan epäonnistuneiden nuorten turvasatamana, pienenä puuhasteluna, joka on täysin vastakkaisista suunnitelmallisen kouluoppimisen ja työelämän kanssa. Työpajat on nähty eräänlaisina koulutusjärjestelmän puskureina, joiden tehtävänä on valmentaa peruskoulunsa suorittaneita, ammatinvalinnastaan epävarmoja nuoria ja saada heidät haakeutumaan koulutukseen. Työpajoja tuleekin kehittää tavoitteellisemmiksi, suunnitelmallisesti toimiviksi, erilaiset oppijat paremmin huomioiviksi oppimisareenoiksi. (Komonen 2006: 35–37.)

Työpajatoiminnan opinnollistamiseen liittyvässä Pajalta tutkintoon -hankkeessa esille nousivat samat kysymykset, joita työpajakentällä on pyöritelty jo pidempään. Työpajatoiminnan kiistakysymyksiä ovat olleet muun muassa kysymys siitä, pitäisikö työpajan

jäljitellä oikeaa työpaikkaa vai toimia ammatinvalinnan tehoyksikkönä sekä kysymys siitä, pitäisikö työpajatoiminnan harmaan alueen työn ja koulutuksen välimaastossa liikahtaa enemmän työn vai koulutuksen suuntaan? (Kapanen 2010: 30.) Toivottavaa on, että työpajatoiminnan monimuotoistuksessa ja kehittyessä jatkuvasti tämä kysymys sijoittumisesta lähemmäs työtä vai koulutusta ei ole kauaa ajankohtainen. Sekä työ- että koulutuskohtaisia ratkaisuja tarvitaan pajatoiminnassa molempia, joten työpajakentän kehittymistä eniten hyödyttävää olisi, että jatkossa työpajatoimintaa voidaan kehittää sekä alueelliset tarpeet huomioiden että myös pajakohtaisia, yksilöllisiä suuntauksia vastaamaan joko painottuen työelämän tai koulutuksen suuntaan.

Yksi keskeinen keino ehkäistä nuorten ammatillisen koulutuksen keskeyttämistä ja aktivoida työpajatoiminnassa mukana olevia toisen asteen koulutusta vailla olevia nuoria jatko-opintoihin on kehittää työpajojen ja ammatillisten oppilaitosten sekä paikallisen palvelujärjestelmän väliseen yhteistyöhön nuoren ohjauspolun kattava palveluohjausjärjestelmä. Pajalle siirtymisen nivelvaiheessa onnistumisen kannalta tärkeää on saattaen vaihto työpajalle yhteistyössä lähettävän tahon kanssa. Pajajakson aloittamisessa ja kiinnittymisvaiheessa tulisi laatia nuorelle henkilökohtainen polkusuunnitelma (palveluntarpeen määrittäminen, tavoitteet, toimenpiteet, tukiverkostot, vastuunjako ja seurannasta sopiminen) yhteistyössä nuoren verkostojen kanssa. Itse pajajakson aikana nuorta tulisi ohjata tavoitteidensa saavuttamisessa sekä seurata säännöllisesti tavoitteiden etenemistä. Pajajakson päättyessä saattaen vaihto jatkopolkuun, esimerkiksi koulutukseen tai työelämään on edelleen tärkeää. (Komonen 2006: 30–31.) Tällaista toimintatapaa olisi mahdollista hyödyntää starttivalmennuksen opinnollistamisessa erityisesti tilapäisellä keskeytyksellä ammattikoulussa olevien nuorten kohdalla. Saattaen vaihto sekä starttivalmennukseen että takaisin oppilaitokseen, selkeät, yhteistyössä oppilaitoksen kanssa laaditut tavoitteet ja niiden etenemisen seuranta voivat ehkäistä tehokkaasti tilapäisen keskeytyksen muuttumista nuoren pysyväksi olotilaksi.

Ammatilliset oppilaitokset voivat hyödyntää työpajatoimintaa muun muassa siten, että opintonsa tilapäisesti keskeyttänyt opiskelija voi siirtyä esimerkiksi yhden lukukauden ajaksi työpajalle hengähtämään opiskelusta oppilaitoksessa. Ideaalitulanteessa nuori voi samalla suorittaa työpajalla pienimuotoisesti opintoja. Perinteiset työpajaympäristöt tarjoavat mahdollisuuden opinnollistaa pääasiassa ammattiopintoja ja vapaasti valittavia opintoja. Vamos Starttityöpaja poikkeaa perinteisestä työpajatoiminnasta työvalmennuksen puuttumisella. Tästä syystä Vamos Starttityöpajalla keskitytään mahdollis-

tamaan sekä vapaasti valittavien että myös ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien tunnistamista ja tunnustamista osaksi opintoja.

Työpajajakso tai yksilövalmennusjakso saattaa helposti venyä vuoden mittaiseksi. Levähdysjakso koululta, jonka aikana on tarkoitus suorittaa muutama opintoviikko vapaa- valintaisia tai ammatillisia aineita voi muuttua elämäntilanteen perusteelliseksi selvittä- miseksi ja oikeisiin palveluihin ohjaamiseksi. Työpajajakso mahdollistaa yksilöllisen tuen ja ajan antamisen moniammatillisuuden ohella. Työpaja-oppilaitosyhteistyössä työpajajaksojen sisältö on monimuotoisten elämänhallinnan haasteiden oikomista, mo- niammatillista ja ylisektorista yhteistyötä parhaimmillaan. Hakkarainen kritisoi kuitenkin sitä, ettei työpajatoiminnassa kiinnitetä huomiota oppimisen ohjaukseen, eli opiskelu- ja oppimistaitojen harjaannuttamiseen. Oppimistaitojen harjaannuttaminen ei koske vain erityisiä oppijoita vaan yhtäläisesti kaikkia työpajalaisia. (Hakkarainen 2007: 64–65.) Starttivalmennuksessa varsinainen työtoiminta on joko hyvin pienessä roolissa tai sitä ei ole lainkaan. Näin ollen starttivalmennus keskittyy perinteistä työvalmennuspainot- teista työpajatoimintaa enemmän arjen ja elämänhallinnallisten taitojen tukemiseen sekä sosiaaliseen vahvistamiseen. Työelämässä ja koulumaailmassa tarvitaan paitsi näitä taitoja myös suoraan opiskeluihin ja työelämään liittyviä valmiuksia. Opiskelu- ja työelämätaidot ovat tärkeässä roolissa starttivalmennuksessa. Opiskelu- ja oppimistai- tojen treenaaminen on esimerkiksi Vamos Starttityöpajalla kiinteä osa jokaviikkoista teemaa jatkopolut, työ- ja opiskelutaidot.

Epämuodollisiin opiskelumahdollisuuksiin osallistuneet nuoret ovat hyötäneet niistä monin eri tavoin, mutta saattavat ajatella, ettei opitulla ole merkitystä samalla tavalla kuin "oikealla" oppimisella "oikeine" tuloksineen. On selkeä tarve nostaa nonformaalin oppimisen tunnustusta ja kunnioitusta ja korostaa epämuodollisen oppimisen vaikutuk- sia yhtenä vastauksena muuttuvan maailman tarpeisiin. (Kapanen 2010: 15.) Nonfor- maalin oppimisen tunnistamista ja arvostusta tulee kohottaa paitsi sitä tunnustavien tahojen keskuudessa myös nuorten itsensä parissa.

2.4 Opinnollistamisesta aikaisemmin

Aiemmista työpajatoiminnan opinnollistamista koskevista hankkeista keskeisimmät ovat olleet neljä toisiaan seurannutta, osittain samaan aikaan toteutettua Euroopan sosiaalirahaston rahoittamaa hanketta Opequal, Monet polut ammattiin, Vaikuttavuutta

työpajayhteistyöhön ja Ammattiosaamista välityömarkkinoilta. Hankkeet on toteutettu vuosina 2004–2014.

Euroopan sosiaalirahaston rahoittama Opequal-projekti toimi vuosina 2004–2008. Opequalin perusajatuksena oli sovittaa yhteen monen eri toimijan toimenpiteitä ammattiin johtavan koulutuspolun katkeamisen ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Keskeiseksi projektissa muodostuivat työpajojen ja oppilaitosten välinen yhteistyö. Hanke on pyrkinyt kehittämään peruskoulun ja ammatillisten opintojen välistä nivelvaihetta koulutusjärjestelmästä syrjäytymisen ehkäisemiseksi erityisesti parantamalla tekemällä oppimisen asemaa ammatillisen tutkinnon hankkimisen väylänä. Työpajajaksoja on opinnollistettu pajojen ja oppilaitosten yhteistyönä, mikä on myös ollut hankkeen keskeinen painopiste. Hankkeen tulokset haasteellisen kohderyhmän kanssa ovat olleet rohkaisevia: työskentelyssä mukana olleista nuorista noin 70 prosenttia jatkoi opintojaan ohjauksen tai jakson jälkeen. Kohderyhmän joukossa oli nuoria, jotka eivät olleet saaneet peruskoulun päästötodistusta, olivat keskeyttäneet ammatillisen koulutuksen jo useampaan kertaan tai joiden kohdalla oppilaitokset olivat neuvottomia. Monet keskeyttämisen ehkäisyyn tähdänneet projektit ovat keskittyneet enimmäkseen heikosti motivoituneiden oppilaiden parempaan sopeuttamiseen koulujärjestelmään. Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, miten koulujärjestelmää voidaan muokata tehokkaammin vastaamaan paremmin nuorten yksilöllisiin tarpeisiin. Perinteiset opiskelumenetelmät sopivat hyvin neljälle viidestä opiskelijasta, mutta jäljelle jäävälle viidennekselle jokin vaihtoehtoinen tapa opiskella on parempi. Projektin opinnollistamiseen liittyviä tavoitteita olivat muun muassa pajoilla työskentelyn muuntaminen oppimiseksi systemaattisen ohjauksen ja arvioinnin avulla sekä työskentelystä muodostuvien, hyväksi luettavien opintokokonaisuuksien kehittäminen. Projektin aikana opetussuunnitelmia purettiin työpajaympäristöä vastaaviksi ja opintojen organisointia, dokumentointia sekä arviointia kehitettiin työpajakäytäntöihin sopivaksi. Lisäksi oppilaitosyhteistyöhön rakennettiin pelisääntöjä ja tavoitteellisuutta. (Hietalahti 2008: 1–8.)

Monet polut ammattiin -projekti oli vuosina 2008–2011 toteutettu Opequalin jatkohanke. Hankkeen tarkoituksena oli parantaa tekemällä ja muilla vaihtoehtoisilla tavoilla hankitun osaamisen asemaa koulutusjärjestelmässä edeltäjänsä tavoin. Moniammatillinen yhteistyö oli hankkeessa myös keskeisenä tavoitteena. Projekti jatkoi hanketta edeltäneen Opequalin loppuvaiheessa alulle saatettua kehitystyötä sekä hyvien käytäntöjen levittämistä ja juurruttamista. Edeltävän hankkeen loppuvaiheessa painotettiin voimakkaasti ammatillisen perusopetuksen opetussuunnitelmien pilkkomista osiin siten, että

ne soveltuvissa osin ovat todennettavissa ja hyväksyttävissä osaksi opintoja myös työpajaympäristössä. Opintosuunnitelmia ehdittiin purkaa kuitenkin vain pieni määrä, ja Monet polut ammattiin -hankkeen tavoitteena oli lisätä niiden määrää ja edistää mallin käyttöönottoa. Projekti on keskittynyt ratkaisemaan opintojensa kanssa vaikeuksiin joutuneiden, keskeyttäneiden tai keskeyttämishan alaisten nuorten ongelmia luomalla perinteisistä oppilaitosympäristöistä eroaville oppimisympäristöille välineitä nuorten tietojen ja taitojen kehittymisen dokumentointiin ja arviointiin opetussuunnitelman mukaisesti. Tämän tuloksena on hankkeessa kehitetty malli, jonka avulla työpajat voivat muokata omia toimintojaan niin, että pajajaksot voidaan suunnitella nimenomaan osaamisen tehokkaan kerryttämisen näkökulmasta. Valtakunnallinen työpajayhdistys otti Monet polut ammattiin -hankkeen hyvien tulosten perusteella pajatoiminnan opinollistamisen ja oppilaitosyhteistyön lisäämisen omien kehittämissuunnitelmien keskeisimmäksi osaksi ja pyrkii levittämään hyviä käytäntöjä valtakunnallisesti. (Hietalahti 2011: 2–11.)

Vaikuttavuutta työpajayhteistyöhön -hanke (2008–2011) toteutettiin osittain samanaikaisesti tavoitteiltaan yhteneväisen Monet polut ammattiin -hankkeen kanssa. Hankkeen aikana tavoite muotoutui valtakunnalliseen vaikuttamiseen niin, että välityömarkkinoiden toimijat muotoilisivat toimintaansa aiempaa paremmin vastaamaan opetussuunnitelmien mukaisen osaamisen kerryttämistä asiakkailleen. Tämän kehityksen myötä työpajoja tai muita kolmannen sektorin toimijoita on mahdollista kehittää ammatillisen koulutuksen tukirakenteeksi tuottamalla suunnitelmallisesti ja dokumentoidusti joustavia koulutautumisväyliä niiden nuorten tarpeisiin, jotka eivät näytä sopeutuvan perusjärjestelmän vaateisiin. Jos tekeminen suunnitellaan mahdollisimman tehokkaasti opetussuunnitelmaa vastaavaksi, se on juuri samaa osaamista kuin mitä oppilaitoksissa kehittyä ja se voidaan myös ilmaista oppilaitosten kanssa yhteisellä kielellä. Hankkeen keskeisenä tavoitteena oli lisätä oppilaitos-työpaja-yhteistyötä pajoilla hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen lisäämiseksi. Toinen keskeinen tavoite oli analysoida pajojen toimintoja niin, että analyysin perusteella luodaan selkeä kartta siitä osaamisesta, mitä kyseisellä työpajalla voidaan kerryttää. Hankkeen aikana muodostettiin Synergiaverkosto, joka on koonnut vuosittain yhteen valtakunnallisesti nuorten syrjäytymisen ja koulutuspolkujen keskeytymisen ehkäisyn sekä vaihtoehtoisten koulutautumismahdollisuuksien kehittämisen parissa työskentelevät toimijat. Verkosto on pyrkinyt järjestämään osallistujille ajankohtaista koulutusta ja toimintamallien vaihtoa sekä yleistä keskustelua aiheesta. Synergiaverkoston kokoontumiset jatkuvat myös hankkeen päätyttyä. (Hietalahti 2012: 1–13.)

Ammattiosaamista välityömarkkinoilta -hanketta (2011–2014) hallinnoi ja toteuttaa Bovallius-ammattiopisto yhdessä Valtakunnallisen työpajayhdistyksen kanssa. Hanke perustuu sitä edeltäneisiin kolmeen ESR-hankkeeseen, jotka ovat Opequal, Monet polut ammattiin ja Vaikuttavuutta työpajayhteistyöhön. Hankkeen tavoitteena on levittää ja edelleen kehittää opinnollistamisen toimintamallia ja koulumaailman ulkopuolella hankitun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista. Tavoitteena on tunnistetun ja tunnustetun osaamisen hyödyntäminen paremmin osana nuoren työllistymis- ja kouluttamispolkua kehittämällä valmennustoimenpiteiden ja osaamisen kartuttamisen suunnitelmallisuutta. Hankkeessa käytettyä opinnollistamisen prosessia on pilotoitu useilla työpajoilla edeltävien hankkeiden aikana. Opinnollistamisprosessin tueksi on kehitetty erilaisia apuvälineitä, kuten taulukoituja opetussuunnitelmia sekä arvioinnin ja osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen työkaluja. Hankkeen erityinen painopiste on asetettu avoimille työmarkkinoille työllistymisen kannalta haasteelliseen kohderyhmään. (Ammattiosaamista välityömarkkinoilta 2014.)

Työpajatoiminnan opinnollistamisesta on tehty myös opinnäytetöitä. Hannu Terävä (2010) on tutkinut Pajalta tutkintoon -hankkeen yhteydessä neljän eri organisaation tapoja kehittää työpajatoiminnan opinnollistamista. Kokoavan kartoituksen tavoitteena oli tutkia eri pajojen käytäntöjen yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia opinnollistamisen toteutuksessa. (Terävä 2010: 1.) Karoliina Koskinen (2012) on opinnäytetyössään kuvannut TehoAPAJA -projektin opetussuunnitelmien keinoin. Työssään Koskinen osallistui toiminnan sisällön kuvaamiseen tavoitteenaan hyödyntää sen osaamista ja sisältöä ammatillisessa aikuiskoulutuksessa. Kuvaamisen tavoitteena oli tehdä valmennus näkyväksi valmentautujalle, palvelun ostajalle ja aikuisoppilaitokselle yhteisellä kielellä ja tuoda esiin palvelussa hankittua osaamista. (Koskinen 2012: 1.) Samuel Juntunen (2012) on tutkinut opinnollistamisen etuja ja kehittämisen kohteita työpajaympäristössä. Etuja ja kehittämishaasteita tutkittiin sekä pajalla opiskelleiden että opinnollistamista kehittämässä mukana olleiden työntekijöiden näkökulmasta. (Juntunen 2012: 1.) Muutamien opinnäytetyöesimerkkien tarkoituksena on tuoda esiin sitä, että opinnollistamista on tutkittu myös aikaisemmin, joskin hieman eri näkökulmasta. Aiemmat tutkimukset ovat keskittyneet perinteisen työpajatoiminnan opinnollistamisen tutkimiseen ja kehittämiseen.

Lisäksi mainittavia julkaisuja työpajatoiminnan kehittämisestä sekä osaamisen tunnistamisesta ja tunnustamisesta ovat Osaamista yksilöllisillä poluilla – Opinnollistaminen

osana oppilaitos-työpaja-yhteistyötä (Schellhammer-Tuominen 2013e) Työpajatoimintaa kehittämässä (Komonen 2006), Uusia avauksia tekemällä oppimiseen (Kapanen 2010) ja Tohditko tunnistaa? – Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen nykytila ja kehittämishaasteet ammatillisessa peruskoulutuksessa (Soininen - Niskanen - Lepänjuuri 2010). Näissä julkaisuissa on pureuduttu vahvasti työpajatoiminnan kehittämishaasteisiin ja sen tuomiseen lähemmäs koulutuksen toimintakenttää. Julkaisuissa on pohdittu ammatillisen peruskoulutuksen keskeyttämistä ja sen syitä sekä erilaisia vaihtoehtoja aktivoida nuoria koulutukseen sekä opintojen loppuun suorittamiseen. Työpajatoiminnassa kerrytetyn osaamisen tuominen näkyväksi ja hyödynnettäväksi on yksi keino vastata tähän tarpeeseen.

Aiempien tutkimusten ja julkaisujen valossa on syytä olettaa, että työpajoilla pilotoidun opinnollistamisen mallin starttivalmennukseen soveltamisen avulla voidaan tuoda starttivalmennuksessa kertynyttä nonformaalia oppimista paremmin esille niin valmentautujille itselleen kuin ammatilliselle peruskoulutuksellekin. Oletettavaa on, että opinnollistamisen mallin toteuttaminen starttivalmennuksessa lisää huomion kiinnittymistä niihin starttivalmennuksen sisältöihin, jotka palvelevat nuorta myös ammatillisessa peruskoulutuksessa. Aikaisempien hankkeiden perusteella opinnollistamisen malli ja sen rakentaminen yhteistyönä lisää oppilaitos-työpaja-yhteistyötä. Osaamisen tunnistamisesta ja tunnustamisesta tehty tutkimus osoittaa aiemmin kerrytetyn osaamisen tunnustamisen kiistattomat hyödyt opiskelijalle. On siis syytä olettaa, että opinnollistamisen kautta starttivalmennuksessa kerrytetty osaaminen hyödyttää nuorta hänen hakeutuessaan koulutukseen.

2.5 Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen nykytila ja haasteet

Osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa on kyse yksilön elämän aikana kertyneiden taitojen, osaamisen ja tietojen huomioimisesta, näkyväksi tekemisestä ja arvioimisesta (Soininen – Niskanen – Lepänjuuri - Boman 2010: 59). Jyväskylän ammattikorkeakoulu on teettänyt selvityksen osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen käytännöistä ammatillisessa perusopetuksessa (Soininen ym. 2010). Tutkimus heijastaa pitkälti osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen nykypäivää sen suhteen mitä ja miten tunnustetaan aiempaa osaamista osaksi opintoja. Selvityksessä sivutaan myös osaamisen tunnistamista ja tunnustamista estäviä tekijöitä.

Osaamista tunnustamalla voidaan opiskelijalle hyväksilukea tutkinnon pakollisia, vapaasti valittavia tai valinnaisia opintoja. Vastaajien mukaan osaamisen tunnistamisella ja tunnustamisella korvataan yleisimmin yhteisiä (46 %) ja vapaasti valittavia (41 %) opintoja. Ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien tehtävänä on tukea ammattitaidon saavuttamista ja täydentää opiskelijan ammattitaitoa. Vapaasti valittavien tutkinnon osien tehtävänä on tukea ja täydentää koulutuksen yleisiä ja ammatillisia tavoitteita. Näin ollen vapaasti valittavien tutkinnon osioon hyväksyttävien opintojen kirjo on laaja. Ne voivat olla oman koulutusalan tai muiden koulutusalojen ammatillisia tai ammattitaitoa täydentäviä tutkinnon osia, lukio-opintoja, valmentavia opintoja, työkokemusta tai ohjattuja harrastuksia, jotka tukevat opiskelijan persoonallisuuden kasvua. (Soininen ym. 2010: 37, 73.) Yhteiset opinnot kertyvät nuorilla useimmiten aiemmin aloitetun ammatillisen koulutuksen kautta. Niitä kanavia, joissa voisi suorittaa ammattitaitoa täydentäviä kaikille pakollisia tutkinnon osia, ei ole tunnustettu montakaan. Työpajatoiminnan, kuten Vamos Starttityöpajankin tavoite on tähdätä opinnollistamisen kautta yhdeksi näistä kanavista. Kuten tutkimuksessa on mainittu, vapaasti valittavien hyväksytyjen opintojen kirjo on laaja. Starttivalmennuksen sisällöt on mahdollista lukea pelkän starttivalmennustodistuksen perusteella osaksi vapaasti valittavia opintoja. Kaikille pakollisten tutkintojen suorittamisen osalta tarvitaan kuitenkin laajempi selvitys siitä, miten ja millaista osaamista nuori on starttivalmennusaikanaan kerryttänyt ATTO-aineista.

Kyselyn mukaan yleisimmin osaaminen on hankittu aikaisemmilla ammatillisilla opinnoilla ja tutkinnoilla, työkokemuksella ja harrastustoiminnalla. Alakohtaisesti erilaiset osaamisen hankkimisen tavat painottuivat eri tavalla. Tutkimuksen mukaan aiemmin kerrytettyä osaamista tunnustetaan pääasiassa perinteisten dokumenttien, kuten tutkinto- ja työtodistusten sekä muiden pätevyys-tunnustavien asiakirjojen avulla. Tämä päti sekä koulutuksessa että muualla kuin koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistamiseen. Useat vastaajat edellyttivät osaamisesta virallista todistusta tai muuta dokumenttia, jotta sen tunnistaminen olisi ylipäätään mahdollista. Ilahduttavaa oli kuitenkin se, että useissa vastauksissa korostuivat erityisesti henkilökohtaisen haastattelun ja keskustelujen merkitys muualla kuin muodollisessa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistamisessa. (Soininen ym. 2010: 26, 28–31.) Tunnistetun osaamisen dokumentointi nousee tutkimuksen perusteella suureen rooliin osaamista tunnustettaessa. Virallinen todistus, jossa starttivalmennuksessa kerrytetty osaaminen näkyy mahdollisimman tarkkaan kuvattuna, on avainasemassa osaamista tunnustettaessa ammatillisessa oppilaitoksessa.

Soinisen, Niskasen ja Lepänjuuren (2010) tutkimuksen perusteella osaamisen tunnistamisen prosessin käynnistyminen edellyttää opiskelijan omaa aktiivisuutta, sillä lähes 70 prosenttia tutkimuksen vastaajista ilmoitti prosessin käynnistyvän opiskelijan omasta pyynnöstä (Soininen ym. 2010: 24). Tämän suhteen on havaittavissa selkeää ristiriitaa osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen ohjeistuksen kanssa. Ohjeistuksen mukaan oppilaitoksen tulisi olla aktiivisemmassa roolissa opiskelijan aiemman osaamisen tunnistamisen suhteen ja tuoda opintojen hyväksilukemisen periaatteita ja mahdollisuutta aktiivisemmin esille. Opiskelijaa ohjataankin tunnistamaan aiemmin hankkimaansa osaamista pääsääntöisesti opinto-ohjaajien tai luokanvalvojan tunneilla sekä henkilökohtaisissa HOPS-keskusteluissa ja muissa tapaamisissa (Soininen ym. 2010: 24).

Osaamisen esille tuominen on opiskelijan oikeus ja mahdollisuus. Hänen on tärkeä ymmärtää osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen tarkoitus, oma rooli sen esille tuomisessa ja prosessin kulku oppilaitoksessa. (Soininen ym. 2010: 63.) Opinnollistamisportaiden viimeinen askel on osaamisen tunnustaminen osaksi opintoja oppilaitoksessa. Starttivalmennuksen opinnollistamisessa nuorta kannustetaan hakemaan kerrytetylle osaamiselleen tunnustusta oppilaitoksesta oma-aloitteisesti. Nuorelle on tärkeää selvittää osaamisen tunnustamisen tarkoitus, prosessin kulku oppilaitoksessa ja kannustaa häntä aktiiviseen rooliin oman osaamisensa esille tuomisessa.

Tutkimus osoittaa kiistatta opiskelijan saavan hyötyä itselleen aiemmin kerrytetyn osaamisen tunnustamisesta osaksi opintojaan. Suomenkielisistä oppilaitoksista yli 70 prosenttia vastasi osaamisen tunnustamisen nopeuttavan opintoja. Osaamisen tunnustaminen lyhentää ajallisesti opiskelijoiden opiskeluaikaa sekä keventää ja joustavoittaa opiskelua hyppytuntien ja vapaajaksojen muodossa. (Soininen ym. 2010:104). Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden kohdalla mahdollisimman lyhyt opiskeluaika ei ole itsetarkoitus. Erityistä tukea tarvitsevat nuoret, joiden voimavaroissa on usein puutteita hyötyvät suuresti opiskelutahtin kevenemisestä hyppytuntien ja vapaajaksojen muodossa. Liian tiivis opiskelutahti ja siinä pysymisen vaikeudet johtavat monen nuoren kohdalla opintojen pitkittymiseen tai jopa keskeytymiseen. Tutkimus tukee oletusta siitä, että osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen lisää opiskelijan motivaatiota (Soininen ym. 2010: 48). Starttivalmennuksen opinnollistamisen yhtenä tavoitteena on kasvattaa nuorten motivaatiota hakeutua peruskoulun jälkeiseen koulutukseen. Mahdollisuus kerryttää starttivalmennuksessa ammatillisen koulutuksen osaksi hyväksiluettavaa osaamista ja sillä saavutettavat hyödyt toimivat nuorelle porkkanana hakeutua kou-

lutuksen piiriin. Opiskelijan osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen hyödyttää paitsi opiskelijaa itseään myös oppilaitosta tuloksellisuuden ja taloudellisen tehokkuuden paranemisen myötä. (Soininen ym. 2010: 107).

Selvityksen mukaan muualla kuin muodollisessa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistaminen koetaan melko työlääksi ja siihen kaivattaisiin lisää ohjeistusta. Suurimiksi haasteiksi koettiin opetussuunnitelman perusteiden mukaisen osaamisen tason arviointi ja alaan liittymättömän työkokemuksen peilaaminen opetussuunnitelmaan. Myös dokumenttien ja todistusten luotettavuus ja puuttuminen aiheuttivat ongelmia osaamisen tunnistamisessa. Osa vastaajista toi esiin myös opettajien kielteiset asenteet muualla kuin muodollisessa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistamiseen. (Soininen ym. 2010: 31–32, 37.) Nonformaalin oppimisen ja osaamisen tunnustamisen keskeisiä haasteita oppilaitosyhteistyössä ovat selkeän ja yhtenäisen ohjeistuksen puute, tunnistetun osaamisen dokumentoinnin puutteet sekä opetusalan henkilöstön kielteiset asenteet muualla kuin muodollisessa koulutuksessa hankittua osaamista kohtaan. Opinnollistamisen ja osaamisen tunnustamisen mallin levittäminen, tutuksi tekeminen ja vieminen ammatilliseen koulutukseen vahvistaa työpajojen ja ammatillisen koulutuksen yhteistyötä. Avoimen yhteistyön kautta on mahdollista vaikuttaa osaamisen tunnustamista estäviin tekijöihin ammatillisessa koulutuksessa.

Osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa ei ole haasteita ainoastaan ammatillisen koulutuksen henkilökunnalla. Opiskelijan osaamisen tunnistaminen on myös useimmille opiskelijoille outo asia. Haasteita riittää jo siinä, että prosessin osaa laittaa alulle, mutta erityisesti oman osaamisen analysointi, kuvaaminen ja arviointi suhteessa opintokokonaisuuksien tavoitteisiin ja arviointikriteereihin koetaan vaikeaksi. Oman osaamisen tunnistaminen vaatii ainakin kokonaiskäsitystä vaadittavista osaamisalueista, oman osaamisen tiedostamista sekä kykyä itsearviointiin, reflektointiin ja tavoitteen asetteluun aiemmin opitun pohjalta. (Soininen ym. 2010: 81–82.) Osaamisen tunnistamista ja tunnustamista täytyy tehdä tutuksi siis myös nuorille itselleen. On tärkeää selvittää nuorille, mitä opinnollistaminen tarkoittaa, miten ja mitä osaamista starttivalmennuksessa voi kerryttää ja miten sen tunnustaminen etenee. Starttivalmennuksen opinnollistamisessa tunnistetun osaamisen dokumentointiin kiinnitetään paljon huomiota. Pelkkä eritelty osaamistodistus ei riitä, vaan sen tueksi ollaan kehittämässä työkalua, jossa nuoren oman osaamisen analysointi, reflektointi ja kuvaaminen tehdään näkyväksi.

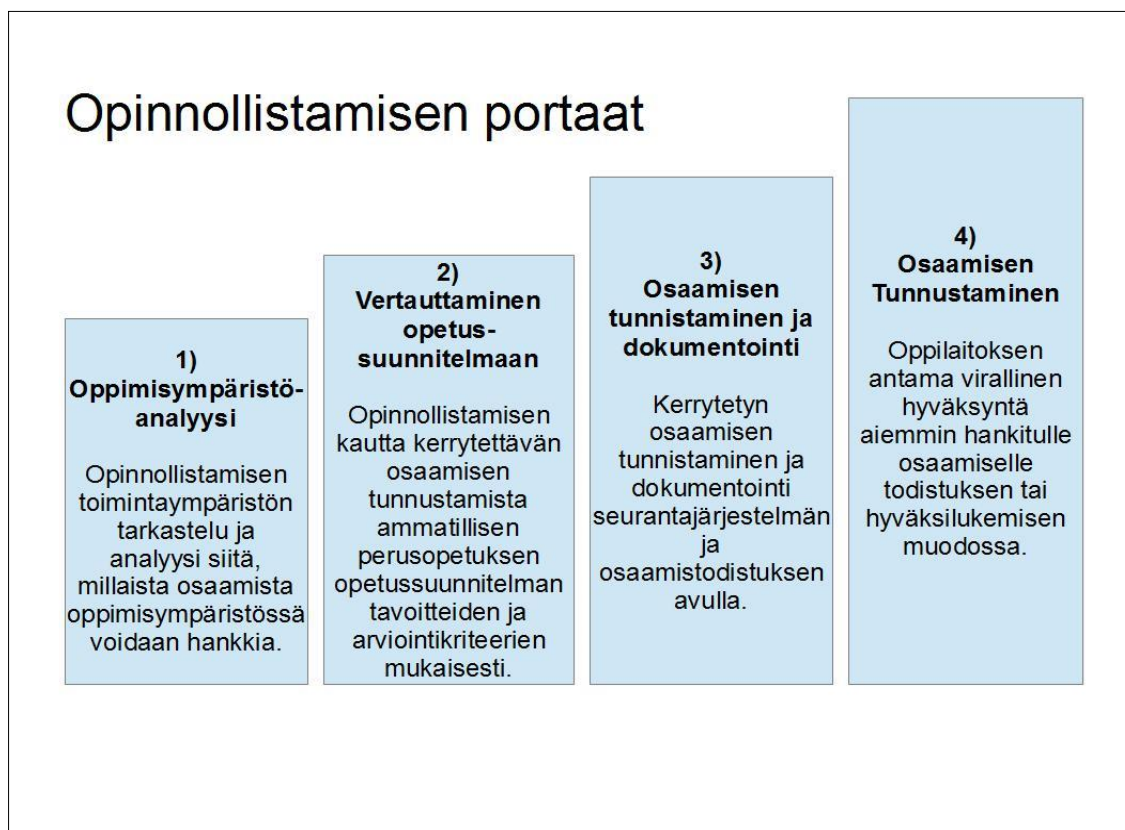
Osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa on siis vielä paljon työmaata tehtävänä. Ammatillisen koulutuksen ja työpajojen yhteistyötä ja avoimuutta osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa olisi lisättävä, jotta pystyttäisiin vaikuttamaan osaamisen tunnustamista estäviin tekijöihin. Nonformaaleilla tavoilla kerrytettyä osaamista kuitenkin tunnustetaan osaksi opintoja ammatillisessa koulutuksessa ja siitä saatavat hyödyt on tunnistettu. Nämä hyödyt ja aiemman osaamisen kerryttämisen ja tunnustamisen merkitys on tehtävä vielä näkyvämmäksi myös nuorille itselleen, jotta he osaisivat hyödyntää tätä mahdollisuutta aiempaa paremmin.

2.6 Keskeiset termit

Opinnäytetyöni keskeisiä termejä ovat opinnollistaminen, ATTO-opinnot ja starttivalmennus. Näistä termeistä vain ATTO-opinnot on selkeästi ja yhdenmukaisesti määritelty opetushallituksen toimesta ammatillisten perustutkintojen perusteissa. Opinnollistamisen ja starttivalmennuksen termit ovat suhteellisen uusia, eikä niillä ole vielä vakiintunutta määritelmää, vaikka kaikilla työpajakentän toimijoilla onkin yhdensuuntainen näkemys siitä, mitä termit pitävät sisällään. Erityisesti starttivalmennuksen määritelmä on laaja ja vaihtelee työpajakentällä toimintaympäristöstä riippuen.

2.6.1 Opinnollistaminen

Opinnollistamisessa on kyse vaihtoehtoisen oppimisympäristön pedagogiikan esiintuomisesta. Opinnollistamisen perustana on yhteiskunnallinen ja koulutuksellinen tasa-arvoisuus. (Kovanen 2013: 7.) Opinnollistamisen määrittelyyn liittyvät tiiviisti neljä käsitettä: oppimisympäristöanalyysi, vertaustaminen opetussuunnitelmaan ja osaamisen tunnistaminen ja dokumentointi sekä osaamisen tunnustaminen (Schellhammer-Tuominen 2013a: 71). Näitä käsitteitä voi ajatella myös opinnollistamisen portaina, joita pitkin opinnollistamisen prosessi etenee.

Kuvio 1. Opinnollistamisen portaat

Oppimisympäristöanalyysillä tarkoitetaan sen toimintaympäristön tarkastelua, jossa opinnollistaminen tapahtuu. Starttivalmennusta järjestetään hyvin monin erilaisin tavoin valmennuksen järjestäjästä riippuen. Toimintaympäristön analyysi on tärkeää tehdä huolella, jotta voidaan kartoittaa mahdollisimman kattavasti ne opinnot, joita kyseisessä oppimisympäristössä voidaan suorittaa. Aiemmin opitun tunnistamisessa on tärkeää tunnistaa osaamisen taso ja kattavuus ammattitaitovaatimuksiin ja arviointikriteereihin nähden (Schellhammer-Tuominen 2013a: 71).

Vertaaminen opetussuunnitelmaan tarkoittaa opinnollistamisen kautta kerrytetyn osaamisen tunnustamista ammatillisen perusopetuksen opetussuunnitelman tavoitteiden ja arviointikriteerien mukaisesti. Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen prosessin avulla opiskelija saa virallisen hyväksynnän aiemmin hankkimalleen osaamiselle. Jos opiskelijalla on ajankohtaisten tavoitteiden mukaista osaamista, on hänellä mahdollisuus anoa hyväksilukua osalle opintoja. Osaamisen tunnistaminen ja dokumentointi tähtää mahdollisimman tarkoituksenmukaisen osaamisen kerryttämisen seu-

rantajärjestelmän ja osaamistodistuksen kehittämiseen. Osaamistodistukseen on tärkeää kirjata auki mahdollisimman yksityiskohtaisesti saavutettu osaaminen. Osaamisen tunnistaminen ei suoraan johda virallisen todistuksen antamiseen, vaan se toimii pohjana viralliselle tunnustamiselle. Osaamisen tunnustamisella tarkoitetaan virallisen hyväksynnän antamista aiemmin hankitulle osaamiselle esimerkiksi todistuksella tai hyväksilukemisella. (Soininen - Niskanen - Lepänjuuri 2010: 7.) Opinnollistamisen tavoitteena on koulutuksen ulkopuolella hankitun osaamisen tunnustaminen ja hyödyntäminen osana nuoren koulutus- ja työllistymispolkua.

Osaamistodistuksessa kysymys on ennakoivasta arvioinnista ja tunnistetusta, ei tunnistetusta osaamisesta, joka ei korvaa oppilaitoksen antamaa todistusta vaan on tarkoitettu kuvaamaan työpajalla tai muualla karttunutta osaamista (Schellhammer-Tuominen 2013b: 61). Osaamistodistuksen sisältö on rakennettu opetussuunnitelman perusteisiin kirjattujen arviointikriteerien pohjalta (Schellhammer-Tuominen 2013a: 72). Lopullisen osaamisen tunnustamisen tekee aina oppilaitos. Osaamistodistusta voidaan myös hyödyntää monipuolisesti niin työnhaussa kuin erilaisissa verkostoissa, joissa tavoitteena on kartoittaa asiakkaan osaamista. (Schellhammer-Tuominen 2013b: 61–62.) Nuoren saattaa olla vaikeaa tunnistaa nonformaalia oppimista sen mitattavuuden puuttuessa. Osaamistodistusmallin kehittäminen vastaa osaltaan tähän ongelmaan. Osaamisen tultua näkyväksi ja mitattavaksi osaamistodistuksen kautta helpottaa se myös nuorten kykyä tunnistaa oma osaamisensa aikaisempaa paremmin.

Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry hallinnoi vuoden 2013 lopussa päättynyttä PAIKKO-hanketta, jonka yksi tavoite oli kehittää valtakunnallisesti yhtenäistä osaamistodistusmallia, jolla ammatillinen osaaminen ja osaamisen kehittyminen dokumentoidaan (PAIKKO-hanke 2013). Yhtenäisen osaamistodistuksen mallin kehittelyä varten perustettiin syksyllä 2013 Valtakunnallisen työpajayhdistyksen hallinnoima työryhmä, jonka tavoitteena on edelleen jatkaa useissa eri työpajoissa ja PAIKKO-hankkeessa kehiteltujen mallien kehittämistä yhtenäiseksi, valtakunnallisesti tunnistetuksi ja käytössä olevaksi osaamistodistusten pohjaksi.

Vamos Starttityöpajoilla on käytössä yhdessä Helsingin Diakoniaopiston kanssa suunniteltu ja opetusvirastossa hyväksytetty starttivalmennustodistus, jonka jokainen starttivalmennuksessa käynyt nuori saa. Todistuksesta käy ilmi starttivalmennuksen yksilöllinen kesto sekä starttivalmennuksen teemat. Tämän todistuksen avulla on mahdollista hakea hyväksilukua vapaasti valittaviin opintoihin toisen asteen opinnoissa. Starttival-

mennustodistuksen liitteeksi nuoren omaohjaaja kirjoittaa erillisen liitteen, jossa on arviointi nuoren yleisistä työelämä- ja opiskelutaidoista sekä henkilökohtaisista vahvuuksista. Starttivalmennustodistusta arviointiliitteineen voi hyödyntää myös työnhaussa sekä osoituksena siitä, että nuori on vapaaehtoisesti osallistunut itseään aktivoivaan toimintaan että myös työnantajan kannalta objektiivisena arviona nuoren työelämävalmiuksista.

Vamos Starttityöpajalla on tavoitteena kehittää yhteistyössä Helsingin Diakoniaopiston kanssa osana opinnollistamisprosessia myös starttivalmennussuunnitelmaan ja ammatillisen perusopetuksen tutkinnon perusteiden yhteisiin tutkinnon osiin ja vapaasti valittaviin opintoihin peilaavaa osaamistodistusta, jonka avulla nuoren on mahdollista osoittaa tunnistettu osaamisensa sekä oppilaitoksessa että työnantajalle ja saada osaamisensa näin myös virallisesti tunnustettua. Starttivalmennustodistuksen ja osaamistodistuksen tärkein ero on siinä, että starttivalmennustodistuksessa on kuvattu vain starttivalmennuksen yleiset teemat ja nuoren starttivalmennuksessaoloaika, mutta osaamistodistuksen tarkoituksena on kuvata mahdollisimman yksityiskohtaisesti se osaaminen, jonka nuori on kerryttänyt valmennuksen aikana. Osaamistodistuksen lisäksi kehitteillä on osaamistodistusta täydentävä dokumentointityökalu osaamisen tunnistamiseksi ja todentamiseksi.

2.6.2 ATTO-opinnot

ATTO-opinnoilla tarkoitetaan niitä kaikille perustutkintoon johtavassa ammatillisessa koulutuksessa opiskeleville yhteisiä opintoja, ammattitaitoa täydentäviä tutkinnon osia (ATTO). Ammattitaitoa täydentäviä opintoja ovat äidinkieli, toinen kotimainen kieli, vieras kieli, matematiikka, fysiikka ja kemia, yhteiskunta-, yritys- ja työelämä-tieto, taide ja kulttuuri, liikunta ja terveystieto. Nämä opinnot ovat pakollisia ja laajuudeltaan yhteensä 16 opintoviikkoa. Lisäksi opiskelijan tulee suorittaa ammattitaitoa täydentäviä pakollisten tutkinnon osien valinnaisia lisäosia neljän opintoviikon laajuisesti. Näitä opiskelijalle valinnaisia ja vaihtoehtoisia opintoja ovat ympäristötieto, etiikka, psykologia, tieto- ja viestintätekniikka, kulttuurien tuntemus ja yritystoiminta. Lisäosia voi suorittaa myös pakollisten tutkinnon osien joukosta. (Ammatillinen perustutkinto 2012.)

Ammatillisten tutkintojen perusteita uudistetaan parhaillaan. Valtioneuvosto on luonnostellut asetusta ammatillisen perustutkinnon muodostumisesta (Opetusministeriön

muistio 2013). Uuden asetuksen mukaan ammatillisesta koulutuksesta annettavaa laskia ehdotetaan muutettavaksi elokuussa 2014. Siirtymäaikaa olisi yksi vuosi. Kaikille yhteisiä tutkinnon osia ehdotetaan muutettavaksi siten, että yhteiset tutkinnon osat koottaisiin neljäksi laajemmaksi tutkinnon osaksi. Tällä pyritään vähentämään tutkinnon osien sirpaleisuutta ja korostamaan tutkintojen tuottamaa osaamista opiskeltavien oppiaineiden sijaan. Aiemmat erilliset ATTO-aineet sisällytettäisiin osa-alueina ja osaamistavoitteina näihin neljään tutkinnon osaan. Uuden lain mukaan yhteisiä tutkinnon osia olisivat viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen, matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen, yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen sekä sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen. Nykytilaan verrattuna uusia pakollisia oppiaineita olisivat tieto- ja viestintäteknikka sekä työkyvyn ylläpitäminen. (Opetusministeriö 2013: 1–8).

2.6.3 Starttivalmennus

Starttivalmennuksen käsite toimintakentällä ei ole vakiintunut. Starttivalmennusta toteutetaan hyvin erilaisin versioin riippuen paikkakunnasta, valmennuksen järjestäjästä ja rahoittajasta. Starttivalmennusta toteutetaan vielä melko harvassa kunnassa ja kaupungissa, ja toiminta on hakemassa vielä omaa paikkaansa työpajatoiminnan kentällä. Valmennuksen ja prosessin koko sisältö on tärkeää määritellä selkeästi, jotta toiminta olisi valtakunnallisesti yhteneväistä alueellisia ja paikallisia erityistarpeita unohtamatta.

Valtakunnallisen työpajayhdistyksen Startti parempaan elämään -hanke on määritellyt starttivalmennusta muun muassa seuraavanlaisesti: Starttivalmennus on matalimman kynnyksen työpajatoimintaa, joka voi tapahtua toimintayksikössä, tai seinättömästi asiakkaan arkiympäristössä. Valmennussopimukset niissä yksiköissä, jossa toiminta on vastikkeellista, on suunniteltu erityisesti starttivalmennukseen ja ovat luonteeltaan joustavia. Mahdollisen työvalmennuksen rooli on hyvin pieni, eikä se sisällä tuotannollisia tavoitteita. Starttivalmennus keskittyy usein myös pelkästään arjen ja elämänhallinnan sekä työ- ja opiskeluvalmiuksien tukemiseen ja on luonteeltaan osallistavaa. Starttivalmennus on pienryhmätoimintaa, jossa nuorta tuetaan myös yksilöllisesti. Valmennusta toteutetaan tiiviissä yhteistyössä verkostojen kanssa. Starttivalmennus on tavoitteellista toimintaa, jossa asiakkaan edistymistä seurataan ja arvioidaan. (Kivirinta 2012.)

Vamos Starttityöpajalla laadittuun starttivalmennussuunnitelmaan (Liite 1) on tiivistetty starttivalmennuksen tarkoitus ja tavoitteet lukemalla monen eri tahon määritelmiä start-

tivalmennuksesta ja vetämällä niitä yhteen peilaten sitä Vamos Starttityöpajan omaan toimintaan. Starttivalmennussuunnitelmaan kirjatun mukaan starttivalmennuksen tavoitteena on vahvistaa nuoren arjen ja elämänhallinnan taitoja sekä opiskelu- ja työelämävalmiuksia. Valmentautujaa tuetaan löytämään omat voimavaransa ja vahvuutensa. Nuorelle tarjotaan tukea tulevaisuuden suunnitelmien tekemisessä ja yhdessä asetetaan siihen liittyviä, pienin askelin eteneviä tavoitteita. Valmennuksen tavoitteena on tukea nuorta ottamaan vastuuta omasta elämästään ja asioidensa hoitamisesta. Tavoitteena on, että nuori ymmärtää valintojensa seuraukset ja osaa tehdä hyvinvointiaan edistäviä valintoja. Tavoitteena valmennuksessa on sosiaalinen vahvistuminen, realististen suunnitelmien tekeminen, tavoitteiden asettaminen ja kestävien ratkaisujen hakeminen. Valmentautujaa autetaan löytämään hänen tarvitsemansa tukitoimet palvelujärjestelmässä. Valmentautujalla on starttivalmennuksen jälkeen valmiuksia ammatinvalintaan ja urasuunnittelun tekemiseen sekä edellytyksiä kasvaa aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi. Päämääränä on lisätä nuoren kokonaisvaltaista hyvinvointia ja löytää jokaiselle mielekäs jatkopolku koulutuksen tai työelämän piiristä.

Starttivalmennusten yhteisesti hyväksytty päämäärä on tukea nuoria löytämään itselleen mielekäs jatkopolku koulutuksen tai työelämän piiristä. Nuoren kiinnittyminen jatkopolkuun voi olla kuitenkin puutteellista, jos häneltä puuttuvat taidot ja kyvyt suoriutua uudessa tilanteessa. Arjen ja elämänhallinnan taitojen tukemisen lisäksi nuoret tarvitsevat työelämä- ja opiskelunvalmiuksia pärjätäkseen jatkopolullaan. Härkönen (2006) esittääkin, että oppimaan ohjaamisen tulisi olla yksi starttivalmennuksen keskeisistä tehtävistä psykososiaalisen tuen ohella. Kun nuoren psykososiaaliset taidot kehittyvät, voidaan samalla lähteä tukemaan opiskeluun liittyviä taitoja. Valmentautujia tuetaan henkilökohtaisissa oppimis- ja tavoitesuunnitelmien laatimisessa, erilaisissa valintatilanteissa, autetaan hankkimaan tietoa erilaisista vaihtoehdoista ja ohjataan tiedonhankinnassa. Vähitellen nuori oppii myös tekemään realistisia valintoja, jotka tukevat häntä tulevaisuuden suunnittelussa. Jatkopolkujen etsimistä tukevan valmennuksen tavoitteena on myös oman ammatillisen suuntautumisen löytäminen ja siihen motivointi. Nuorta aktivoidaan kehittymään koulutusalan valintaan ja urasuunnitteluun liittyvissä päätöksen- ja valinnantekovalmiuksissa. Nuorta kannustetaan refleктоimaan omia taitojaan, tietojään ja mahdollisuuksiaan ja tekemään realistisia valintoja niiden mukaan. Starttivalmennusprosessin vaiheita ovat itsearviointi ja kehitystarpeiden tunnistaminen, nykytilanteen analysointi valmentajan kanssa, vahvuuksien löytäminen, käytännön ideoiden etsiminen, henkilökohtaisen vision synnyttäminen, tavoitteiden asettaminen,

työskentely, kokeilut ja pienet askeleet, tapaamiset valmentajan kanssa, yhteistyö verkostojen kanssa sekä lopuksi seuranta ja vaikuttavuus. (Härkönen 2006: 98.)

2.7 Työpajatoiminnan ja starttivalmennuksen yhteneväisyydet

Työpajalla tapahtuvan oppimisen keskiössä ovat arjen- ja elämänhallintataidot sekä itsetuntemus. Ilman riittävää arjenhallintaa, vuorokausirytmää, tavoitteellisuutta ja vastuullisuutta ei kiinnittyminen koulutukseen tai työelämään ole mahdollista. Itsetuntemuksessa on kyse identiteettityöstä ja sitä kautta tulevaisuuden suunnittelun ja tavoitteiden tekemisen helpottumisesta. Työpajatoiminta kasvattaa oma-aloitteisuutta, rohkeutta ja itsetuntoa sekä vahvistaa sosiaalisia taitoja. Työpajatoiminnassa opitaan myös erilaisia taitoja ja työelämän pelisääntöjä sekä saadaan vahvistusta yleisiin työelämävalmiuksiin. Kyse on tuesta oppimiseen, omien taitojen kehittämiseen, ongelmanratkaisutaitoihin, uuden tiedon hankkimiseen ja prosessointiin, tiimityöhön, muutoksiin sopeutumiseen ja oman osaamisen esille tuomiseen. (Pietikäinen - Hämäläinen 2013: 33–34.)

Työpajatoiminnan tavoitteena on nuorten elämänhallinnan tukeminen, osallisuuden vahvistaminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Elämänhallinnassa voidaan erottaa sekä ulkoinen että sisäinen ulottuvuus. Ulkoinen elämänhallinta tarkoittaa aineellista selviytymistä ja elämän ulkoisten puitteiden ylläpitoa. Tämän toteutuessa yksilön on mahdollista ohjata elämänsä kulkua, tehdä suunnitelmia ja toteuttaa itselleen asettamia tavoitteita ilman, että ulkoiset edellytykset määräävät liikaa. Sisäinen elämänhallinta puolestaan tarkoittaa enemmänkin henkisiä voimavaroja ja sisäistä kokonaisuuden tunnetta. Käytännössä tämä tarkoittaa kykyä sopeutua ja selviytyä jatkuvasta muutoksesta, epävarmuudesta ja ennakoimattomuudesta huolimatta. Sisäisesti elämäänsä hallitseva yksilö uskoo itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa elämässään tapahtuvien asioiden kulkuun ainakin jossain määrin. Nuoret itse eivät määrittele syrjäytymistä niinkään syrjäytymisenä yhteiskunnan rakenteista vaan enemmänkin sosiaalisena ulkopuolelle jäämisenä, osattomuutena suhteessa vertaisryhmään. Osallisuus näyttäytyy siten kuulumisena vertaisiin. Osallisuus on lisäksi subjektiivista, yksilön itsetoteutusta jokapäiväisessä elämässä, itsenäisyyttä, vastuun ottamista ja omaan elämäntietoon vaikuttamista. Laajemmassa perspektiivissä osallisuus on myös tietoista yhteiskunnan jäsenyyttä. Syrjäytymiseen vaikuttavat keskeisesti puutteet ulkoisessa ja sisäisessä

elämänhallinnassa. Monesti kyse on vaikeudesta sopeutua yhteiskuntaan ja tulla osaksi sitä. (Huotelin - Komonen 2006: 1–8.)

Jo olemassa olevan, työpajoilla toteutetun opinnollistamisen mallin soveltaminen starttivalmennukseen on perusteltua, sillä työpajatoiminnassa ja starttivalmennuksessa on paljon yhteneväisyyksiä. Työpajatoimintaa on jaoteltu eri osa-alueisiin, joissa starttipajatoiminnalle on leimallista yksilöllinen tuki ja ohjaus arjenhallinnassa sekä palveluohjaus, joka sisältää sekä ammatinvalinnan ohjausta että nuoren ohjaamista hänen tarvitsemiensa julkisten palvelujen piiriin. Työpainotteinen työpajatoiminta painottaa yksilöohjausta enemmän työelämään tutustumista ja työkokemuksen kartuttamista. Sekä starttipajatoiminta että työpainotteinen työpajatoiminta kuuluvat molemmat kuitenkin työpajatoiminnan piiriin. Työpajatoiminnan keskeisinä tavoitteina on lisätä yksilön kykyjä ja valmiuksia hakeutua koulutukseen tai työhön ja parantaa hänen arjenhallintataitojaan. Työpajojen menetelmiksi ovat vakiintuneet tekemällä oppiminen, työvalmennus ja yksilövalmennus. Nämä tavoitteet ja menetelmät ovat hieman eri painotuksin yhteisiä sekä starttipajatoiminnalle että työpainotteiselle työpajatoiminnalle. Komonen (2006) kiteyttää nuorten työpajatoiminnan seuraavasti: Nuorten työpajatoiminta on koulutuksen ja työelämän sekä perusopetuksen ja jatkokoulutuksen välille sijoittuva työmuoto, jonka tarkoituksena on edistää nuorten työssäoppimista, lisätä nuorten opiskelu- ja työelämävalmiuksia sekä tukea nuorten arjen taitoja, tulevaisuuden suunnittelua ja uravalintaprosessia (Komonen 2006: 9).

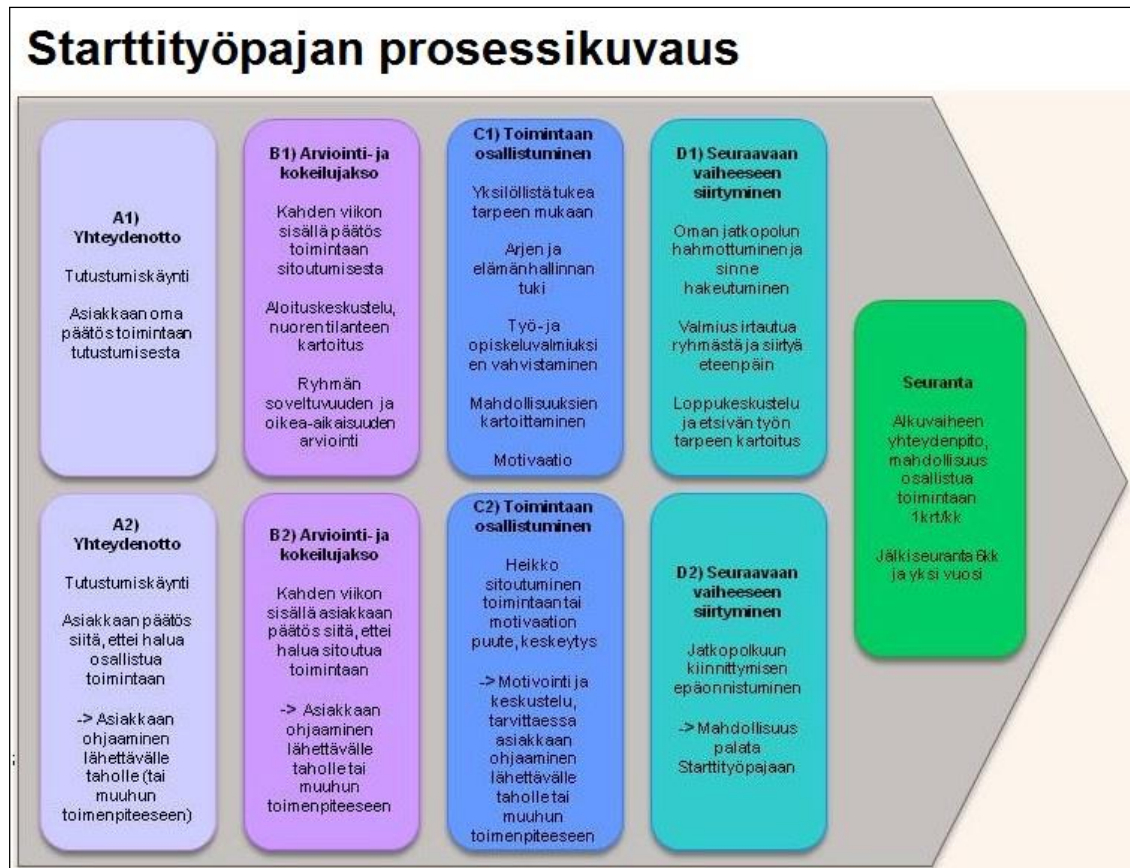
2.8 Starttivalmennus Vamos Starttityöpajalla

Vamos Starttityöpaja on osa Helsingin Diakonissalaitoksen nuorten palveluiden Vamos-palvelukokonaisuutta. Vamos on 16–29-vuotiaille helsinkiläisille nuorille suunnattu palvelukokonaisuus, jossa nuoren on mahdollista saada tukea elämäntilanteensa selkiyttämiseen ja jatkokoulujen suunnitteluun. Vamos tarjoaa sekä yksilö- että ryhmämuotoista alkuvaiheen valmennusta. Nuorella on lisäksi edellä mainittuihin sitoutumisen myötä mahdollisuus yksilölliseen uravalmennukseen. Kaiken Vamoksessa tehtävän työn toimintaperiaatteet ovat matala kynnys, vapaaehtoisuus, kohtaaminen ja aika.

Starttivalmennuksen opinnollistamista kehitetään Vamos Starttityöpajan ryhmissä. Yksi ryhmä koostuu 16–29-vuotiaista nuorista, joita ryhmässä on kerrallaan noin 12–15. Nuoria yhdistää koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolella olemisen sekä puutteet

arjen ja elämänhallinnan taidoissa. Nuorilla on taustallaan laaja kirjo erilaista problematiikkaa. Yleisimpiä haasteita ovat mielenterveysongelmat, päihdeongelmat, keskittymisen ja tarkkaavuuden häiriöt, ulkopuolisuuden kokeminen, sosiaaliset ongelmat, perheen sisäiset ongelmat, itsetuntemuksen ja itsetunnon vajavaisuudet sekä näköalattomuus tulevaisuuden suunnittelussa. Näillä nuorilla on myös paljon tietoa, taitoja, osaamista ja resursseja, kunhan ne saadaan tuotua oikealla tavalla esille. Perinteinen koulutusjärjestelmä ei aina tarjoa tähän parasta väylää. Vuoden 2013 aikana mukana yhden ryhmän toiminnassa olleista 33 nuoresta vain kahdella oli loppuun asti suoritettu ammatillinen tutkinto. 30 nuorta oli pelkän peruskoulun varassa ja yhdellä nuorella oli peruskoulu vielä kesken.

Vamos Starttityöpaja on ryhmämuotoista toimintaa, jota toteutetaan neljänä päivänä viikossa yhteensä 16 tuntia. Ryhmässä käsiteltäviä teemoja ovat jatkopolut koulutukseen ja työelämään sekä opiskelu- ja työelämätaidot, itsetuntemus ja minäkuva, mielekäs vapaa-aika, osallisuus, yhteiskunnallisuus ja aktiivinen kansalaisuus, sosiaaliset taidot, asuminen ja oma talous sekä hyvinvointi. Teemoja käsitellään erilaisten tehtävien, keskustelujen, harjoitusten, luentojen ja dokumenttien avulla. Toimintaan sisältyy myös vierailuja ja tutustumiskäyntejä eri paikoissa sekä ulkopuolisten asiantuntijoiden vierailuja työpajalla. (Starttityöpaja Herttoniemi 2012.) Starttityöpajan asiakkuusprosessi koostuu viidestä eri vaiheesta, jotka ovat yhteydenotto, arviointi- ja kokeilujakso, toimintaan osallistuminen, seuraavaan vaiheeseen siirtyminen sekä seuranta. Prosessissa on huomioitu sekä tavoitetila, jolloin nuoren osallistuminen starttivalmennukseen menee optimoidusti että myös toimintasuunnitelma sen varalle, että jokin neljästä ensimmäisestä vaiheesta ei suju suunnitelmien mukaan.

Kuvio 2. Vamos Starttityöpajan prosessikuvaus

Nuoren tai nuoren lähettävän tahon ottaessa yhteyttä Starttityöpajalle sovitaan tutustumiskäynti, jossa nuorelle esitellään tarkemmin Starttityöpajan toimintaa sekä tehdään paikka fyysisesti tutuksi. Starttivalmennus, kuten kaikki Vamos-työ, perustuu vapaaehtoisuuteen ja nuoren omaan motivaatioon viedä asioitaan eteenpäin. Näin ollen päätös toimintaan tutustumisesta on aina nuoren oma. Tutustumisvaiheeseen kuuluu arviointi- ja kokeilujakso, jonka aikana nuoren on mahdollista tutustua toimintaan kaksi viikkoa ilman sitoutumista. Kahden viikon sisällä nuori tekee päätöksen siitä, haluaako jatkaa toiminnassa. Mikäli nuori jatkaa ryhmässä, pitää nuoren omaohjaaja aloituskeskustelun, jossa kartoitetaan tarkemmin nuoren senhetkinen tilanne sekä tehdään alustavat tavoitteet valmennukselle. Mikäli nuori ei koe, että starttivalmennus on häntä varten, ohjataan nuori takaisin lähettävälle taholle tai muuhun, hänelle paremmin soveltuvaan toimenpiteeseen.

Mikäli nuori jää ryhmään alkaa toimintaan osallistumisen vaihe. Toimintaan osallistuminen pitää sisällään säännöllistä yksilövalmennusta, arjen ja elämänhallinnan tukea, työ- ja opiskeluvaiheiden vahvistamista sekä jatkopolumahdollisuuksien kartoittamista.

Nuoren motivaatiota käydä ryhmässä tuetaan vahvasti. Jos nuoren sitoutuminen ryhmään ja motivaatio heikentyy ja keskeyttäminen uhkaa, järjestetään nuoren kanssa yksilötapaaminen, jossa nuoren sitoutumista ja motivaatiota yritetään vahvistaa ja tukea. Mikäli lopputuloksena on kuitenkin valmennuksen keskeytyminen, ohjataan nuori takaisin lähettävälle taholle tai muuhun, hänelle paremmin sopivaan toimenpiteeseen. Neljännessä vaiheessa nuoren jatkoluku alkaa paremmin hahmottua ja konkreettisia toimia sinne pääsemiseksi tehdään. Nuorella on riittävät valmiudet kiinnittyä uuteen toimintaan ja siirtyä eteenpäin. Loppukeskustelussa kartoitetaan myös nuoren oma toive yksilötyön jatkumisesta siirtymävaiheen tukena. Jos jatkolukuun kiinnittyminen kuitenkin epäonnistuu, on nuorella mahdollisuus palata takaisin starttivalmennuksen piiriin.

Nuoren siirryttyä eteenpäin starttivalmennuksesta jatketaan yhteydenpitoa vielä alkuvaiheen ajan, jotta mahdollisiin ongelmatilanteisiin nuoren jatkolukulla voidaan reagoida herkästi ja riittävän nopeasti. Nuorella on mahdollisuus osallistua Starttityöpajan nykyisille ja vanhoille nuorille tarkoitettuun jatkoaikaan kerran kuukaudessa. Jatkoajan tarkoitus on toimia yhtenä tapana pitää yhteyttä jatkolukuihin siirtyneisiin nuoriin sekä mahdollistaa nuorelle liukuva siirtyminen toiminnosta toiseen. Jälkiseurantaa Starttityöpajalta eteenpäin siirtyneistä nuorista tehdään puolen vuoden ja vuoden kuluttua starttivalmennuksen loppumisesta.

2.9 Opinnollistamisen yhteistyökumppanit

Opinnäytetyöni toteutuksessa ovat mukana oma työyhteisöni Vamos-palvelukokonaisuus, joka toimii osana Helsingin Diakonissalaitosta ja Helsingin Diakoniaopisto. Opinnollistamisen pilotointi toteutetaan Vamos Starttityöpajalla, joka on osa nuorille suunnattuja matalan kynnyksen Vamos-palveluita. Helsingin Diakoniaopisto on mukana opinnollistamisprosessissa oppimisympäristön vertauttamisessa opetussuunnitelmaan sekä myöhemmässä vaiheessa osaamistodistuksen ja osaamisen seuranta-järjestelmän kehittämisessä. Oppilaitosyhteistyökumppanuus lisää starttivalmennuksen opinnollistamisen luotettavuutta ja käytettävyyttä.

2.9.1 Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö

Helsingin Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiö, joka tuottaa monipuolisia sosiaali-, terveys- ja koulutusalan palveluja. Vamos on helsinkiläisille 16–29-vuotiaille nuorille suunnattu palvelukokonaisuus, joka on osa Helsingin Diakonissalaitoksen nuorten palveluita. Palvelukokonaisuuden toiminnan tavoitteena on tukea nuorta kiinnittymään yksilöllisesti arvioituun ja suunniteltuun jatkopolkuun. Nuorelle on tarjolla pienin askelin etenevää, matalan kynnyksen palveluohjausta, neuvontaa ja alkuvaiheen valmennusta. Nuoren työ- ja toimintakykyä tukeva palvelukokonaisuus mahdollistaa joustavan ja katkeamattoman, nuoren omiin tarpeisiin vastaavan palvelupolun. (VAMOS-palvelukokonaisuus 2012.) Vamos-palvelukokonaisuuteen sisältyy saman katon alla toimivat matalan kynnyksen terveystalvet, sosiaalityöntekijöiden neuvonta, opinto-ohjaus, etsivä nuorisotyö, nuorten työllistämishanke sekä arjen- ja elämänhallintaa tukevat päivätoimintaryhmät. Lisäksi palveluhybridiin kuuluu Vamoksen toiminnassa mukana oleville nuorille suunnattu ammatillisiin opintoihin valmentavan koulutuksen ryhmä. Vamos Starttityöpaja, jossa starttivalmennuksen opinnollistamista toteutetaan, on osa Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön palveluja.

2.9.2 Helsingin Diakoniaopisto

Helsingin Diakoniaopisto on Helsingin Diakonissalaitoksen ammatillinen toisen asteen oppilaitos. Ammatillisten perustutkintojen lisäksi Diakoniaopisto tarjoaa erilaisia valmentavia, valmistavaa ja ohjaavaa koulutusta erityisryhmille sekä aikuisten perusopetusta. Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön ammatillisena oppilaitoksena Diakoniaopisto on erikoistunut erityisryhmiin ja sosiaaliseen syrjäytymiseen ja näiden asiakasryhmien tarpeita vastaavien koulutusten ja työelämän osaamisen kehittämiseen. (Helsingin Diakoniaopisto n.d.)

Helsingin Diakoniaopistolla on vahvaa osaamista ammatillisen koulutuksen järjestäjänä. Starttivalmennuksen opinnollistamisen yhteistyökumppanina Helsingin Diakoniaopisto toimii sekä konsultatiivisessa roolissa että myös ammatillisen oppilaitoksen edustajana Starttityöpajan oppimisympäristön vertaustamisessa ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteisiin sekä osaamisen tunnistamisen dokumentoinnin ja osaamistodistuksen kehittämisessä.

3 Sosiaalinen vahvistaminen ja sosiokonstrukttiivinen oppimiskäsitys starttivalmennusta ohjaavina näkökulmina

Opinnäytetyön teoreettinen näkökulma rakentuu sosiaalisen vahvistamisen ja sosiokonstrukttiivisen oppimiskäsityksen näkökulmien ympärille starttivalmennuksen yleisten ja opinnollistamisen tavoitteiden mukaisesti. Starttivalmennuksen sisältöjä toteutetaan sosiokonstrukttiivisen oppimiskäsityksen mukaisesti hyödyntäen näkökulman tarjoamia menetelmiä starttivalmennuksen teemojen käsittelyssä. Sosiaalinen vahvistaminen on yksi työpajatoiminnan ja työpajapedagogiikan keskeisiä termejä ja näin ollen tiivis osa työpajatoimintaa ja starttivalmennusta. Sosiaalinen vahvistaminen starttivalmennuksen raameina ja työorientaationa määrittää sekä toiminnan rakenteita että sitä, mistä lähtökohdista käsin valmennusta toteutetaan. Opinnollistaminen ja nuoren mahdollisuus kerryttää osaamista tukee hänen voimaantumistaan ja kyvykkyyden lisääntymistä. Opinnollistaminen toimii siis yksilön sosiaalista vahvistumista edistävänä tekijänä.

Sosiaalinen vahvistaminen muodostaa työpajatoiminnan ja sitä kautta myös starttivalmennuksen viitekehyksen, johon peilaamalla toimintaa rakennetaan. Sosiaalinen vahvistuminen on yksi opinnollistamisesta saatavia hyötyjä ja yksi starttivalmennuksen keskeisistä tavoitteista. Yksilön voimaantumiseen liittyy kyvykkyyden lisääntyminen. Adams (2008) on määritellyn kyvykkyyden lisäämisen sellaisten kykyjen ja taitojen kehittämiseksi, joita tarvitaan yksilön omien ja toisten ihmisten tarpeiden kohtaamiseen. Kyvykkyyden lisääminen on yhteydessä sellaisten uusien taitojen oppimiseen, vastuun ottamiseen ja itsetunnon kasvuun, joiden avulla yksilön osallisuus yhteisöön ja yhteiskuntaan kasvaa ja syrjäytyminen vähenee. (Adams 2008: 85.) Sosiaalinen vahvistaminen toimii starttivalmennuksessa työorientaationa, josta käsin työtä tehdään. Arjen ja elämänhallinnan taitojen sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kasvu ja voimaantuminen mahdollistavat nuoren orientoitumisen tulevaisuuteen suuntaavaan toimintaan. Yksilön sosiaalinen vahvistuminen on edellytys sille, että nuori voi kiinnittyä koulutukseen tai työelämään.

Sosiokonstrukttiivinen oppimiskäsitys tukee itse toiminnan sisältöä, opinnollistamista, ja sitä tapaa, jolla sitä starttivalmennuksessa toteutetaan. Osaamisen tunnistamisen edellytyksenä on tietyn osaamisen tason ja tavoitteiden saavuttaminen, joka on mahdollista vertaustaan opetussuunnitelman mukaisiin tavoitteisiin ja arviointikriteereihin. Tämän tason saavuttamiseksi starttivalmennuksessa täytyy kiinnittää huomiota siihen, minkälainen oppimiskäsitys ja opetustyyli palvelevat parhaiten kohderyhmää. Starttityöpajan

toiminnassa yhteisöllisyydellä ja vuorovaikutuksella on keskeinen rooli, ja sen on todettu toimivan hyvänä pohjana myös uusien asioiden oppimiselle. Starttivalmennuksen sisältöjä käsitellään sosiokonstruktivisin menetelmin kiinnittäen huomiota myös jokaiseen oppijaan yksilönä. Työpajaympäristön on todettu toimivan oppimista edistävänä oppimisympäristönä. Starttityöpajalla oppimisympäristön vaikutuksia oppimista edistävänä tekijänä hyödynnetään osana valmennusta.

3.1 Sosiaalinen vahvistaminen

Sosiaalinen vahvistaminen juontaa juurensa englanninkielen termistä *empowerment*. Termillä ei ole suomen kielessä vakiintunutta käännöstä, vaan samaan sanaan pohjautuvia eri käännöksiä on käytetty lähteestä riippuen tarkoittamaan samaa asiaa. Termi sosiaalinen vahvistaminen sopii opinnäytetyöhön hyvin, sillä se liittyy vahvasti työpajatoimintaan, jonka osa myös starttivalmennus on. Sosiaalinen vahvistaminen on yksi starttivalmennuksen keskeisiä tavoitteita. Sosiaalista vahvistamista voidaan ajatella myös työorientaationa, josta käsin syrjäytymistä ehkäisevää työtä tehdään yksilön elämäntaitojen lisäämiseksi ja elämänlaadun parantamiseksi. Vapaaehtoisuus ja valta valita itse ne palvelut ja toimenpiteet, joissa haluaa olla osallisena, tukee palvelun käyttäjien voimaantumisen ja sosiaalisen vahvistumisen tunteen rakentumista. Starttityöpajalla käyminen on nuorelle täysin vapaaehtoista ja nuoren oman motivaation tuottamaa toimintaa. Starttivalmennuksen tavoitteena on tarjota kokonaisvaltaista hyvinvointia tukevia palveluita suhteessa työmarkkinoihin ja koulutukseen sosiaalisesti muita heikommassa asemassa oleville. Tästä syystä sosiaalinen vahvistaminen toteutuu hyvin starttivalmennuksessa.

3.1.1 Voimaantumisen, valtaistumisen ja sosiaalisen vahvistamisen käsitteet

Voimaantuminen, valtaistuminen ja sosiaalinen vahvistaminen juontavat kaikki juurensa englanninkielen sanasta *empowerment*. *Empowerment*-sanana monet käännökset ja käsitteiden leviäminen jokapäiväiseen puheeseen ilman tarkempaa määrittelyä ovat johtaneet käsitteiden hämärtymiseen. Käsitteitä käytetään sosiaalialan kentällä pääasiassa suomenkielisenä vastineena sanalle *empowerment*.

Minna Kivipelto ja Tuija Kotiranta (2011) määrittelevät artikkelissaan valtaistumisen käsitettä. Käsitteen määrittelyn pohjana oli 25 monialaista ja kansainvälistä tutkimusartikkelia, joista etsittiin yhteneväisiä valtaistumista määrittäviä käsitteitä ja valtaistumisen yksilöllistä ja kollektiivista näkökulmaa. Artikkeleissa yleisimmin esiintyneet valtaistumisen osa-alueet olivat positiivinen käsitys itsestä, itsemääräämisoikeus, tasa-arvoinen osallisuus, resurssien käyttö ja hallinta, kyky käsitellä omassa elämässä tapahtuvia asioita, kriittinen tietoisuus, eriarvoistavien rakenteiden poistaminen sekä valtaistumista edistävä valta. (Kivipelto - Kotiranta 2011: 126.)

Yleisimmin valtaistuminen liittyi henkilön positiiviseen minäkäsitykseen. Hyvä itsetunto, minäidentiteetti, itsearvostus, itsevarmuus ja hallinnan tunne korostuivat erityisesti sosiaali- ja terveysalan artikkeleissa. Itsemääräämisoikeus liittyy mahdollisuuteen päättää omaa elämäänsä koskevista asioista ja tavoitteiden saavuttamiseen. Osallisuuden nähtiin lisäävän asetettuihin tavoitteisiin sitoutumista. Tasa-arvoinen osallistuminen, demokraattisuus ja toiminta muiden ihmisten kanssa lisää valtaistumista. Aineistossa mukana olleiden sosiaalityön artikkeleiden mukaan ihminen valtaistuu tullessaan osaksi sosiaalisia verkostoja ja yhteisöjä. Valtaistuminen auttaa ihmisiä saavuttamaan tarvittavat resurssit sekä myöskin käyttämään ja hallitsemaan niitä. Sosiaalityön artikkeleissa resursseista painottuivat erityisesti sosiaaliset ja taloudelliset resurssit sekä erilaisten apu- ja tukijärjestelmien käyttö ja hyödyntäminen. Valtaistumisen yksilöllisessä näkökulmassa keskeistä on yksilön toimivalta ja kyky käsitellä omassa elämässä tapahtuvia asioita. Kriittisen tietoisuuden saavuttamisen avulla ihmiset saavuttavat paremman ymmärryksen heitä ympäröivästä todellisuudesta ja kykenevät muuttamaan omaan elämäänsä vaikuttavia asioita. Eriarvoisten ja sortavien rakenteiden poistamiseksi tarvitaan sekä kollektiivista että yksilöllistä toimintaa. Tämän vuoksi vallan ymmärtämisen, käytön ja asioiden muuttamisen mahdollistamiseksi valtaistumista edistävä valta on tärkeää. Henkilökohtaisen ja yhteisöllisen vallan avulla ihmiset voivat toimia oman tilanteensa muuttamiseksi. (Kivipelto - Kotiranta 2011: 126–128.)

Valtaistumista katsotaan tarvittavan minkä tahansa sellaisen ihmisryhmän keskuudessa, jotka kohtaavat yhteiskunnassa epäoikeudenmukaisuutta ja epätasa-arvoa tuottavia rakenteita, olosuhteita ja sosiaalisia konstruktioita. Valtaistumisen tavoitteena on oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen yhteiskunta. Valtaistumista tarvitaan niin yksilötasolla (tietoisuuden lisääminen), yhteisötasolla (toimiminen asioiden muuttamiseksi) kuin yhteiskunnallisella tasollakin (päätöksenteko). Valtaistumista tuetaan ja edistetään ke-

hittämällä jonkin tietyn marginaaliryhmän tietoja, taitoja, valmiuksia ja mahdollisuuksia niin yksilö- kuin yhteisötasollakin. (Kivipelto - Kotiranta 2011: 127.)

Sosiaalinen vahvistaminen on käsitteenä laajalti eri yhteyksissä käytetty käsite, jolta puuttuu vakiintunut määritelmä. Osasyys vakiintumattomaan määrittelyyn on juurikin käsitteen laaja käyttö eri viitekehyksistä käsin. Sosiaalisen vahvistamisen ulottuvuudet ovat moninaiset ja kattavat niin poliittisen päätöksenteon, lasten ja nuorten toimintojen infrastruktuurin kuin myös yksilön henkilökohtaiset taidot suhteessa itseensä ja ympäröivään maailmaan ja kulttuuriin (Saaristo 2011: 72). Yksi määritelmä sosiaalisen vahvistamisen käsitteelle löytyy Nuorisolaista. Nuorisolaissa (Nuorisolaki 72/2006) todetaan sosiaalisella vahvistamisella tarkoitettavan niitä toimenpiteitä, joilla parannetaan elämänlaatua ja ehkäistään syrjäytymistä. Käsitteellä viitataan siis kokonaisvaltaiseen tukemiseen ja hyvinvoinnin lisääntymiseen. Syrjäytymiskehityksen ollessa nousujohtainen ja polarisaation lisääntyessä yhteiskunnassa lisääntyy samalla myös sosiaalisen vahvistamisen kohderyhmä. Kahtiajako näkyy monella eri tavalla asettaen yksilöt eriarvoiseen asemaan suhteessa toisiinsa ja suhteessa elämän perusedellytyksiin (Lundblom - Herranen 2011: 6).

Nuorisolain mukaan sosiaalisella vahvistamisella tarkoitetaan nuorille suunnattuja toimenpiteitä elämäntaitojen parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. (Nuorisolaki 72/2006.) Tavoite on yhteinen työpajatoiminnan ja starttivalmennuksen kanssa. Elämäntaidot ovat kokonaisvaltainen arjen taitovalikoima, johon voidaan päästä informaalien ja nonformaalien oppimisen keinoin. Subjektivaa vahvistamalla ja osallistavaa työtettä käyttämällä mahdollistetaan osallisuuden ja onnistumisen kokemuksia, yhteisön jäsenyyttä ja tuetaan nuorta aktiiviseen kansalaisuuteen yksilönä ja ryhmän jäsenenä. (Mehtonen 2011: 19–20.)

Sosiaalinen vahvistaminen ja voimauttaminen ovat käsitteinä usean määritelmän mukaan hyvin lähellä toisiaan. Robert Adams (2008: xvi) toteaa sosiaalityön kontekstissa käsittelevässä teoksessaan voimaantumisen olevan monimuotoinen käsite, joka tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. Voimaantuminen voidaan määritellä yksilön, ryhmän tai yhteisön kykyä hallita omaa tilannettaan, lisätä hallintaa ja saavuttaa omat tavoitteensa prosessissa, jossa he kykenevät auttamaan itseään ja toisiaan saavuttamaan mahdollisimman hyvän elämänlaadun. (Adams 2008: xvi–4.) Adams käyttää termiä *self-empowerment*, jolla hän viittaa yksilön henkilökohtaiseen, itsestä lähtevään voimaan-

tumiseen. Termiä voimaantuminen hän käyttää yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen voimaantumisen tukemisen eli voimauttamisen yhteydessä.

Sosiaalisen vahvistamisen työ tapahtuu syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten parissa. Syrjäytymisen ajatellaan kuitenkin olevan leimaava termi, jolla on vahva negatiivinen kaiku. Syrjäytymisen ehkäisyn käsite on korvattavissa positiivisemmalla ilmaisulla, sosiaalisen vahvistamisen käsitteellä. Sosiaalisen vahvistamisen käsitteen käytössä korostuu se prosessi ja ne toimenpiteet, joilla nuoren elämänhallintaa ja hyvinvointia parannetaan yhdessä nuoren kanssa. Sosiaalisen vahvistamisen tavoite on saattaa nuori yhteisölliseen toimintaan, osallisuuteen ja aktiiviseen kansalaisuuteen. (Mehtonen 2011: 18.) Maailman terveysjärjestö (WHO) määrittelee terveyden kokonaisvaltaiseksi fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaksi eikä vain sairauden tai raihnaisuuden puutteeksi (World Health Organization 2003). Myös sosiaalialalla olisi tärkeää muokata käsitteitä rakentavampaan suuntaan. Sosiaalisen vahvistamisen käsitteen käyttäminen syrjäytymisen ehkäisyn tilalla on tästä hyvä malliesimerkki.

Sosiaalisen vahvistamisen termi liittyy vahvasti työpajatoimintaan. Valtakunnallinen työpajayhdistys hallinnoi sosiaalisen vahvistamisen kehittämistoiminnan hanketta, jonka yhtenä keskeisenä tavoitteena on sosiaalisen vahvistamisen käsitteen ja palveluiden määrittelemisen ja yhteiskunnallinen asemointi (Valtakunnallinen työpajayhdistys 2014). Hanke on tähänastisessa työssään määritellyt sosiaaliseen vahvistamiseen liittyviksi keskeisiksi käsitteiksi minäpystyvyyden, ulkoisen ja sisäisen elämänhallinnan, kontrolliodotuksen eli hallintakäsityksen, resilienssin eli pärjäävyyden, sosiaalisen pääoman, osallisuuden ja koherenssin tunteen eli kokemuksen elämän eheydestä.

Starttivalmennuksen sijoituessa työpajatoiminnan kentälle on luontevaa käyttää starttivalmennukseen liittyvissä yhteyksissä sosiaalisen vahvistamisen termiä. Sosiaalinen vahvistaminen on yksi starttivalmennuksen keskeisiä tavoitteita työhön ja koulutukseen ohjaamisen ohella. Tavoitteet etenevät lineaarisesti. Ilman minäpystyvyyden, elämänhallinnan, pärjäävyyden, osallisuuden ja koherenssin tunnetta sekä riittävää sosiaalista pääomaa ei työhön tai koulutukseen kiinnittyminen ole ajankohtaista. Sosiaalinen vahvistaminen on sellaista kokonaisvaltaista nuoren tukemista ja hyvinvoinnin lisääntymistä, jolla ehkäistään syrjäytymistä ja parannetaan yksilön elämänlaatua. Sosiaalinen vahvistaminen toimii siis yhtenä starttivalmennusta ohjaavana ja määrittävänä näkökulmana.

3.1.2 Sosiaalinen vahvistaminen työorientaationa

Yhden näkökulman mukaan sosiaalisessa vahvistamisessa on kyse työorientaatiosta, mutta myös tavoitteesta ja ammatillisen osaamisen erityisyydestä. Arkipuheissa sosiaalisella vahvistamisella ymmärretään monenlaista ehkäisevää työtä, kuten varhaista puuttumista, elämän nivelvaiheiden tunnistamista ja korjaavia toimia. Se on yksilön ja yhteisön hyvinvoinnin, vaikuttamisen ja osallisuuden ohjaustyötä, jossa painopiste on nimenomaan ehkäisevässä työssä. Tavoitetilana on sosiaalinen vahvistuminen ja voimaantuminen. (Mehtonen 2011: 13.) Starttivalmennuksen painopiste sijoittuu ennalta ehkäisevän ja korjaavan työn välimaastoon päämääränään ehkäistä ulkopuolisuuden syvenemistä ja sen kerrannaisvaikutuksia.

Sosiaalista vahvistamisen työote on parhaimmillaan moniammatillista verkostotyötä, jossa yhteistyötä tehdään nuoren kanssa työskentelevien tahojen kanssa. Katja Danska-Honkala ja Matti Poteri (2011) määrittelevät moniammatillisuuden moniammatilliseksi tiimeiksi ja verkostoiksi, moniasiantuntijuudeksi ja verkostotyöksi. Keskeistä moniammatillisessa työotteessa on eri alojen ammattilaisten yhteinen työskentely, jolla tavoitellaan laajemman näkökulman saavuttamista. (Danska-Honkala - Poteri 2011: 128.) Vamos-palvelukokonaisuuden työmalli on suunniteltu jo rakenteiltaan moniammatilliseksi. Starttivalmentaja-nimikkeellä on töissä niin sosionomeja, psykiatrisia sairaanhoitajia kuin toimintaterapeuttejakin. Vamos-palvelukokonaisuus tekee sektorirajat ylittävää yhteistyötä pyrkiessään mahdollistamaan nuorelle mahdollisimman paljon palveluja saman katon alta matalan kynnyksen periaatteella. Starttivalmennuksessa moniammatillisuuden toinen puoli, verkostotyö, on keskeinen osa toimintaa. Nuoren jo olemassa olevat verkostot kartoitetaan, passiiviset verkostot aktivoidaan ja puutteellisia verkostoja täydennetään ohjaamalla nuori oikeiden palvelujen pariin. Nuoren verkostojen kanssa tehdään yhteistyötä nuoren luvalla tilanteen ja tarpeen mukaan. Moniammatillisuus auttaa löytämään erilaisia ratkaisuja ja oikeaa polkua nuorelle. Keskeinen pyrkimys on, että nuori itse on aktiivinen toimija ja osallisena eri verkostojen välisessä yhteistyössä. Moniammatillisuus toteutuu myös osana opinnollistamista. Opinnollistamisen prosessi toteutetaan yhdessä moniammatillisesti, ja sitä ovat yhdessä luomassa starttivalmennustoiminta sekä oppilaitosyhteistyötaho.

3.1.3 Vapaaehtoisuus ja sosiaalinen vahvistaminen

Starttityöpajan kuten koko Vamos-palvelukokonaisuuden yksi keskeisimmistä työskentelyperiaatteista on vapaaehtoisuus. Nuoret tulevat mukaan toimintaan vapaaehtoisesti ja oman motivaationsa kannustamina. Vapaaehtoisuuden periaate tukee palvelun käyttäjien voimaantumisen tunteen rakentumista. Adams (2008) viittaa asiakkaiden itsemääräämisoikeuteen, joka tarkoittaa sitä, että palvelun käyttäjillä on vapaus valita oma toimintatapansa ja tehdä omat päätöksensä. Palvelun käyttäjät määrittelevät itse oman palveluntarpeensa ja varmistavat, että kaikki toimenpiteet ja päätökset kunnioittavat heidän oikeuksiaan. (Adams 2008: 82.) Myös Mehtonen tuo esiin nuorten kanssa tehtävää työtä leimaavan vapaaehtoisuuden. Nuoret ovat mukana toiminnoissa pääasiassa vapaaehtoisesti, eivät viranomaispakosta, joten jaloilla äänestämisen kynnyks on matala. (Mehtonen 2011: 17–18.)

Vamos Starttityöpajan ryhmässä käyminen on nuorelle täysin vapaaehtoista ja vastikkeetonta. Siksi kaikki ryhmässä käyvät nuoret ovat motivoituneita ja sitoutuneita toimintaan. Nuoret kokevat, että ryhmässä on helppo olla oma itsensä ja tuoda vaikeitakin asioita esille. Ryhmän antama vertaistuki koetaan myös tärkeäksi. Useimmiten starttivalmennusta toteutetaan vastikkeellisena toimintana, pääasiassa työkokeiluna ja kuntouttavana työtoimintana. Vastikkeellista toimintaa leimaa sopimuksellisuus ja velvoitavuus. Palvelun vapaaehtoisuudella on kaksi puolta. Toisaalta vapaaehtoisuus heikentää jo entisestään heikosti sitoutuneiden nuorten sitoutumista ryhmään ja toimintaan, toisaalta taas vapaaehtoinen sitoutuminen ennakoii palveluun kiinnittyvien kohdalla palvelun vaikuttavuutta. Starttivalmennuksen vaikuttavuuden yksi arviointimittari on palvelussa mukana olleiden nuorten prosentuaalinen sijoittuminen ohjatusti koulutukseen tai työelämään. Vamos Starttityöpajan osalta nuorten sijoittumisesta koulutukseen tai työelämään starttivalmennuksen jälkeen on saatu hyviä tuloksia. Starttivalmennuksen Vamos Starttityöpajalla aloittaneista nuorista yli 70 % sijoittui valmennuksen jatkopolkuna koulutukseen tai työelämään. Luku on valtakunnallisesti vertailtuna korkea.

Koska vapaaehtoisuuden myötä jaloilla äänestämisen kynnyks on matala, tulee palvelun vastata aidosti käyttäjien tarpeeseen. Vamos Starttityöpajan toiminnan raamit ovat olemassa starttivalmennussuunnitelman ja rahoittajan sanelemien reunaehtojen muodossa, mutta raamien sisällä toimintaa ja sen sisältöjä pyritään kehittämään mahdollisimman paljon yhdessä nuorten kanssa, jotta ne vastaisivat aidosti heidän tarpeisiinsa. Vamoksen toiminnassa nuoret saavat itse määritellä oman palveluntarpeensa ja sen,

mihin toimenpiteisiin he ovat halukkaita sitoutumaan. Vapaaehtoisuus lisää nuorten osallisuutta ja vastuun ottamista heitä itseään koskevien päätösten teossa. Vamokses-
sa on käytössä termi *vapaaehtoinen sitoutuminen*, jolla kuvataan sitä ristiriitaa, joka syntyy vapaaehtoisuuden ja toisaalta sitoutumisen mukanaan tuoman vastuun rajapin-
nassa. Sitoutuminen on vapaaehtoista, mutta toisaalta sitoutunutta nuorta sitoo vastuu osallistua ja olla mukana niissä toimenpiteissä ja toiminnoissa, jotka hän itse on valin-
nut. Starttivalmennuksen sosiaalisen vahvistamisen tavoite toteutuu osittain niin hyvin siksi, että toiminta on nuorille vapaaehtoista.

3.2 Sosiokonstruktiiivinen oppimiskäsitys

Termejä konstruktivismi ja konstruktionismi käytetään julkaisuissa vaihtelevasti (Tynjälä 1999: 44). Kirjallisuudessa on käytetty sosiokonstruktiivisuudesta käsitettä sosiaalinen konstruktivismi. Sosiologian ja filosofian piireissä on myös käytetty käsitettä sosiaalinen konstruktionismi. Sosiokonstruktivismiin piiriin kokoavana käsitteenä kuuluvat myös erilaiset sosiaalisen konstruktion muodot. Käsitteet eivät ole vakiintuneet kovin selkeiksi kirjallisuudessa. (Kauppila 2007: 47.) Käytän opinnäytetyössäni lähteiden mukaan molempia termejä rinnakkain, mutta olen valinnut käyttää termiä sosiokonstruktivismi käytettäväkseni, kun viitataan käsitteeseen itse.

Konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan oppiminen on oppijan aktiivista kognitiivista toimintaa, ei passiivista tiedon vastaanottamista. Oppija tulkitsee havaintojaan ja uutta tietoa aikaisemman tieto- ja kokemusperustansa pohjalta. Kuva maailmasta ja sen ilmiöistä on siis jatkuvassa muutoksessa. (Tynjälä 1999: 37–38.) Konstruktivismiin mukaan tunnettu maailma on ihmisen itsensä konstruoimaa ja se rakentuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Oppiminen toteutuu tietyssä sosiokulttuurisessa kontekstissa. Oppiminen on laaja-alainen prosessi, johon kuuluu muun muassa itseohjautuvuus, sisäinen ja ulkoinen reflektio, yhteistyö, sosialisatioprosessi ja identiteetin kehitys. (Kauppila 2007: 36–48.)

Sosiokonstruktiiivinen oppimiskäsitys pitää tärkeänä sitä, että opiskelija luo tiedolle oman merkityksen aikaisempien tietojen, odotusten ja tavoitteiden pohjalta. Tieto rakentuu niiden havaintojen pohjalta, joilla on oppijalle itselleen merkitystä. Vuorovaikutukseen, vastavuoroisuuteen ja yhteistoiminnallisuuteen perustuva oppimiskäsitys johdattaa sellaisiin opetusmenetelmiin, joissa vuorovaikutus ja vertaisuus ovat merkittävässä

roolissa. Sosiokonstruktiivisessa oppimiskäsityksessä perinteiset opettajan ja opiskelijan roolit asiantuntijana ja passiivisena tiedon vastaanottajana on kyseenalaistettu. Opiskelijan ja vertaisoppijoiden rooli muuttuu aktiiviseksi ja opettajan rooli asiantuntijasta ohjaavaksi.

Oppimisen katsotaan olevan tiiviisti yhteydessä opiskelijan asenteisiin. Pitkän ajan kuluessa muodostuneiden oppimista estävien asenteiden purkaminen on haaste. Nuorten koulutukselliseen syrjäytymiseen liittyy vahvasti motivaatio ja sen ongelmat. Nuoren motivointi koulutukseen on merkittävä haaste, sillä opiskelijan heikon motivaation taustalla saattaa olla mitä moninaisimpia ongelmia. Oikeanlainen tavoitteiden asettaminen edistää sekä nuoren motivaatiota opiskeluun että vahvistaa hänen positiivisia kokemuksia itsestään oppijana. Työpajoilla tapahtuvan oppimisen avainsanoja ovat toiminnallisuus, valmennus, yksilöllisyys ja yhteisöllisyys. Tällainen oppimisympäristö hyödyttää erityisesti sellaisia nuoria, joilla on vaikeuksia toimia isossa ryhmässä ja jotka hyötyvät yhteisöllisestä ja vuorovaikutuksellisesta tavasta oppia.

3.2.1 Sosiokonstruktiivinen tapa oppia ja opettaa

Konstruktiivisen näkemyksen pohjalta oppiminen voidaan määritellä tietojen käsittelyn prosessiksi, jossa ihminen valikoi ja tulkitsee tietoa, jota hän ottaa vastaan aistien avulla sekä omien odotustensa, aikaisempien tietojensa ja omien tavoitteidensa perusteella. Oppijalle oppimistilanteet ovat ainutkertaisia. Oppimistilanteessa opiskelija konstruoi tietoa niiden havaintojen pohjalta, joilla on hänelle itselleen merkitystä. Sosiokonstruktiivinen oppimiskäsitys pitää tärkeänä sitä, että opiskelija luo tiedolle oman sisäisen merkityksensä. (Kauppila 2007: 37–51.)

Todellisuus on yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa tuotettu sosiaalinen konstruktio. Todellisuutta ylläpidetään ja muutetaan ihmisten välisen keskustelun kautta. Tähän tarvitaan vuorovaikutuksessa syntyneiden merkitysten muodostumista. Sosiaalisessa konstruktionismissa keskeistä ovat yksilöiden väliset suhteet. (Tynjälä 1999: 55–57.) Sosiokonstruktivismiin idea on, että ihmiset yhdessä rakentavat ja keskenään hahmottavat ymmärryksen nykyisestä maailmasta. Arkipäivän tilanteissa ihmiset jakavat toisensa kanssa versioita konstruoidusta tiedosta ja näkemyksiä siitä, mitä pidämme totena. Sosiaalisissa tilanteissa ja vuorovaikutuksessa ihmiset etsivät yleisesti hyväksytyä

tapaa ymmärtää maailmaa, vaikka jokaiselle meistä todellinen maailma on kovin erilainen paikka. (Kauppila 2007: 87–92.)

Sosiokonstrukttiivinen näkemys perustuu vuorovaikutukseen, vastavuoroisuuteen ja yhteistoiminnallisuuteen. Tämä oppimisenäkemys johtaa sellaisiin opetusmenetelmiin, joissa sosiaalinen vuorovaikutus ja yhteistyö näyttelevät merkittävää osaa. Opiskelija hahmottaa ilmiöitä omakohtaisesti ja yksilöllisesti, mutta vahvistaa oppimaansa jakamalla mielipiteitä ja heijastamalla näkemyksiään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden kanssa. (Kauppila 2007: 114–132.) Konstrukttiivisessa oppimiskäsityksessä opiskelijan ja opettajan perinteisiä rooleja on kyseenalaistettu. Opiskelija nousee aktiiviseen rooliin ja opettajan rooli muuttuu entistä enemmän ohjaajan rooliksi. Opettaja on entistä enemmän oppimistilanteiden organisoija siten, että se tukee opiskelijan tiedon konstruointiprosessia. Ideaalisessa oppimistilanteessa opiskelijan oppimistyylit vaihtelevat, ja opiskelijat käyttävät erilaisia ja vaihtelevia strategioita tiedon prosessoinnissa ja sen haltuun ottamisessa. (Kauppila 2007: 43–44.)

Sosiokonstruktivistinen oppimiskäsitys sopii Starttityöpajan toimintaan hyvin. Konstruktivistinen oppimiskäsitys vaikuttaa paljon myös pedagogiseen lähestymistapaan ja siihen, miten opinnollistamista toteutetaan Starttityöpajalla. Toiminnan pääpaino on säännöllisessä pienryhmätoiminnassa ja yhteisöllisessä toiminnassa. Starttityöpajan teemojen käsittely tapahtuu pitkälti koko ryhmän yhteisten keskustelujen kautta. Tukea käytetään usein käsiteltävään aiheeseen liittyvää teoriaa ja kirjallisia tehtäviä. Myös kirjalliset tehtävät pyritään purkamaan yhdessä ryhmän kanssa. Keskusteluissa nuoret vertailevat kokemuksiaan ja peilaavat omaa itseään suhteessa muihin. Starttityöpajan ohjaajat eivät ole opettajia sanan siinä merkityksessä, missä se liitettynä koulumaailmaan usein ymmärretään. Ohjaajien tehtävänä on tarjota nuorten käyttöön välineitä oppimiseen, herättää keskustelua ryhmässä ja pitää keskustelu oikeassa suunnassa. Olennaista on huomioida myös keskustelusta nousevat sivupolut sekä pitää huolta siitä, että kaikki ryhmän jäsenet saavat sanoa mielipiteensä ja tuoda esiin omat ajatuksensa.

Yhteistoiminnallisessa oppimisessa opiskelijat rakentavat oppimistaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ryhmän yhteistoiminta vahvistuu, kun sen jäsenet onnistuvat vastavuoroisessa toiminnassa. He saavat itse hyötyä, mutta samalla kokevat antavansa ja auttavansa toisia. (Kauppila 2007: 155–157.) Starttityöpajalla kiinnitetään paljon huomiota vertaisuuden toteutumiseen ryhmässä. Ryhmäläisten ja ohjaajien välistä kuilua

pyritään häivyttämään antamalla myös ryhmäläisille mahdollisuus opettaa toinen toisiansa ja konstruoida tietoa keskenään ilman ohjaajan puuttumista tiedon ja oikeiden vastausten prosessointiin. Vertaisohjaaminen kohottaa nuorten itsetuntoa ja vahvistaa heidän minäpystyvyyden tunnetta. Valmentautujat oppivat myös toisiltaan ja lisäksi saavat vertaistukea. Työpajoilla oppiminen tapahtuu yhteisöllisesti. (Pietinen - Härmäläinen 2013: 38.) Yhteisöllinen oppiminen, asiantuntijuuden rikkominen, vertaisoppimisen toteutuminen sekä aktiivinen vuorovaikutus tuottavat hyviä oppimistuloksia työpajaympäristössä ja siksi starttivalmennusta toteutetaan Vamos Starttityöpajalla sosio-konstruktivisen oppimiskäsityksen näkökulmaa hyödyntäen. Oletuksena on, että opinollistamisen myötä ammatillisessa perusopetuksessa hyödynnettävää osaamista on helppo kerryttää starttivalmennuksessa hyödyntämällä sosiokonstruktivista tapaa oppia ja opettaa.

3.2.2 Motivaatio ja asenteet oppimiseen

Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneet, jatko-opintoihin tosissaan hakematta jättäneet tai ammatilliseen koulutukseen sijoittumattomat nuoret muodostavat nuorten työpaja-toiminnan keskeisen asiakasryhmän. Suurin osa peruskoulun päättävistä suomalaisnuorista siirtyy jatko-opintoihin suhteellisen sujuvasti, mutta kaikille tie tutkintoon ei ole aina kivuton prosessi. Nuorten koulutuksellisessa syrjäytymisessä voidaan erottaa kolme lähtötilanteeltaan erilaista ryhmää. Nämä ryhmät ovat peruskoulun päättävaiheessa olevat nuoret, joilla on motivaatio-ongelmia jatko-opiskelun suhteen sekä epävarmuutta ammatinvalinnassa, tavanomaisen ammatillisen koulutuksen aloittaneet nuoret, joilla on motivaatio-ongelmia, oppimisen vaikeuksia tai tarvetta elämänhallinnan tukemiseen sekä koulutuksen ja työn ulkopuolelle jääneet nuoret, joilla on takanaan rikkonainen koulutusura ja mahdollisesti useitakin keskeytyksiä. (Komonen 2006: 26–28.)

Opiskelijan motivoiminen on opettajan merkittävimpiä haasteita, sillä opiskelijan motivaation tiellä saattaa olla hyvin monenlaisia esteitä (Kauppila 2007: 135). Starttityöpajalla heikon motivaation esteenä on useimmiten kyse opiskelijan haastavasta elämäntilanteesta, joka kuluttaa hengistä energiaa ja nuoren voimavaroja. Starttityöpajalla nuorten motivoimiseen kiinnitetään paljon huomiota. Reijo A. Kauppila on jakanut motivoitumisen viiteen tasoon, jotka ovat estynyt motivaatio, hajaantunut motivaatio, selviytymismotivaatio, saavutusmotivaatio ja sisäinen motivaatio. Estyneelle motivaatiolle tun-

nusomaista on huono asenne oppimiseen, johon ovat usein syynä kielteiset oppimiskokemukset. Hajaantuneen motivaation opiskelijalla oppimisen kanssa kilpailevat tekijät ja motiiviristiriidat estävät sitoutumisen opiskeluun. Selviytymismotivaatioon kuuluu alisuoriutuminen ja vaatimusten täyttäminen mahdollisimman vähällä. Saavutusmotivaation omaavalla oppilaalla on kunnianhimoa ja hän nauttii saavutetuista suorituksista. Sisäisen motivaation tason mukaan opiskelija on syvällisesti kiinnostunut opiskeltavasta aiheesta ja etsii aiheesta lisää tietoa itsenäisesti. Motivaatio kohdistuu opiskeltavan asian sisältöön. Motivoitumiseen vaikuttavat tärkeinä tekijöinä ryhmän vaikutus, samankaltaiset tavoitteet vertaisryhmän kanssa ja niihin sitoutuminen sekä sosiaaliset palkkiot. (Kauppila 2007: 139–142.) Starttivalmentajan tehtävänä on kartoittaa nuoren motivaation taso ja tukea häntä siirtymään motivoitumisen tasoilla eteenpäin.

Viime vuosina oppimisen on katsottu olevan yhteydessä opiskelijan asenteisiin. Oppimisen asenteet ovat muodostuneet pitkän ajan kuluessa. Usein opiskelijan omat asenteet oppimiseen muodostavat joko esteitä tai oppimista edistäviä tekijöitä. Oppimisen asenteiden muuttaminen on haaste. (Kauppila 2007: 37.) Työpajatoimijat näkevät keskeisinä oppimisen esteinä oppijan epäonnistumisen pelon ja kielteisen suhtautumisen omaan kykyyn oppia. Työpajatoiminnassa on mahdollista vaikuttaa näihin ja vahvistaa nuoren positiivisia asenteita oppimiseen. (Pietinen - Hämäläinen 2013: 35.) Starttivalmennus valmistaa nuoria ammatilliseen koulutukseen ja työelämään lisäämällä nuoren työ- ja opiskeluvalmiuksia. Nuorten aiemmat kielteiset kokemukset koulumaailmasta ovat vaikuttaneet heidän omiin asenteisiinsa paitsi koulunkäyntiä myös oppimista kohtaan. Opiskeluvalmiuksien lisääminen lähtee liikkeelle nuorten oppimiskäsitysten, -asenteiden ja oppimisen esteiden kartoittamisesta ja niihin pureutumisesta. Tällä pohjatyöllä luodaan hyvät edellytykset opiskelutaitojen vahvistamiselle ja nuoren asenteiden muuttamiselle myönteisemmäksi oppimista kohtaan. Yksi keskeisimmistä asioista oppimisasenteiden muuttamisessa on sen sisäistäminen, että oppimista voi tapahtua muuallakin kuin perinteisessä koulumaailmassa. Nonformaalin oppimisen hyödyntäminen opinnollistamisen keinoin osana formaalia oppimista lisää nuorten positiivista asennetta oppimista kohtaan ja lisää heidän opiskelumotivaatiotaan.

Tavoitteilla rakennetaan motivaatiota. Lähtökohtana onnistuneeseen motivointiin on tavoite, joka on mahdollista saavuttaa. Oppimisen tavoite on saatava opiskelijalle houkuttelevaksi ja tavoittelemisen arvoiseksi. Pitkän tähtäimen tavoitteen pilkkominen pienemmiksi osatavoitteiksi lisää motivoitumista. Osittaminen pitää suoritusportaat riittävän matalina. Osatavoitteiden saavuttaminen tukee opiskelijan itsetuntoa ja vahvistaa

hänen käsitystään itsestään oppijana. Sosiokonstruktivistisen oppimiskäsityksen näkökulmasta opiskelijan tueksi muodostuu oppimisyhteisön sosiaalinen vuorovaikutus ja opiskelijan oma osuus siinä. Opettajan rooliin kuuluu selventää tavoitteita ja luoda opiskelijoille myönteisiä asenteita opiskelua kohtaan. (Kauppila 2007: 135–138.) Starttivalmentajan tärkeimpiin tehtäviin kuuluu tavoitteiden asettaminen yhdessä nuoren kanssa. Tavoitteiden avulla ohjaajan on mahdollista motivoida nuorta ja selkeyttää hänelle starttivalmennuksen merkitystä osana pitkän tähtäimen tavoitteen saavuttamista.

Perinteisesti arviointi on ajateltu opettajan tehtäväksi. Konstruktivisen näkemyksen mukaan opiskelija osallistuu oman oppimisensa arvioimiseen. Konstruktivisessa oppimisessä painotetaan laadullista arviointia määrällisen sijaan. Arviointia suoritetaan koko opiskeluprosessin ajan eikä vain prosessin loppuksi. (Kauppila 2007: 44–45.) Starttivalmennuksessa valmentautujan arviointi perustuu hänen omiin, yksilöllisiin tavoitteisiinsa, jotka on laadittu yhdessä omaohjaajan kanssa. Tavoitteita käydään läpi ja niitä tarkennetaan koko starttivalmennusjakson ajan. Valmentautujan edistystä verrataan ensisijaisesti hänen omaan kehittymiseensä eikä valmiiksi standardoituihin mittareihin. Tavoitteen asettelun ja arvioinnin tueksi on kehitetty erilaisia apumittaristoja ja kysymyksiä, joiden avulla havainnollistetaan nuorelle sitä, millä tasolla hän tällä hetkellä tavoitteensa suhteen on. Starttivalmennuksen yleisimmät nuorten esille nostamat tavoitteet on pilkottu tavoiteportaiksi, joiden avulla valmentautujan on mahdollista hahmottaa omaa edistymistään. Ohjaaja tukee ja motivoi valmentautujaa tavoitteiden saavuttamisessa sekä realistisen itsearviointitaidon kehittämisessä. Valmentautujan edistymistä arvioidaan koko starttivalmennuksen ajan antamalla nuorelle suullista palautetta. Numeerista tai kirjallista arviointia ei starttivalmennuksen tavoitteiden saavuttamisen arvioinnissa tarvita. Palautteen avulla tuodaan esille valmentautujan vahvuudet ja näin tuetaan valmentautujaa omien tavoitteiden saavuttamisessa. Saavutetut tavoitteet ja niiden konkretisointi vahvistaa nuoren itseluottamusta omiin taitoihin ja oppimiseen. Realististen tavoitteiden asettaminen ja niiden saavuttaminen tukee nuoren motivaatiota.

Oppijan aktiivisuus on yhteydessä tavoitteisiin, sopiviin haasteisiin ja motivoitumisen tasoon (Kauppila 2007: 39). Yksi perinteisen ammattikoulutuksen kompastuskivistä ovat olleet joustamattomat opinpolut. Starttivalmennus huomioi jokaisen nuoren yksilöllisen tilanteen ja pyrkii varmistamaan palveluiden oikea-aikaisuuden. Sopivan kokoisten haasteiden ja tavoitteiden avulla starttivalmentajan pyrkivät herättämään nuoren sisäisen motivaation opiskelua kohtaan. Opinnollistamista on mahdollista suorittaa

joustavasti yksilöllisen suunnitelman mukaan nuoren omassa tahdissa silloin, kun hän itse on siihen motivoitunut.

3.2.3 Työpajat oppimisympäristönä

Oppimisympäristöllä tarkoitetaan paikkaa, tilaa, yhteisöä tai toimintakäytäntöä, joka edistää oppimista (Komonen 2006: 27). Työpajailmapiiri tukee oppimista. Ilmapiiriä kuvaillaan myönteiseksi, suvaitsevaiseksi, yksilöä arvostavaksi ja kunnioittavaksi, turvalliseksi, luottamusta ja yhteishenkeä tukevaksi, toisin sanoen yhteisölliseksi. Nuoria rohkaistaan kokeilemaan ja myös epäonnistumaan ja oppimaan myös sitä kautta. Työpajatoimintapohjaisesta oppimisesta puuttuu suorituskeskeisyys. (Pietinen - Hämäläinen 2013: 38.) Starttityöpajaa nuoret ovat kuvailleet vastaavilla termeillä kun mitä Pietinen ja Hämäläinen kuvaavat työpajojen ilmapiiriä. Kokemus turvallisesta ryhmästä, jossa itsensä ilmaisemista ja myös epäonnistumista voi harjoitella turvallisesti, on yksi Starttityöpajan sisältöihin kirjatusta tavoitteista. Suoritusten arviointi on Starttityöpajalla korvattu tavoitteiden tekemisellä ja niiden saavuttamisen arvioimisella. Vamos Starttityöpajan ei-koulumainen, yhteisölliseen ja vuorovaikutukselliseen oppimiseen panostava oppimisympäristö edistää oppimista ja osaamisen kerryttämistä starttivalmennuksessa.

Nuorten työpajojen tavoitteena on etsiä sellaisia mielekkään toiminnan muotoja, jotka tukevat nuoren itsetuntoa, itsenäistymistä ja vastuunottoa omasta elämästään. Hyviin tuloksiin pääsemisen kannalta on tärkeää kehittää sellaisia työmenetelmiä, joiden avulla on mahdollista tarjota nuorille myönteisiä kokemuksia. Kasvaminen itseohjautuvuuteen ja omaehtoisuuteen edellyttää ohjauksellista työtettä ja oikeanlaista tukea, jonka avulla nuoren on mahdollista edistää omia asioitaan. Hyvinvoinnin ja elämänhallinnan tukemisen tulisi kehittää fyysisiä, psyykkisiä, sosiaalisia ja koulutuksellisia valmiuksia. (Huotelin - Komonen 2006: 10–11.) Arjen ja elämänhallinnan taitojen tukemisen lisäksi starttivalmennuksen tehtävä on valmentaa nuoria koulutukseen ja työelämään. Kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisääminen tukee nuoren valmiuksia kiinnittyä jatkopolkuun, mutta se yksin ei riitä. Vaikka nuorella olisi riittävät voimavarat suoriutua koulutuksen tai työelämän vaatimuksista, saattavat hänen taitonsa selviytyä opiskeluista tai työelämästä olla puutteellisia. Tästä syystä opiskelu- ja työelämätaitojen harjaannuttaminen Starttityöpajalla on yhtä tärkeässä roolissa kuin hyvinvoinnin tukeminen.

Työpajojen oppimisympäristöstä hyötyvät erityisesti sellaiset nuoret, jotka tarvitsevat tukea oman elämäntilanteensa selvittelyyn ja arjen taitojen sekä elämänhallinnan vahvistamiseen. Työpajalla on mahdollista saada ohjauksellista tukea ja aikaa omien ratkaisujen ja mielenkiinnon kohteiden pohtimiseen sekä jatkopolkujen rakentamiseen. Työpajojen oppimisympäristö hyödyttää niitä nuoria, joilla on vaikeuksia toimia suuressa ryhmässä ja jotka hyötyvät yhteisöllisistä toimintamenetelmistä. (Pietikäinen - Hämäläinen 2013: 33.) Starttivalmennuksen kohderyhmää ovat ne nuoret, joilla on vaikeuksia kiinnittyä koulutukseen tai työelämään. Taustalla on usein vaikeuksia sopeutua suuriin ryhmiin ja he tarvitsevat tukea selvittääkseen opinnoistaan. Arjen ja elämänhallinnan puutteet sekä ongelmat elämäntilanteessa heijastuvat vaikeuksina tehdä suunnitelmia ja sitoutua niihin. Vamos Starttityöpajalla oppiminen tapahtuu yhteisöllisesti, mutta samalla jokaisen nuoren yksilöllinen elämäntilanne ja tarpeet huomioiden. Arjen ja elämänhallinnan vahvistamisen myötä nuoren on mahdollista tehdä aitoja, kestäviä ratkaisuja oman tulevaisuutensa suhteen.

Työpajoilla tapahtuvan oppimisen ydinsanoina ovat tekeminen, valmennus, yksilöllisyys ja yhteisöllisyys. Yleisen reflektion ja itsearvioinnin ja osaamisen todentamisen menetelmien avulla työpajoilla tapahtuvaa oppimista on mahdollista syventää ja nostaa esille. (Pietinen - Hämäläinen 2013: 34.) Työpajaympäristöissä opitaan asioita suunnitelmusti, mutta vielä enemmän pajoilla tapahtuu epävirallista, dokumentoimatonta oppimista. Nonformaalin oppimisen, sen tunnistamisen ja tunnustamisen kannalta olisi tärkeää dokumentoida kaikki se koulutuksen ja työelämän kannalta tärkeä osaaminen, joka työpajoilla kertyy. Starttivalmennuksen opinnollistamisessa tähdätään juuri tähän. Tavoitteena on Pietisen ja Hämäläisen (2013) mainitsemin tavoin syventää starttivalmennuksen erityisesti jatko-opinnoissa hyödynnettävää osaamista ja kehittää kerrytetyn osaamisen tunnistamiseen käytettäviä työvälineitä.

4 Menetelmät

Starttivalmennusta toteutetaan sosiaalisen vahvistamisen ja sosiokonstruktiivisen oppimiskäsityksen viitekehyksistä käsin. Starttivalmennuksen opinnollistamisprosessi toteutetaan Vamos Starttityöpajalla osallistavan toimintatutkimuksen avulla peilaten opinnollistamisen kehittämistä starttivalmennuksen viitekehykseen. Toimintatutkimus on usein kehittämisprojekti, jossa suunnitellaan ja luodaan uusia toimintatapoja ennalta määritellyn ajan sisällä. Osallistava toimintatutkimus on yksi toimintatutkimuksen suun-

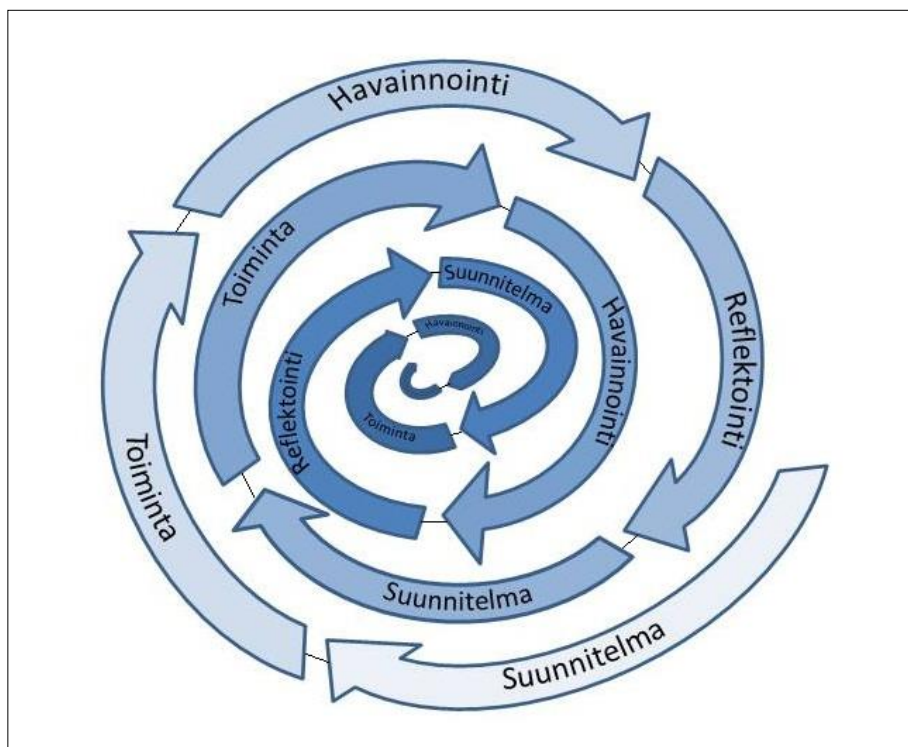
tauksista. Tässä yhteydessä osallistuvuus nähdään yhteisöllisenä kehittämisenä ja tutkimuksen tai kehittämisprojektin toteutukseen osallistumisena. Toimintatutkimuksen tavoitteena on muutos, joten lähestymistapa edellyttää yhteisöltä kehittämisorientaatiota ja valmiutta muutoksiin. Toimintatutkimuksessa kehittämisen kohteena on aina jokin yhteisö. Starttivalmennuksen opinnollistamisen kohderyhmää ovat Vamos-palvelukokonaisuuden starttivalmentajat ja muut starttivalmennuksen opinnollistamisen kehittämiseen osallistuvat Vamoksen työntekijät sekä oppilaitosyhteistyökumppani Helsingin Diakoniaopisto. Valmiista prosessista hyötyvät tulevaisuudessa Vamos Starttityöpajan asiakkaat. Opinnollistamisprosessin toteutukseen tietoa hankitaan erilaisten dokumenttien avulla.

4.1 Osallistava toimintatutkimus

Toimintatutkimuksessa tietoa tuotetaan käytännön kehittämiseksi. Se on yleensä tutkimus- ja kehittämisprojekti, jossa suunnitellaan ja kehitetään uusia toimintatapoja rajatun ajan sisällä. (Heikkinen ym. 2007: 16.) Toimintatutkimukseen liittyy olennaisesti syklisyys, joka kuvaa sitä tapaa, millä toimintatutkimusta toteutetaan. Toimintatutkimukseen sisältyy tavoite, että toimintatutkija muuttaa sosiaalista todellisuutta, jota hän tutkii. Muutostila voi olla käynnistynyt ennen tutkimusta, mutta se voi olla myös tutkimusprosessin käynnistämä. (Vilka 2006: 46.) Toimintatutkimuksesta ei ole yleisesti hyväksyttyä, yksiselitteistä määritelmää. Se voidaan määritellä yleisesti lähestymistavaksi, jossa tutkija pyrkii ratkaisemaan jonkin tietyn haasteen yhdessä yhteisön jäsenen, tutkittavien, kanssa. Ajatus on nähdä tutkimus avoimena toimintana, jossa tutkittavat ovat selvillä tutkimuksen tarkoituksesta, he osallistuvat tutkimukseen subjekteina ja heidän elämäänsä pyritään tietoisesti vaikuttamaan. (Eskola - Suoranta 1998: 128.) Toimintatutkimusta voidaan käyttää silloin, kun halutaan lisätä omaa ymmärrystä aiheesta, kehittää omaa oppimista tai vaikuttaa muiden oppimiseen. Toimintatutkimus on hyödyllinen menetelmä silloin, kun tutkitaan, kuinka ymmärrystä ja oppimista voi kehittää ja viedä opittu myös käytäntöön. (McNiff - Whitehead 2006: 13–15.)

Osallistava toimintatutkimus on yksi toimintatutkimuksen suuntauksista. Yhteisöperustaisessa toimintatutkimuksessa osallistavuus ymmärretään mahdollisimman monen yhteisön jäsenen osallistumisena aktiivisesti tutkimuksen toteuttamiseen ja kehittämiseen. He ovat rooliensa mukaan mukana tutkimuksen suunnittelussa, aineiston keruussa, sen tuottamisessa ja päätelmien tekemisessä. Osallistuvuus on siis aktiivista

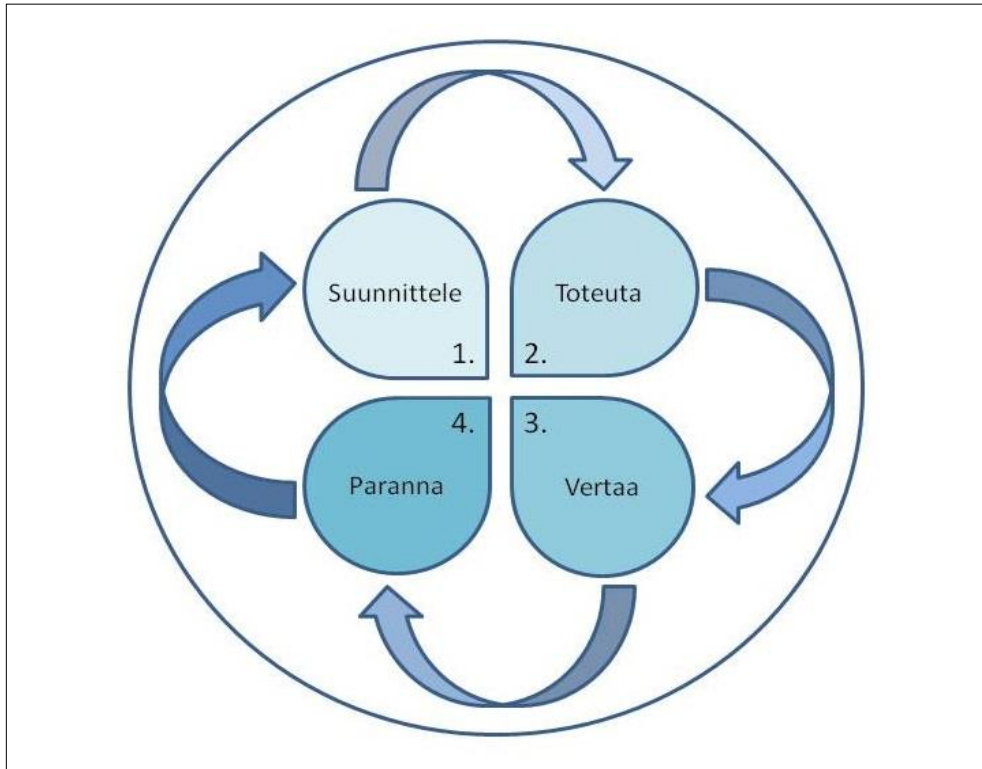
osallistumista tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin. Avoin vuorovaikutus tutkijoiden ja käytännön toimijoiden kesken lisää myös tutkimushankkeen läpinäkyvyyttä. (Heikkinen ym. 2007: 16–32.) Toimintatutkimuksessa tutkimuksen kohteena on aina jokin nimetty yhteisö (Eskola - Suoranta 1998: 130). Toimintatutkimuksellinen lähestymistapa edellyttää yhteisöltä valmiutta muutoksiin ja yhteisön kehittämiseen. Työyhteisön on kehitettävä ymmärrystään kehittämisen kohteena olevasta ilmiöstä ja pohdittava toimintansa perusteita. (Heikkinen – Huttunen – Moilanen 1999: 65.) Toimintatutkimuksen tavoitteena on aina muutos. Osallistavan toimintatutkimuksen näkökulma sopii starttivalmennuksen opinnollistamiseen hyvin, sillä prosessin toteuttamiseen osallistuvat sekä työyhteisö että opinnollistamisen yhteistyökumppanit.

Kuvio 3. Toimintatutkimuksen sykli

Toimintatutkimus alkaa muutoksen tarpeen huomaamisesta ja etenee kehittämisprosessiin, jossa toiminta ja reflektio vuorottelevat. Toimintatutkimuksen on tarkoitus olla systemaattinen ja järjestelmällinen prosessi. Toimintatutkimus etenee syklissä, jossa toistuvat vaiheet 1) suunnittelu, 2) toiminta, 3) havainnointi ja 4) reflektointi. Prosessi lähtee liikkeelle nykytilan kartoituksesta ja kehittämistarpeen toteutamisesta. Kehittämistarpeeseen vastataan tekemällä kehittämissuunnitelma ja viemällä se käytäntöön. Kehittämissuunnitelman toteutusta tarkastellaan ja edistymistä arvioidaan. Reflektoidun

oppimisen validiteettia arvioidaan ja toimintaa muokataan kehittävään suuntaan. Sykliä toistetaan niin kauan, kunnes halutut tulokset on saavutettu. (McNiff - Whitehead 2006: 8–9.) Toimintatutkimuksen kaltainen sykliisyys toistuu myös Demingin ympyrässä, jota voidaan myös käyttää toimintatutkimuksen suunnittelun ja työskentelyn lähtökohtana tai apuvälineenä.

Kuvio 4. Demingin laatuympyrä

Opinnollistaminen Avartajat- hankkeessa on toteutettu Demingin ympyrän mukaisesti suunnittele - toteuta - arvioi - paranna menetelmällä (Schellhammer-Tuominen 2013d: 55). Demingin laatuympyrän hyödyntäminen sopii hyvin osaksi toimintatutkimuksellista lähestymistapaa. Demingin laatuympyrän vaiheet ovat 1) *plan*, 2) *do*, 3) *check* ja 4) *act*. Näistä *check* ja *act* on suomennettu vaihtelevin termein. *Check* on suomennettu muun muassa termeillä arvioi, vertaa ja tarkista. *Act* puolestaan on käännetty termeillä toimi, kehitä, korjaa ja paranna. Käytän itse Demingin laatuympyrään viitatessani termejä 1) suunnittele, 2) toteuta, 3) vertaa ja 4) paranna. Ensimmäisessä vaiheessa, toiminnan suunnittelussa, luodaan ja kirjataan halutut toiminnot, päämäärät ja tavoitteet sekä menetelmät niiden saavuttamiseksi ja arvioimiseksi. Vaiheessa kaksi toiminnot toteutetaan noudattaen sovittuja toimintatapoja. Vaiheessa kolme toteutusta verrataan suunnitelmaan mittaamalla ja arvioimalla saavutettuja tuloksia toimintaan kirjattujen tavoitteiden

mukaan. Neljännessä vaiheessa arvioinnin ja vertaamisen tulosten perusteella kehitetään ja parannetaan toimintaa ja siihen liittyviä menetelmiä.

Toimintatutkimuksen sykli ja Demingin laatuympyrä ovat sisällöllisesti hyvin lähellä toisiaan. Molempien samanaikainen hyödyntäminen toimintatutkimuksen menetelmän osana tuo toimintatutkimukseen moniulotteisuutta ja mahdollistaa kehittämisprosessin tarkastelun eri näkökulmista. Starttivalmennuksen opinnollistamisen prosessia kehitettiin hyödyntäen toimintatutkimuksen sykliä ja Demingin laatuympyrää. Prosessin kaikissa toteutetuissa vaiheissa lähdettiin liikkeelle nykytilan selvityksestä ja kehittämistarpeen havaitsemisesta ja konkretisoinnista. Tämän jälkeen laadittiin kehittämistarpeen pohjalta suunnitelma, joka toteutettiin käytännössä. Toteutusta havainnoitiin, arvioitiin ja verrattiin sekä lähtötilanteeseen että kehittämiselle asetettuihin tavoitteisiin. Reflektoinnin jälkeen toimintaa muutettiin edistämään paremmin kehittämiselle ja suunnitelmalle asetettuja tavoitteita. Opinnollistamisprosessia toteutettiin toimintatutkimuksen prosessin mukaisesti sykleissä Demingin ympyrää ja toimintatutkimuksen sykliä mukaillen.

4.2 Tiedonhankinnan tavat

Tutkimuksen havaintoaineistona voi käyttää erilaisia dokumentteja. Dokumenttiaineistoon kuuluvat muun muassa julkaistut tekstit ja arkistomateriaalit. Samoin dokumenttiaineistoa ovat lait ja asetukset, hallinnolliset päätökset, viranomaisten ohjeet ja hakuteokset. Niin ikään dokumenttiaineistoa ovat yhdistysten, yritysten ja laitosten vuosikertomukset, tiedotusmateriaalit, pöytäkirjat, audiovisuaalinen aineisto ja kokoelmat. Lisäksi dokumenttiaineistoon luetaan kuuluvaksi ajankohtaiset artikkelit, sanomalehdissä julkaistut uutiset tai haastattelut sekä tilastot. (Vilka 2006: 22.)

Silloin kun tutkija kerää tutkimusaineistoa tutkimustilanteessa on tärkeää tehdä kenttämuistiinpanoja. Kenttätöypäiväkirja on hyödyllinen apuväline ja olennainen osa tutkimus- ja kirjoitusprosessia. Kenttätöypäiväkirjaan tutkija tallentaa yksityiskohtaisesti tutkimuskohdetta koskevat havainnot ja tapahtumat joko välittömästi tai pian havainnoinnin jälkeen. Havaintojen lisäksi kenttämuistiinpanoihin kirjataan muistiinpanoja lue-
tusta lähdekirjallisuudesta ja tutkimuksista. Lähdekirjallisuudesta merkitään muun muassa suoria lainauksia, referaatteja ja omia pohdintoja viittauksiin liittyen. Vilkan (2006) mukaan tutkimus on dialektinen suhde tutkimusaineiston ja tutkimuksen välillä. Tämä

tarkoittaa sitä, että tutkija käy vuoropuhelua tutkimusaineiston ja oman ymmärryksensä sekä muun lähdeaineiston kanssa. (Vilkkä 2006: 100–101.)

Tiedonhankinnan keinoina käytän jo olemassa olevaa aineistoa, opinnäytetyöprosessin aikana tekemiäni selvityksiä, tilastoja ja kuvauksia, kenttämuistiinpanoja, keskustelua sekä dokumentointia. Jo olemassa oleva aineisto koostuu edeltävien projektien raporteista, meneillään olevien hankkeiden tuottamasta materiaalista, sosiaalisen vahvistamisen ja sosiokonstruktiivisen oppimiskäsityksen kirjallisuudesta, ammatillista perusopetusta koskevista laeista ja asetuksista, ajankohtaisista artikkeleista sekä aihetta aikaisemmin tutkineiden tuottamista kirjallisista materiaaleista, kuten tutkimuksista, selvityksistä ja tilastoista. Prosessin aikana tuotettiin oppimisympäristöanalyysistä kirjallinen materiaali, joka on opinnäytetyön liitteenä (Liite 1). Opinnollistamisprosessin aikana kootut kenttämuistiinpanot koostuvat seminaariesitysten muistiinpanoista ja materiaaleista, keskusteluista yhteistyökumppaneiden ja opinnollistamisprosessissa mukana olleiden ulkopuolisten henkilöiden ja kohderyhmän kanssa sekä luento- ja lähdekirjallisuusmuistiinpanoista. Dialogista ja reflektiivistä keskustelua opinnollistamisesta ja sen kehittämisestä on käyty työyhteisön ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Lisäksi käytännön työssä tehtyjä havaintoja on dokumentoitu hyödynnettäväksi opinnäytetyössä ja opinnollistamisprosessissa.

4.3 Kohderyhmä

Opinnäytetyön kohderyhmänä ovat Vamos-palvelukokonaisuuden starttivalmentajat ja muut starttivalmennuksen opinnollistamisen kehittämiseen osallistuvat Vamoksen työntekijät sekä Vamos-palvelukokonaisuuden oppilaitosyhteistyökumppani Helsingin Diakoniasopisto. Välillisinä hyödynsaajina ovat Vamos Starttityöpajan asiakkaat. Starttivalmennuksen opinnollistamisen pilotointi toteutetaan Vamos-palvelukokonaisuuden starttivalmennuksessa mukana olevien työntekijöiden kanssa. Kohderyhmäksi valikoituivat opinnollistamisprosessin alkuvaiheessa työyhteisö ja oppilaitosyhteistyökumppani, sillä opinnollistamisprosessin alussa esikartoituksessa, oppimisympäristöanalyysissa ja vertaustamisessa opetussuunnitelmaan avainasemassa ovat työn sisällölliset asiantuntijat eli starttivalmentajat sekä oppilaitosyhteistyökumppani tuomassa ammatillisen peruskoulutuksen näkökulmaa mukaan prosessiin.

Starttivalmennusta toteutetaan sosiaalisen vahvistamisen ja sosiokonstruktiivisen oppimiskäsityksen näkökulmista käsin. Opinnollistamisen menetelmänä käytetään osallistavaa toimintatutkimusta. Opinnollistamisprosessin kohderyhmään liittyvänä tavoitteena on kehittää starttivalmennukselle opinnollistamisen malli ja siihen liittyvät työvälineet osaamisen dokumentointiin ja tunnistamiseen. Mallin ja työvälineiden avulla kohderyhmä voi toteuttaa opinnollistamista kaikissa Vamoksen Starttityöpajaryhmissä. Välillisten hyöynsaajien kohdalla tavoitteena on starttivalmennuksen mallin avulla tarjota heille mahdollisuus kerryttää starttivalmennuksessa sellaista ammatillisessa peruskoulutuksessa tarvittavaa osaamista, jonka tunnustamista he voivat hakea osaksi opintoja siirtäessään toisen asteen koulutukseen.

5 Kehittämistehtävä

Nuorten koulutustaso vaihtelee Suomessa paljon. Vajaa 50 000 oppivelvollisuusiän päättäneitä nuorta on pelkän peruskoulun varassa, eivätkä he tällä hetkellä myöskään ole koulutuksen piirissä. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta kouluttautumiseen kannustaminen on erityisen tärkeää. Tästä huolimatta lähes kymmenen prosenttia nuorista keskeyttää aloitetun ammatillisen peruskoulutuksen. Suurin osa keskeytyksistä tapahtuu ensimmäisen kolmen kuukauden aikana. Yksi syy koulutuksen keskeyttämiseen on alkuvaiheen opetuksen sisältö ja opiskelujen tiivis tahti. Toiminnallisille oppijoille ja erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille perinteiseen koulutukseen kiinnittymisessä on haasteita. Tavanomaiset ammatilliset koulutukset sekä työllistymisen palvelut eivät vastaa kaikkien erityistä tukea tarvitsevien nuorten tarpeisiin. Tarvetta olisi siis vaihtoehtoisille koulutusmuodoille. Nonformaaleihin oppimismahdollisuuksiin osallistuneet nuoret ovat hyötyneet siitä monin eri tavoin. Epämuodollisesta oppimisesta ajatellaan kuitenkin usein, ettei se ole yhtä tasokasta, pätevää tai merkityksellistä kuin ”oikea” oppiminen. On selkeä tarve nostaa nonformaalin oppimisen tunnustamista ja korostaa epämuodollisen oppimisen vaikutuksia yhtenä vastauksena muuttuvan maailman tarpeisiin.

Starttivalmennuksen opinnollistamisella on useita tavoitteita. Opinnollistamisesta seuraavalla osaamisen kerryttämisellä ja sen dokumentoinnilla on hyötyä ensisijaisesti starttivalmennuksessa oleville nuorille itselleen. Tunnistetun osaamisen avulla heidän on mahdollista hakea kerrytettyä osaamista tunnustetuksi osaksi opintoja ammatillisessa peruskoulutuksessa. Starttivalmennuksen opinnollistamisen hyviä käytäntöjä on

mahdollista levittää prosessin päätyttyä käyttöön myös muille toimijoille. Oppilaitosyhteistyö on tärkeässä roolissa opinnollistamisprosessissa. Oppilaitosyhteistyön avulla opinnollistamisen mallia ja ideaa tehdään tutuksi ammatillisissa oppilaitoksissa. Tavoitteena on, että starttivalmennuksen tarjoaman arjen ja elämönhallinnan sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemisen lisäksi huomio alkaa kiinnittyä entistä enemmän starttivalmennuksessa kertyvään ammatillisessa koulutuksessa vaadittavan osaamisen kehittymiseen. Tämän myötä on mahdollista tuoda valmennusprosessia lähemmäs ammatillista peruskoulutusta kehittämällä starttivalmennuksen sisältöjä. Työpajakentällä tätä työtä on jo tehty vuosikymmenen ajan, mutta starttivalmennuksen opinnollistaminen on uusi asia. Starttivalmennuksen opinnollistamisen mallin rakentaminen pohjaa jo työpajatoiminnassa pilotoidun mallin soveltamiseen starttivalmennukseen sopivaksi. Opinnollistamisen tavoitteena on tukea starttivalmennuksen yleisiä tavoitteita sosiaalisen vahvistamisen ja voimaantumisen osalta sekä lisätä nuorten opiskelumotivaatiota. Starttivalmennusta toteutetaan Vamos Starttityöpajalla sosiokonstruktiivisesta oppimiskäsityksestä käsin.

Opinnäytetyöni kehittämistehtävä on kehittää aiempien työpajatoiminnan opinnollistamisen mallien pohjalta starttivalmennukseen sopivaa opinnollistamisen mallia osallistavan toimintatutkimuksen menetelmällä. Opinnollistamisen kehittämisessä noudatan opinnollistamisprosessin nelivaiheista portaikkoa, jonka askeleet ovat oppimisympäristöanalyysi, vertaaminen opetussuunnitelmaan, osaamisen tunnistaminen ja dokumentointi sekä osaamisen tunnustaminen. Opinnäytetyössäni keskityn starttivalmennuksen opinnollistamisen kehittämisessä opinnollistamisportaikon kahteen ensimmäiseen vaiheeseen, oppimisympäristöanalyysiin ja vertaamiseen opetussuunnitelmaan. Portaikon seuraavat vaiheet osaamisen tunnistaminen ja dokumentointi sekä osaamisen tunnustettavaksi vieminen ammatilliseen oppilaitokseen ovat opinnollistamisen pilotoinnin seuraavia askeleita, joiden kehittäminen mahdollistuu kahden ensimmäisen vaiheen kautta tapahtuvan pohjatyön kautta.

6 Opinnollistamisen ensiaskeleet starttivalmennuksessa

Opinnollistamisen ensiaskeleet starttivalmennuksessa toteutettiin kolmessa vaiheessa, jotka olivat esiselvitys opinnollistamisen toteuttamisesta starttivalmennuksessa, oppimisympäristöanalyysi starttivalmennuksen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä sekä oppimisympäristöanalyysin vertaaminen opetussuunnitelmien perusteisiin. Tämän

lisäksi hahmoteltiin opinnollistamisen seuraavia vaiheita starttivalmennuksessa. Askeleiden toteutuksessa noudatettiin toimintatutkimuksellista lähestymistapaa ja se toteutettiin sykleissä toimintatutkimuksen sykliä ja Demingin laatuympyrää hyödyntäen. Opinnollistamisen prosessi peilaa vahvasti sosiaaliseen vahvistamiseen ja sosiokonstruktiiviseen oppimiskäsitykseen, jotka toimivat starttivalmennuksen viitekehyksinä Vamos Starttityöpajalla. Sosiaalinen vahvistaminen liittyy tiiviisti starttivalmennuksen yleisiin tavoitteisiin ja sosiokonstruktiivinen oppimiskäsitys siihen, miten sosiaalista vahvistamista Vamos Starttityöpajalla toteutetaan.

Esiselvitys toteutettiin, jotta voitaisiin selvittää, onko opinnollistamisen prosessia ylipäättään mahdollista toteuttaa Vamos Starttityöpajalla. Esiselvityksessä keskeisin osa oli aikaisempien opinnollistamishankkeiden loppuraportteihin tutustuminen sekä meneillään olevan opinnollistamishankkeen työntekijöiden kanssa keskustelu ja konsultointi. Myös muun taustamateriaalin hankkiminen ja siihen tutustuminen tuki esiselvityksen tekemistä. Oppimisympäristöanalyysi alustettiin kaikkien Vamoksen starttivalmentajien yhteistyönä. Pohjustuksena käytiin läpi kaikki starttivalmennuksen nykyiset teemat ja niiden sisällöt. Teemoja yhdisteltiin järkevämmiksi kokonaisuuksiksi ja työstettiin jokaisen uuden teeman alle teeman tavoitteet ja keskeiset sisällöt. Pienemmällä ryhmällä kokosimme teemoista tiiviin kokonaisuuden. Starttivalmennuksesta, sen tavoitteista ja merkityksestä sekä keskeisistä sisällöistä koostettiin oppimisympäristöanalyysin tuotoksena starttivalmennussuunnitelma. Vertaustaminen opetussuunnitelmaan tapahtui oppimisympäristöanalyysin pohjalta. Starttivalmennussuunnitelman vertaustaminen ammatillisen perusopetuksen perusteisiin tehtiin yhteistyössä opinnollistamisen oppilaitosyhteistyökumppanin Helsingin Diakoniaopiston kanssa. Vertaustamisen tuloksena starttivalmennuksen sisällöistä valikoitui kolme kokonaisuutta opinnollistettavaksi ja kaksi jatkokehittelyä varten.

6.1 Esiselvitys ja lähdemateriaaliin tutustuminen

Starttivalmennuksen opinnollistaminen nousi ensimmäisen kerran esiin starttivalmennuksen kehittämispäivässä keväällä 2012. Aihetta lähdettiin työstämään jo vuoden 2012 syksyllä, jolloin tehtiin esiselvitystä siitä, onko opinnollistamista ylipäättään mahdollista toteuttaa starttivalmennuksessa. Työpajatoiminnan opinnollistamista on toteutettu Suomessa pienessä mittakaavassa 2000-luvun puolivälistä lähtien, mutta vasta 2010-luvulla se on noussut yleiseen keskusteluun ja sen hyviä käytäntöjä kehitetään

sekä levitetään valtakunnallisesti edelleen. Opinnollistaminen on liittynyt kiinteästi työpajatoiminnan ja ammatillisen koulutuksen yhteistyöhön eikä sitä ole toistaiseksi laajennettu koskemaan starttivalmennusta.

Esiselvitys aloitettiin hankkimalla aiempien opinnollistamista koskevien hankkeiden loppuraportit sekä muut aiheeseen liittyvät julkaisut kuten opinnäytetyöt. Julkaisujen avulla perehdyttiin opinnollistamisen ideaan sekä käytettyihin menetelmiin. Toukokuussa 2012 osallistuin Uudenmaan ELY-keskuksen järjestämään alueelliseen nuorten työpajojen ja etsivän nuorisotyön kehittämispäivään, jossa silloin vielä Valtakunnallisen Työpajayhdistyksen hallinnoiman Ammattiosaamista välityömarkkinoilta -hankkeen koordinoija Pirjo Kovanen oli esittelemässä opinnollistamisen tueksi kehitettyjä työkaluja. Valtakunnallinen Työpajayhdistys on hallinnoinut yhdessä Bovallius-säätiön kanssa kolme eri opinnollistamista koskevaa hanketta ja kehittänyt opinnollistamisen hyviä käytäntöjä jo vuodesta 2004 alkaen. Pirjo Kovanen vieraili Vamos Starttityöpajalla syksyllä 2012 ja esitteli tarkemmin opinnollistamisen mallia ja käytäntöjä.

Tammikuussa 2013 Helsingin Diakoniaopistolla järjestettiin Helsingin ammatillista peruskoulutusta tuottavien oppilaitosten opinto-ohjaajien tapaaminen, joka on osa pääkaupunkiseudun ammatillisten oppilaitosten yhteistä verkostoa. Tapaamisessa esiteltiin starttivalmennuksen opinnollistamisen idea ja keskusteltiin aiheesta yhdessä opinto-ohjaajien kanssa. Opinto-ohjaajilta saatu palaute starttivalmennuksen opinnollistamisen ideasta oli kannustavaa. He näkivät sen paitsi madaltavan kynnystä siirtyä starttivalmennuksesta ammatilliseen peruskoulutukseen myös mahdollisuutena tilapäisesti ammatillisen koulutuksen keskeyttävälle kerätä voimavarojaan Starttityöpajalla ja samalla kuitenkin kerryttää suorituksia opintoja varten.

Keskeisen opinnollistamista ja työpajojen ja ammatillisen koulutuksen yhteistyötä kehittäneen Vaikuttavuutta työpajayhteistyöhön -hankkeen tuloksena syntyi Synergiaverkosto, jonka tarkoituksena on koota säännöllisin väliajoin Synergiaseminaariin saman problematiikan parissa työskentelevät toimijat yhteen ajankohtaisen koulutuksen ja toimintamallien vaihtamisen merkeissä. Osallistujat Synergiaseminaareissa ovat olleet sekä työpajoilta, oppilaitoksista että kolmannen sektorin organisaatioista. Vaikuttavuutta työpajayhteisöön -hankkeen päätyttyä Synergiaverkostoa on ylläpidetty Ammattiosaamista välityömarkkinoilta -hankkeen toimesta. Vuoden 2013 synergiaseminaari järjestettiin lokakuussa 2013. Seminaarin aiheina olivat oppilaitos-työpajayhteistyö, osaamistodistusmallin ja tausta-ajattelun valtakunnallinen yhdistäminen ja sen kehittä-

minen, nuorisotakuu sekä opinnollistamisen hyvät ajatukset ja käytännöt. Seminaariin osallistuminen ei ajankohdallisesti kuulu enää varsinaisesti starttivalmennuksen esiselvitysvaiheeseen, mutta sieltä saatu materiaali ja keskustelut antoivat uusia näkökulmia opinnollistamisprosessin toteutukseen Vamos Starttityöpajalla.

Esikartoitusvaiheessa kartoitettiin myös opinnollistamisen yhteistyökumppaneita ja opinnollistamisprosessiin osallistuvia starttivalmentajia. Yhteistyökumppaneissa ehti tapahtua opinnollistamisprosessin varrella muutoksia. Alun perin konsultoivassa roolissa oli tarkoitus olla Valtakunnallisen Työpajayhdistyksen hallinnoiman Ammattiosaimista välityömarkkinoilta -hankkeen koordinoija. Vuoden 2013 alussa hankkeen koordinoitivastuu siirtyi kuitenkin Bovallius-säätiölle ja Työpajayhdistyksen koordinoijan työsuhte päättyi. Oppilaitosyhteistyökumppani tarkentui alun perin kaavaillusta Helsingin Diakoniaopistosta henkilökunnan vaihdosten vuoksi Stadin ammattiopistoon ja siitä takaisin Helsingin Diakoniaopistoksi, joka toimii myös konsultatiivisessa roolissa opinnollistamisen suhteen.

6.2 Oppimisympäristöanalyysi

Syksyn 2013 Vamos-starttivalmennuksen kehittämishanke oli starttivalmennussuunnitelman (Liite 1) työstäminen valmiiksi keväällä ja kesällä työstettyjen materiaalien pohjalta. Starttivalmennussuunnitelman kehittämistarve lähti Vamos-palvelukokonaisuuden laajentumisesta ja starttivalmennusyksiköiden määrän kasvusta. Starttivalmennusyksiköiden määrän noustua neljään keväällä 2013 nousi keskusteluun se, miten jokaiselle starttivalmennukseen tulijalle voitaisiin taata sama palvelu yksiköstä riippumatta. Starttivalmennussuunnitelma pyrkii vastaamaan tähän tarpeeseen. Vamos-starttivalmennuksen toiminnan raamit ovat aiemmin rakentuneet kymmenestä teemasta, jotka ovat olleet minäkuva ja itsetuntemus, omat tavoitteet ja tulevaisuuden suunnitelmat, jatkopolut koulutukseen ja työelämään, kodinhoito, asuminen ja taloudenhallinta, ennaltaehkäisevä päihdetyö, fyysinen ja psyykinen hyvinvointi, vapaa-aika ja harrastukset, yhteiskunnallisuus ja osallisuus, päivärytmi ja ajankäyttö sekä yhteisöllisyys ja ihmissuhteet.

Opinnollistamisen myötä starttivalmennuksen sisältöjä on myös tarkoitus peilata yhä vahvemmin ammatillisen peruskoulutuksen tutkinnon perusteisiin. Tämä edellyttää sisältöjen kehittämistä vastaamaan paremmin ammatillisen peruskoulutuksen opetus-

suunnitelmia. Rakentamalla starttivalmennussuunnitelma, jossa starttivalmennuksen teemat ovat aukikirjattuja tavoitteineen ja keskeisine sisältöineen pystyy starttivalmennus lähentymään ammatillista peruskoulutusta ja tukemaan starttivalmennuksen yhtä tavoitetta toimia ammatillisen koulutuksen tukirakenteena.

Keväällä 2013 aloitettiin starttivalmentajien yhteiset kuukausitapaamiset, joissa on tarkoituksena käsitellä starttivalmentajia puhututtavia teemoja ja työstää starttivalmennuksen kehittämideoita. Ensimmäinen starttivalmennustapaaminen järjestettiin toukuukuussa 2013, jolloin starttivalmennuksen teemat otettiin uudelleen tarkasteluun tarkoituksena avata teemojen sisältöjä ja tavoitteita aiempaa paremmin. Tapaamisessa työstettiin starttivalmentajien ajatuksia siitä, mikä heidän mielestään on starttivalmennuksen olennaista sisältöä. Ideoinnin tuotokset koottiin yhteen ja niiden työstämistä jatkettiin pienemmässä, starttivalmennussuunnitelman tekemisestä erityisesti kiinnostuneessa ryhmässä. Pienryhmä tapasi kesäkuussa, jolloin edellisen tapaamisen ideoita yhdisteltiin laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Tämän tapaamisen tuloksena starttivalmennuksen aiemmat kymmenen teemaa yhdistettiin seitsemäksi ja teemoja muutettiin vastaamaan paremmin niiden sisältöä kuvaavaksi. Starttivalmennussuunnitelma työstettiin loppuun syksyllä 2013 kahden kehittämisprojektin loppuun viemiseen valitun henkilön voimin. Starttivalmennussuunnitelmaan lisättiin teemojen lisäksi myös muita starttivalmennusta Vamos Starttityöpajalla määritteleviä tekijöitä.

Starttivalmennussuunnitelma sisältää starttivalmennuksen tavoitteet ja rakenteet, elinikäisen oppimisen avaintaidot, valmentautujan arviointitavat sekä starttivalmennuksen teemat tavoitteineen ja keskeisine sisältöineen. Starttivalmennuksen uudet teemat ovat omat tavoitteet, jatkolut, työ- ja opiskelutaidot, minäkuva ja itsetuntemus, hyvinvointi, yhteiskunnallisuus ja osallisuus, sosiaaliset ja vuorovaikutustaidot, vapaa-aika ja omat mielenkiinnon kohteet sekä asuminen, talous ja koti. Starttivalmennussuunnitelma mukaillee rakenteeltaan ammatillisen koulutuksen perustutkintojen perusteita. Yhteneväisen rakenteen tavoitteena on helpottaa ammatillisten oppilaitosten mahdollisuutta tulkitta starttivalmennussuunnitelmaa ja hyödyntää sitä osana valmentautujien osaamisen tunnustamista opinnollistamisportaikon viimeisessä vaiheessa. Starttivalmennussuunnitelma löytyy kokonaisuudessaan opinnäytetyön liitteenä (Liite 1).

Starttivalmennuksen tavoitteet -osassa kuvaillaan kattavasti starttivalmennuksen tavoitteita sekä yksilötasolla että yhteiskunnallisesti. Starttivalmennuksen sijoittuminen toimintaympäristönsä kentällä ei ole aivan yksiselitteistä. Perinteinen työpajatoiminta si-

joittuu selkeästi välityömarkkinoille, mutta starttivalmennus yleissivistävänä ja arjen ja elämänhallinnan taitoja tukevana toimintona sijoittuu lähemmäs koulutuksen kuin työelämän toimintakenttää. Starttivalmennus on sisällöltään hyvin samankaltaista kuin ammatilliseen koulutukseen valmistava koulutus olematta kuitenkaan virallinen koulutusmuoto ja sijoittumatta kuitenkaan virallisesti koulutuksen kentälle. Starttivalmennuksen yhteiskunnallisena tavoitteena on toimia tukimuotona niille nuorille, joilla on vaikeuksia kiinnittyä perinteiseen koulutukseen tai työelämään. Starttivalmennuksen tavoitteena on saada palveluiden piiriin koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia nuoria ja ohjata heitä sinne takaisin alkuvaiheen arjen ja elämänhallinnan taitojen sekä työ- ja opiskeluvälmiuksien valmennuksen avulla.

Elinikäisen oppimisen avaintaidot sisältyvät ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien tavoitteisiin ja ammatillisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin ja niiden arviointikriteereihin. Tästä syystä starttivalmennuksen sisältöihin istuvat elinikäisen oppimisen avaintaidot on lisätty myös starttivalmennussuunnitelman osaksi. Starttivalmennuksen valmennussuunnitelmaan sisältyvät seuraavat elinikäisen oppimisen avaintaidot: oppiminen ja ongelmanratkaisu, vuorovaikutus ja yhteistyö, etiikka sekä terveys, turvallisuus ja toimintakyky, aloitetyky, kestävä kehitys, estetiikka, viestintä ja mediaosaaminen sekä aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit.

Valmentautujan arviointi starttivalmennuksessa on tavoiteperustaista, jolloin valmentautujan oppimista ja osaamista verrataan starttivalmennuksen aikana laadittuihin yksilöllisiin tavoitteisiin. Valmentautujan edistymistä verrataan ensisijaisesti hänen omaan kehittymiseensä. Valmentautuja arvioi edistymistään laadittujen tavoitteiden pohjalta. Valmentautujan edistymistä arvioidaan koko starttivalmennuksen ajan antamalla nuorelle suullista palautetta. Numeerista tai kirjallista arviointia ei starttivalmennuksen tavoitteiden saavuttamisen arvioinnissa tarvita. Opinnollistettujen aineiden arvioinnissa käytetään myöhemmin kehitettävää seurantajärjestelmää. Seurantajärjestelmä perustuu paitsi kyseessä olevan oppiaineen arvioinnin kriteereihin ammatillisen perustutkinnon perusteissa myös paljon nuoren omaan arviointiin ja reflektointiin. Starttivalmennuksen yleinen arviointi tukee myös opinnollistettujen aineiden arviointia. Aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisen perustana on, että opiskelija itse näyttää osaamisensa arvioivalle opettajalle.

6.3 Vertaustaminen opetussuunnitelmaan

Oppimisympäristöanalyysin vertaustaminen opetussuunnitelmien perusteisiin on vaihe, johon tarvitaan ammatillisen oppilaitoksen näkökulmaa. Starttivalmennuksen opinnollistamisen oppilaitosyhteistyökumppanina toimii Helsingin Diakoniaopisto, joka tuo ammatillisen koulutuksen näkökulmaa mukaan prosessiin. Oppilaitosyhteistyön myötä toimii konsultatiivisessa roolissa Diakoniaopiston opinto-ohjaaja, jonka kanssa yhteistyössä opinnollistaminen toinen vaihe, vertaustaminen opetussuunnitelmaan toteutettiin. Vertaustamisen pohjana käytettiin aiemmassa opinnollistamisen vaiheessa tehtyä oppimisympäristöanalyysia, jonka tuloksena syntyi starttivalmennussuunnitelma. Starttivalmennussuunnitelmaa vertautettiin ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmaan ATTO-opintojen osalta.

Starttivalmennustoimintaa on aikaisemmin hyväksiluettu osaksi opintoja ammatillisessa peruskoulutuksessa kolmessa eri oppilaitoksessa. Starttivalmennusta on luettu osaksi vapaasti valittavia opintoja sellaisenaan ja lisäksi suorituksia on tunnustettu ja tunnus-tettu taiteen ja kulttuurin sekä liikunnan osalta. Starttivalmennuksen opinnollistamisessa keskitytään starttivalmennuksen sisältöjen ja ATTO-opintojen vastaavuuteen. Ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien pakollisia osia on yhdeksän. Äidinkieli, toinen kotimainen kieli, vieras kieli, matematiikka, fysiikka ja kemia sekä yhteiskunta-, yritys- ja työelämä-tieto ovat kaikille pakollisia oppiaineita. Liikunta, terveystieto sekä taide ja kulttuuri eivät ole 18 vuotta täyttäneille pakollisia oppiaineita. ATTO-aineiden laajuus on yhteensä 20 opintoviikkoa. Pakollisten ATTO-aineiden lisäksi opiskelijalla on mahdollisuus valita enimmillään neljä opintoviikkoa ammattitaitoa täydentävien pakollisten tutkinnon osien valinnaisia lisäosia. Nämä valinnaiset lisäosat ovat ympäristötieto, tieto- ja viestintätekniikka, etiikka, kulttuurien tuntemus, psykologia ja yritystoiminta. Vamos Starttityöpajan sisältöjä peilattiin näiden oppiaineiden kriteereihin. Esitarkastelun tuloksena lähempään tarkasteluun valikoituivat äidinkieli, yhteiskunta-, yritys- ja työelämä-tieto, liikunta, terveystieto, taide ja kulttuuri, etiikka sekä ympäristötieto.

Peilaamista helpotti aiempien opinnollistamishankkeiden ja erityisesti Vaikuttavuutta työpajayhteistyöhön -hankkeen aikana kehitetty OSSU-työkalu, joka on excel-pohjainen taulukointiohjelma. OSSU on kehitetty aiempien työpajatoimintojen opinnollistamisen hankkeiden tuloksena helpottamaan työpajoilla tunnustetun osaamisen seuraamista ja dokumentointia. OSSU-työkalusta on tehty erilaisia versioita eri ammatillisten perustutkintojen tarpeisiin. Hanketyöntekijä Pirjo Kovanen Ammattiosaamista väli-

työmarkkinoilta -hankkeesta teki starttivalmennuksen opinnollistamisen käyttöön OS-SU:sta myös oman versionsa ATTO-aineille. Starttivalmennuksen opinnollistamisen oppilaitosyhteistyötaho näkee OSSU:n hyödyllisenä osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa erityisesti sen henkilön kannalta, joka varsinaisen osaamisen tunnustamisen tekee. OSSU yksinään ei kuitenkaan riitä osaamisen todentamiseen, vaan sen rinnalle yhteistyökumppani kaipaa vielä konkreettisempaa kuvausta osaamisesta.

Liikunta	HUOMIOITA ETUSIVU			
<i>Vaadittava osaaminen</i> Liikunta on osa ammattitaitoa täydentäviä tutkinnon osia, joita opiskellaan ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa yhteensä 20 ov, 16 ov on pakollisia opintoja ja 4 ov valinnaisia. Liikunnan pakollinen tutkinnon osa on laajuudeltaan 1 ov.			ARVIOINTI	
Liikunnan vaadittava osaaminen muodostuu seuraavista osaamisalueista:	Olen tutustunut	On tutustunut	Olen saavuttanut tavoitteet	On saavuttanut tavoitteet
e distää liikunnan avulla terveellistä ja aktiivista elämäntapaa ymmärtäen liikunnan merkityksen toiminta- ja työkyvylle				
tutustuu monipuolisesti terveyttä, psyykkistä vireystilaa ja jaksamista edistävään liikuntaan				
pitää yllä fyysistä toimintakykyään liikunnan avulla				
liikkuu ja toimii vastuullisesti sekä itsenäisesti että ryhmässä				
e distää toiminnallaan ryhmän toimintaa ja turvallisuutta.				

Kuvio 5. OSSU-työkalu, liikunta

Opinto-ohjaaja vertasi Vamos Starttityöpajan oppimisympäristöanalyysia eli starttivalmennussuunnitelmaa ammatillisen perusopetuksen perusteisiin ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien osalta. Liikunta, taide ja kulttuuri sekä terveystieto näyttäytyvät vertaustamisen tuloksena sellaisina oppiaineina, joiden sisältöjä saisi starttivalmennuksessa kerrytettyä helposti osana toimintaa. Liikunnan, taiteen ja kulttuurin sekä terveystiedon kokonaisuudet vaadittavine osaamisalueineen ja arvioinnin kohteineen istuvat sisällöllisesti hyvin starttivalmennuksen keskeisiin sisältöihin. Yhteiskunta-, yritys ja työelämä tieto sekä etiikka ovat opintokokonaisuuksia, joiden sisältöjä starttivalmennuk-

sessä on vielä kehitettävä vastaamaan paremmin ammatillisessa perusopetuksessa vaadittaviin osaamisalueisiin ja kriteereihin. Ennakoon valikoiduista opintokokonaisuuksista äidinkieli ja ympäristötieto jätettiin pois opinnollistamisprosessista.

ARVIOINNIN KOHDE			
Arviointikriteerit			
Opiskelijatai tutkinnon suorittaja			
Tyydyttävä T1		Hyvä H2	Kiitettävä K3
Fyysisen toimintakyvyn tukeminen ja vahvistaminen	– käyttää liikunnan harrastamiseen tarvittavia perustaitoja	– käyttää liikunnan harrastamiseen tarvittavia perustaitoja monipuolisesti	– käyttää liikunnan harrastamiseen tarvittavia perustaitoja ja liikunnan lajitaitoja monipuolisesti
	– pitää ohjattuna yllä fyysistä toimintakykyään	– pitää yllä fyysistä toimintakykyään	– seuraa, arvioi ja pitää yllä fyysistä toimintakykyään
Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin ylläpitäminen ja edistäminen liikunnan avulla	– ymmärtää ohjattuna liikunnan merkityksen fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille	– ymmärtää liikunnan merkityksen omalle fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille	– ymmärtää liikunnan merkityksen fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille
Vuorovaikutus ja yhteistyö	– osallistuu liikuntatilanteisiin annettujen ohjeiden mukaan sekä noudattaa reilun pelin periaatteita	– osallistuu liikuntatilanteisiin aktiivisesti reilun pelin periaatteita noudattaen	– osallistuu liikuntatilanteisiin aktiivisesti edistäen reilun pelin periaatteita
Terveyden, turvallisuuden sekä toimintakyvyn huomioon ottaminen	– noudattaa yleensä turvallisuutta liikunnassa.	– toimii liikuntatilanteissa turvallisesti sekä itsenäisesti että ryhmässä.	– edistää toiminnallaan ryhmän turvallisuutta.

Elinikäisen oppimisen avaintaidot: 2. Vuorovaikutus ja yhteistyö, 4. Terveys, turvallisuus sekä toimintakyky.

Kuvio 6. OSSU-työkalu, liikunnan arviointi

Vertaustamisessa liikunnan kohdalla verrattiin Starttityöpajan sisältöjä ammatillisen perusopetuksen liikunnan osaamisalueisiin, arvioinnin kohteisiin ja kriteereihin. Liikunnan perustaitoja kehitetään starttivalmennuksessa monipuolisella liikuntamuotojen valikoimalla. Starttivalmennukseen kuuluu säännöllinen liikunta osana viikko-ohjelmaa. Liikunta vaihtelee erilaisista lajikokeiluista yhteiseen pelailuun, rasittavasta liikunnasta kävelylenkkeihin ja joogaan. Kaikille yhteisen liikunnan lisäksi nuorten on mahdollista osallistua liikunnallisiin harrasteryhmiin. Nuoria kannustetaan ja ohjeistetaan riittävään liikuntaan ja oman kunnon ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Toiminnallisen liikunnan lisäksi starttivalmennuksessa käydään läpi keskustelun, tehtävien ja teorian muodossa liikunnan merkitystä ja vaikutuksia kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Erityisesti nuorten omatoimisten liikunnallisten harrasteryhmien merkitys liikunnan kautta tapahtuvaan

sosiaaliseen hyvinvointiin on suuri. Loukkaantumiset, oman toimintakyvyn huomiointi ja riittävä lepo huomioidaan nuorten kanssa keskustellen. Ohjatussa liikunnassa kiinnitetään paljon huomiota erilaisiin liikkujiin, tasapuolisuuteen, keskinäiseen vuorovaikutukseen, yhteistoimintaan ja turvalliseen liikkumiseen. Nuoret eivät toimi ryhmässä vain passiivisina osapuolina vaan heitä kannustetaan ottamaan vastuuta ja toimimaan omaloitteisesti. Osaamisen dokumentoinnissa tämä kaikki on tarkoitus aukikirjata mahdollisimman tarkasti, jotta kerrytettyä osaamista olisi helppo verrata opetussuunnitelman perusteisiin.

Oppilaitosyhteistyökumppanin näkemyksen mukaan osaamisen dokumentointi ja siihen panostaminen on tärkeää. Osaamistodistuksen tai täytetyn OSSU-työkalun lisäksi rinnalle kaivataan konkreettisempaa kuvausta osaamisesta esimerkiksi opintokirjan, oppimispäiväkirjan tai portfolion muodossa. On tärkeää kuvata mahdollisimman konkreettisesti se, mitä nuori on oppinut ja tehnyt. Silloin vastaanottavan oppilaitoksen edustajalla on parhaimmat mahdollisuudet arvioida nuoren kerryttämää osaamista ja/tai järjestää mahdollisuus osaamisen näyttöön. Starttivalmennuksessa kerrytetyn osaamisen dokumentoinnin ja osaamistodistuksen kehittämistä varten on perustettu työryhmä viemään kehittämistä eteenpäin opinnollistamisportaikon seuraavien askeleiden mukaisesti. Oppilaitosyhteistyötaho on mukana osaamistodistuksen kehittämisessä.

Asetusta ammatillisen perustutkinnon muodostumisesta on luonnosteltu muutettavaksi elokuussa 2014 ja voimaan astuvaksi siirtymäajan jälkeen elokuussa 2015. Tämä tarkoittaa sitä, että starttivalmennuksen vertaustaminen opetussuunnitelmaan on tehtävä osittain uudestaan elokuuhun 2015 mennessä. Esityksen mukaan yhteiset tutkinnon osat, eli ATTO-aineet tiivistettäisiin neljään tutkinnon osaan ja aiemmat osaamistavoitteet sisällytettäisiin osa-alueina näihin neljään. Uusina pakollisina oppiaineina lakimuu-tos ehdottaa vuorovaikutukseen ja viestintään integroitua tieto- ja viestintäteknikkaa sekä työkyvyn ylläpitämistä. Työkyvyn ylläpitäminen yhdessä liikunnan ja terveystiedon kanssa muodostaisi yhden tutkinnon osa-alueen. Nykytilasta poiketen liikunta ja terveystieto eivät jatkossa enää olisi vapaaehtoisia 18 vuotta täyttäneille opiskelijoille vaan ne kuuluisivat pakollisina tutkinnon osina kaikille. (Opetusministeriö 2013: 1-9.) Starttivalmennuksen sisältöjen vertaustamista opetussuunnitelmaan ei siis tarvitse tehdä kokonaan uudelleen asetusten muuttuessa, mutta sen päivittäminen on tarpeen. Tarvetta vertaustamisen päivittämiselle on erityisesti silloin, kun ammatillisten perusopetusten perusteissa tapahtuu muutoksia mutta myös silloin, kun starttivalmennuksen sisällöt kehittyvät ja muuttuvat kehittämistyön seurauksena.

Asetuksessa ollaan säätämässä myös vapaasti valittavia tutkinnon osia. Asetuksessa ehdotetaan säänneltäväksi nykyistä tarkemmin, minkälaisia tutkinnon osia vapaasti valittaviin tutkinnon osiin voi sisältyä. Ehdotetun säännöksen mukaan vapaasti valittavien tutkinnon osien tulisi tukea tutkinnon ammattitaitovaatimuksia ja osaamistavoitteita. (Opetusministeriö 2013: 9.) Aiempaan verrattuna säännökset tulevat siis tiukentumaan jonkin verran. Nykytilan mukaisesti vapaasti valittaviin opintoihin pystyy sisällyttämään lähes mitä vain opintoja, mukaan lukien harrastustoimintaa. Uusi esitys painottaa aiempaa enemmän valinnaisten ammatillista kehittymistä tukevaa merkitystä. Tästä syystä huolellisesti kuvatut starttivalmennuksen sisällöt ja jo tehty oppimisympäristöanalyysi auttavat tekemään näkyväksi sitä ammatillista kehittymistä ja osaamistavoitteita vastaavaa osaamisen kerryttämistä, mikä Starttityöpajalla tapahtuu.

Ammatillisten perustutkintojen uudistuksessa pureudutaan myös osaamisperusteisuuden pedagogisen toiminnan lähtökohtana, jolloin oppijan osaaminen ja sen kehittäminen sijoitetaan pedagogisen toiminnan keskiöön. Ammattitaitovaatimuksista eli työelämässä tarvittavasta osaamisesta tulee opetuksen ja ohjauksen sekä arvioinnin lähtökohta. Pyrkimyksenä on luopua oppiaine-, sisältö- ja aikakeskeisyydestä. Tavoitteena on kiinnittää huomiota olemassa olevaan ja kehitettävään osaamiseen määrällisen suorittamisen sijaan. Lähtökohtana on opiskelijalla jo oleva osaaminen ja sen päälle tarvittavin osin uuden osaamisen hankkiminen. Tämä tarkoittaa osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen tehostamista jo aiemmin hankitun osaamisen ja vielä tarvittavan osaamisen hankkimisen kartoittamisen avulla. Myös opintojen mitattavuus vaihtuu opintoviikoista osaamispisteisiin ammatillisessa peruskoulutuksessa. Tutkinnon osien osaamispisteet määräytyvät sen mukaan, mikä on niihin sisältyvän osaamisen kattavuus, vaikeusaste ja merkittävyys. (Kärki 2014.) Osaamisperusteinen arviointi tulee jatkossa helpottamaan tunnistetun osaamisen tunnustamista osaksi opintoja. Kun arviointi painottuu todelliseen osaamiseen, ei osaamisen kerryttämisessä ole tarvetta kiinnittää jatkossa niin paljon huomiota osaamisen kerryttämiseen käytettyyn aikaan, joka on tällä hetkellä merkittävässä osassa tunnistetun osaamisen dokumentointia. Aikakeskeisyyden poistuminen johtaa tosin myös siihen, että hankittu osaaminen on näytettävä toteen huolellisesti ja perinpohjaisesti. Tämä osaltaan asettaa haastetta opinnollistamisporthon seuraavan vaiheen, osaamistodistuksen ja dokumentoinnin kehittämiseen.

7 Kehittämistehtävän arviointi

Opinnäytetyöni aiheena oli starttivalmennuksen opinnollistaminen. Starttivalmennuksen opinnollistamiselle asetettiin sekä laajempia että yksityiskohtaisempia tavoitteita. Yleisemmät tavoitteet koskivat oppilaitosyhteistyötä, ammatillisen peruskoulutuksen toimintakenttää ja starttivalmennuksen sijoittumista omalla toimintakentällään sekä starttivalmennuksen opinnollistamisen hyvien käytäntöjen levittämistä laajemmin muiden starttivalmennusta tuottavien tahojen käyttöön. Yksityiskohtaisemmat tavoitteet liittyvät nuorten mahdollisuuksiin hyötyä valmennuksessa kerrytetystä osaamisesta ammatillisessa peruskoulutuksessa, opiskeluun liittyvän motivaation kasvuun sekä itse starttivalmennusprosessin kehittämiseen. Varsinaisena kehittämistehtävänä oli kehittää starttivalmennukseen sopivaa opinnollistamisen mallia nelivaiheisen opinnollistamisen portaikon mukaan. Opinnollistamisportaikon askeleet ovat oppimisympäristöanalyysi, vertaustaminen opetussuunnitelmaan, osaamisen tunnistaminen ja dokumentointi sekä osaamisen tunnustaminen. Opinnäytetyössäni toteutin starttivalmennuksen opinnollistamisprosessin kaksi ensimmäistä vaihetta, oppimisympäristöanalyysin ja vertaustamisen opetussuunnitelmaan.

Starttivalmennuksen opinnollistamisen taustateorioina toimivat sosiaalinen vahvistaminen ja sosiokonstruktivinen oppimiskäsitys. Sosiaalinen vahvistaminen ja hyvinvoinnin kokonaisvaltainen lisääminen ovat yksi starttivalmennuksen pääasiallisia tavoitteita työ- ja opiskeluvalmiuksien lisäämisen lisäksi. Starttivalmennusta toteutetaan sosiaalisen vahvistamisen viitekehyksestä käsin hyödyntäen sisältöjen tuottamisessa sosiokonstruktivisen oppimiskäsityksen näkökulmaa. Starttivalmennuksen opinnollistaminen toteutetaan osallistavan toimintatutkimuksen menetelmällä. Osallistava toimintatutkimus sopii opinnollistamisen toteuttamiseen hyvin, sillä kyseessä on kehittämishanke, joka toteutetaan rajatun ajan sisällä. Mallin kehittämiseen osallistetaan työyhteisön jäseniä ja myöhemmin mahdollisuuksien mukaan myös asiakkaita. Koko työyhteisö sitoutuu opinnollistamisen mallin kehittämiseen rooliensa mukaan esimerkiksi kehittämisprosessin suunnitteluun, keskusteluun ja pohdintaan aiheesta, aineiston keruuseen, sen tuottamiseen ja päätelmien tekemiseen. Tiedonhankinnan tavaksi valikoitui dokumentaatio ja jo olemassa olevien dokumenttien hyödyntäminen. Dokumentaatio ja dokumenttien käyttö oli luonteva tapa hankkia tietoa starttivalmennuksen opinnollistamisprosessin kahdessa ensimmäisessä vaiheessa. Starttivalmennuksen opinnollistaminen perustuu työpajoilla aikaisemmin pilotoidun opinnollistamisen malliin, joten näiden hankkeiden tuottama materiaali oli avainasemassa starttivalmennuksen opinnollistami-

sen mallia kehitettäessä. Lisäksi tutkimukset ja selvitykset osaamisen tunnistamisesta, nonformaalista oppimisesta ja työpajatoiminnasta yleisesti ovat olleet tärkeä osa kehittämishanketta taustoitettaessa. Itse kehittämisprosessin aikana keskustelut kohderyhmän ja yhteistyökumppaneiden kanssa, kenttäpäiväkirja sekä prosessin vaiheista tuotettu materiaali toimivat opinnäytetyön aineistona. Dokumentaation ja dokumenttien käyttö tiedonhankinnan tapana mahdollistaa laaja-alaisen tiedonhankinnan ja eri lähteiden hyödyntämisen, mutta toisaalta dokumenttien käyttö vaatii erityistä tarkkaavaisuutta lähteiden luotettavuuden arvioinnissa. Erilaisten dokumenttien ja dokumentaation tapojen käytön seurauksena opinnäytetyössä käytetty materiaali oli myös pirstaloitunutta ja sen yhdistäminen asiakokonaisuuksiksi vaati paljon työtä.

Kehittämistehtävä toteutettiin osallistavan toimintatutkimuksen menetelmin kolmessa eri vaiheessa. Ensimmäinen vaihe oli esiselvitys ja lähdemateriaaliin tutustuminen. Tässä vaiheessa keskeisenä osana oli tutustuminen aiempien työpajatoiminnan opinnollistamista koskevien hankkeiden materiaaleihin sekä ammatillisen peruskoulutuksen perusteisiin. Tämän perusteella lähdettiin tekemään kartoitusta siitä, onko starttivalmennuksen opinnollistamista mahdollista ja järkevää edes toteuttaa Vamos Starttityöpajalla. Prosessin toinen ja opinnollistamisportaikon ensimmäinen vaihe on oppimisympäristöanalyysi. Oppimisympäristöanalyysi tehtiin Vamos Starttityöpajalla kartoittamalla starttivalmennuksen teemat, niiden keskeiset tavoitteet ja sisällöt. Nämä aukikirjattiin mahdollisimman yksityiskohtaisesti, mutta silti riittävän suppeasti starttivalmennussuunnitelmaan. Suunnitelmaan liitettiin myös pohdintoja starttivalmennuksen sijoitumisesta omassa toimintaympäristössään työpajakentällä sekä valmennuksen yleisiä tavoitteita ja yhteiskunnallista merkitystä. Valmennussuunnitelmaan liitettiin myös elementtejä ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelmasta ja se muotoiltiin mukailien ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelmia. Tällä tavoiteltiin helppolukuisuutta ja helppoa tulkittavuutta toisen asteen oppilaitoksissa. Portaikon toinen vaihe ja prosessin kolmas vaihe oli vertaustaminen opetussuunnitelmaan. Tässä vaiheessa oppimisympäristöanalyysia, eli tässä tapauksessa starttivalmennussuunnitelmaa vertaustettiin yhteistyössä oppilaitosyhteistyökumppanin kanssa ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelmaan. Vertailun tuloksena poimittiin starttivalmennuksen sisällöistä sellaisia teemoja, jotka vastaavat hyvin tiettyjä ammatillisen peruskoulutuksen opintokokonaisuuksia. Merkille pantiin myös kaksi sellaista oppiainetta, joiden vastaavuus starttivalmennuksen sisältöihin toteutuu osittain, mutta niitä täytyy vielä kehittää eteenpäin. Vertaustamista tehtäessä starttivalmennuksen opinnollistamisen yhteistyökumppani muistutti myös siitä, että nuorella oikeus oppia ja osallistua opetukseen. Tällä vii-

tattiin siihen, että starttivalmennuksen opinnollistamisessa on varottava tunnistamasta liian hanakasti sellaista osaamista, mitä ei todellisuudessa starttivalmennuksessa ole mahdollista kerryttää. Tämä pidettiin mielessä opetussuunnitelmaan vertauttamisen yhteydessä ja liikkeelle lähdettiin varovasti kolmen opintokokonaisuuden hyväksymisellä sellaisenaan opinnollistettavaksi Vamos Starttityöpajalla ja kahden opintokokonaisuuden viemistä jatkokehittettäväksi, jotta starttivalmennuksen sisällöt näiden kokonaisuuksien osalta vastaisivat aidosti ja todellisesti ammatillisen perusopetuksen sisältöjä.

Starttivalmennuksen opinnollistamisella on monia tavoitteita, joista suurinta osaa voidaan arvioida vasta pidemmän ajan kuluessa. Pidemmällä aikavälillä näkyviä tavoitteita ovat opinnollistamisen toimiminen sosiaalisen vahvistamisen tukena ja opiskelumotiivaation lisääntyminen, starttivalmennuksen tuominen lähemmäs koulutuksen toimintakenttää kehittämällä starttivalmennuksen sisältöjä vastaamaan paremmin ammatillisessa perusopetuksessa vaadittavaa osaamista, starttivalmennuksen opinnollistamisen idean hyvä vastaanotto ammatillisissa oppilaitoksissa sekä sen saama huomio starttivalmennuksen sisältönä arjen ja elämänhallinnan tukemisen ohessa. Kun starttivalmennuksen prosessi on myöhemmin viety loppuun asti, on mahdollista arvioida siitä saatujen hyvien käytäntöjen laajemman levittämisen merkitystä sekä tärkeintä tavoitetta, osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen tuomia hyötyjä nuorelle itselleen. Starttivalmennuksen opinnollistamiselle asetetuista tavoitteista vain mahdollisuutta tarjota nuorelle mahdollisuus kerryttää starttivalmennuksessa myös sellaista osaamista, joka on mahdollista hyväksilukea osaksi ammatillisia opintoja, voi arvioida opinnollistamisprosessin tässä vaiheessa. Oppilaitosyhteistyökumppanin kanssa on käyty läpi niitä starttivalmennuksen tämänhetkisiä sisältöjä, joilla on vastaavuutta ammatillisten perustutkintojen sisältöjen kanssa. Tavoite on siis toteutunut, sillä nuoren on mahdollista halutessaan aloittaa osaamisen kerryttäminen starttivalmennuksessa jo ennen opinnollistamisprosessin loppuun saattamista.

Opinnäytetyöni varsinainen kehittämistehtävä oli kehittää aiempien työpajatoiminnan opinnollistamisen mallien pohjalta starttivalmennukseen sopivaa opinnollistamisen mallia osallistavan toimintatutkimuksen menetelmällä. Opinnollistamisen kehittämisessä noudatettiin opinnollistamisprosessin nelivaiheista portaikkoa, josta toteutettiin opinnäytetyön puitteissa kaksi ensimmäistä vaihetta. Alun perin opinnäytetyötä oli kaavailtu kattamaan koko opinnollistamisprosessi loppuun saakka, mutta aikataulujen venymisen, yhteistyökumppaneiden vaihtumisten ja prosessin hitaan etenemisen vuoksi keskityin toteuttamaan opinnäytetyön puitteissa opinnollistamisportaikon kaksi ensimmäistä

vaihetta ja jättämään loput askeleet jatkotyöstöä varten. Rajattu kehittämistehtävä toteutui hyvin. Esiselvityksen jälkeen toteutettiin sekä oppimisympäristöanalyysi että vertaustaminen opetussuunnitelmaan. Starttivalmennusta toteutetaan sosiaalisen vahvistamisen ja sosiokonstruktivisen oppimiskäsityksen näkökulmista käsin. Sosiaalinen vahvistaminen luo työpajapedagogiikan keskiönä starttivalmennukselle yleiset raamit ja tavoitetilän. Starttivalmennuksen opinnollistaminen ja sen kautta osaamisen kerryttäminen tukee yksilön voimaantumisen ja minäpystyvyyden tunnetta sekä kyvykkyyden lisääntymistä. Sosiaalinen vahvistaminen toimii koko starttivalmennusta ja sen kaikkea toimintaa läpileikkaavana viitekehystenä. Sosiaalisen vahvistamisen tavoite toteutuu starttivalmennuksessa osaltaan myös opinnollistamisprosessin kautta. Se linkittyy hyvin osaksi opinnäytetyötä opinnollistamisesta saatavina hyötyinä. Sosiokonstruktivinen oppimiskäsitys toimii lähtökohtana sille tavalle, millä starttivalmennuksen sisältöjä käydään läpi. Sosiokonstruktivinen oppimiskäsitys linkittyy opinnollistamiseen osaamisen kerryttämisen kautta. Starttivalmennuksen kohderyhmä koostuu sellaisista nuorista, jotka ovat tällä hetkellä koulutuksen ja työelämän ulkopuolella. Työpajatoiminnan piirissä olevilla nuorilla on keskimääräistä enemmän vaikeuksia sopeutua perinteiseen koulumaailmaan ja opetustyyliin. Siksi starttivalmennuksessa käytetään sosiokonstruktiviseen oppimiskäsitykseen pohjautuvia menetelmiä osaamisen kasvattamiseen. Ammatillisessa perusopetuksessa hyödynnettävän osaamisen kerryttäminen on opinnollistamisen keskeinen ajatus. Jotta todellista osaamista pystyy kertymään, on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota niihin menetelmiin, jolla osaamista kasvatetaan. Sosiokonstruktivisen oppimiskäsityksen hyödyntäminen osana opinnollistamisprosessia toteutuu hyvin.

Opinnollistamisprosessi jatkuu opinnollistamisportaiden kahden seuraavan askeleen toteuttamisella nyt tehdyn pohjatyön perusteella. Opinnollistamisportaiden kolmas askel on osaamisen tunnistaminen ja dokumentointi. Tätä varten on koottu työyhteisön jäsenistä työryhmä, jonka tavoitteena on kehittää tarpeisiimme vastaavia osaamisen tunnistamisen ja dokumentoinnin työvälineitä. Hahmotelmia on jo tehty osaamistodistuksesta, portfolioista, oppimispäiväkirjasta, opintokirjasta ja taulukointipohjaisten työkalujen hyödyntämisestä osaamisen todentamisen apuna. Myös oppilaitosyhteistyökumppani Helsingin Diakoniaopisto tulee olemaan vahvasti konsultatiivisessa roolissa tämän askeleen toteuttamisessa. Opinnollistamisportaikon viimeinen askel, osaamisen tunnustamiseksi vieminen oppilaitokseen on mahdollista tehdä opinnollistamisprosessin lopuksi. Tätä ennen on tavoitteena tehdä mahdollisuuksien mukaan starttivalmennuksen opinnollistamisen mallia tutuksi pääkaupunkiseudun ammatillisissa oppilaitok-

sisä. Starttivalmennuksessa kerrytettyä osaamista on jo yksittäistapauksissa tunnustettu osaksi ammatillisia opintoja oppilaitoksissa. Näitä opintoja ovat olleet yleiset vapaasti valittavat opinnot, liikunta sekä taide ja kulttuuri. Opinnollistamisprosessin loppuun viemisen lisäksi tavoitteena on kehittää Vamos Starttityöpajan sisältöjä vastaamaan aiempaa paremmin ammatillisessa koulutuksessa vaadittavaa osaamista. Tarkoituksena ei ole opinnollistaa koko starttivalmennuksen sisältöä vaan sen tietyt osat. Tätä vaihetta on tarkoitus lähteä työstämään syksyllä 2014 kun päätökset ammatillisten perustutkintojen perusteiden muutoksista on virallisesti tehty.

Opinnollistamista on kehitetty perinteisessä työpajatoiminnassa jo vuosikymmenen ajan. Opinnollistaminen on koskenut lähinnä ammattiopintoja, jotka perinteisessä työvaltaisessa työpajatoiminnassa ovat olleet työvalmennuspainotteisuuden vuoksi keskiössä. Tätä työtä on tehty eri puolilla Suomea ja hyviä käytäntöjä on jaettu valtakunnallisesti. Työpajatoiminnan opinnollistamisessa ei kuitenkaan ole täysin yhteneviä käytäntöjä eikä toimintamalleja hyvien käytäntöjen jakamisesta huolimatta. Paikkakuntakohtaiset erot ovat suuria ja paljon on kiinni yhteistyön toimivuudesta erityisesti oppilaitosyhteistyökumppanin kanssa. Parhaimmin onnistuneissa opinnollistamisprosesseissa yhteistyö ammatillisen oppilaitoksen kanssa on ollut puolin ja toisin jouhevaa ja opintoja on tunnustettu niin ammattiopintojen, vapaasti valittavien kuin työssäoppimisjaksojenkin puolelta. Ammattitaitoa täydentäviä tutkinnon osia, eli ATTO-aineita on toistaiseksi julkisesti opinnollistettu vasta yhdellä työpajalla viemällä ATTO-aineista äidinkieli ja englanti työvaltaiseen työpajaympäristöön. Aikaisemmat työpajatoiminnan opinnollistamisen prosessit on sidottu tiiviisti johonkin tiettyyn alaan pajan painotuksen ja siellä tehtävän työn mukaan. Osaamisen kerryttäminen on ollut selkeästi kytköksissä pääasiallisesti ammattiopintoihin ja työssäoppimiseen. Starttivalmennuksen opinnollistamisprosessin tässä vaiheessa on selvinnyt, että starttivalmennuksessa on mahdollista kerryttää ATTO-aineisiin verrattavaa osaamista. Starttivalmennusta toteutetaan työpajoilla monin eri tavoin. Osassa pajoja starttivalmennus on integroitu osaksi perinteistä työpajatoimintaa työvalmennuksineen, osassa taas starttivalmennuspajat toimivat omina ryhminään, joissa työvalmennusta on joko hyvin vähän tai ei lainkaan. ATTO-aineiden opinnollistaminen starttivalmennuksessa riippuu siis paljon pajakohtaisesta toteutuksesta ja kunkin pajan toiminnan sisällöistä. Starttivalmennuksella on Vamos Starttityöpajalla toteutetun opinnollistamisprosessin kahden ensimmäisen vaiheen perusteella kuitenkin paljon potentiaalia kehittää ATTO-aineiden opinnollistamista starttivalmennuksessa valtakunnallisesti.

Starttivalmennuksen opinnollistamisen pilotointi Vamos Starttityöpajan toimintaympäristössä toimii jatkossa hyvänä pohjana muille tahoille, joita starttivalmennuksen tai ATTO-aineiden opinnollistaminen työpajaympäristössä kiinnostaa. Starttivalmennuksen opinnollistaminen on jo herättänyt kiinnostusta ennen prosessin alkuakaan eri työpaja-toimijoiden sekä Valtakunnallisen työpajayhdistyksen keskuudessa. Hyvien käytäntöjen ja Vamos Starttityöpajalla sovelletun mallin jakaminen muiden toimijoiden käyttöön on hyvä tehdä siinä vaiheessa, kun opinnollistamisen prosessi on viety kokonaisuudessaan loppuun asti. Vasta opinnollistamisprosessin kaikkien vaiheiden toteuduttua on mahdollista reflektoida ja arvioida prosessia kokonaisuudessaan. Kokonaiskuvan perusteella on mahdollista kehittää eteenpäin opinnollistamisportaiden edellisiä askeleita seuraavien vaiheiden toteutuksen perusteella. Starttivalmennuksen opinnollistamisen pilotointi Vamos Starttityöpajalla on tähänastisen kehittämisen perusteella vahvistanut oletuksia opinnollistamisen ja osaamisen kerryttämisen hyödyistä oikeiksi. Tähänastisen opinnollistamisprosessin toteutuksen valossa ei ole syytä epäillä, etteikö starttivalmennuksen opinnollistamiselle asetettujen tavoitteiden olisi mahdollista toteutua prosessin läpiviennin tuloksena.

8 Pohdintaa ja päätelmiä

Opinnäytetyön kehittämistehtävä oli soveltaa työpajoilla käytettyä opinnollistamisen mallia starttivalmennukseen sopivaksi ja pilotoida sitä Vamos Starttityöpajalla opinnollistamisportaikon mukaisesti. Opinnäytetyön puitteissa toteutettiin portaikon kaksi ensimmäistä askelta, oppimisympäristöanalyysi ja vertaustaminen opetussuunnitelmaan. Opinnollistamista toteutetaan osallistavan toimintatutkimuksen menetelmällä. Opinnäytetyön puitteissa toteutetut starttivalmennuksen vaiheet Vamos Starttityöpajalla toteutuivat hyvin. Opinnäytetyön aihe tuli suoraan työelämästä omalta työpaikaltani. Olin itse pääasiallisessa vastuussa kehittämishankkeen toteutuksesta omassa työyhteisössäni Vamos Starttityöpajalla. En kuitenkaan kokenut omaa rooliani sekä starttivalmentajana että opinnäytetyön mukaisen kehittämishankkeen toteuttajana ristiriitaisiksi keskenään tai opinnäytetyön luotettavuutta heikentävänä tekijänä. Kehittämisen tarve nousi esiin oman työyhteisön sisältä vailla ulkoisen tahon velvoitteita tai paineita. Starttivalmennuksen opinnollistamisprosessiin lähdettiin kokeilumielellä pitäen mielessä se, että hanke oli työyhteisön oma idea ja starttivalmennuksen kehittämisen halusta lähtenyt vapaaehtoinen kehittämishanke, jolla oli lupa myös epäonnistua. Kehittämishankkeen toteutus aloitettiin esiselvityksellä siitä, olisiko hanketta ylipäätään mahdollista to-

teuttaa omassa työyhteisössäni. Kehittämistehtävää lähdettiin viemään eteenpäin reflektoiden jatkuvasti omaa toimintaa ja pitäen mielessä hankkeen realiteetit. Oma roolini opinnäytetyöntekijänä toimi myös positiivisena tekijänä ja vauhditti kehittämistehtävän eteenpäin viemistä, vaikka alun perin suunniteltu opinnollistamisprosessin aikataulu venyikin aiottua pidemmäksi yhteistyökumppaneiden vaihtuvuuden ja opinnollistamisprosessiin osallistuvan työyhteisön vähäisten resurssien vuoksi.

Kehittämishankkeissa tavoitellaan ajattelu- ja toimintatapojen muutosta, jonka seurauksena työllä olisi entistä paremmat tulokset (Hietalahti 2012: 9). Kaikissa kolmessa jo päättyneissä opinnollistamista kehittäneissä hankkeissa suurimmaksi ongelmaksi on koettu ylisektorinen yhteistyö. Oman organisaation perinteet, kirjoittamattomat säännöt ja ihmiset asenteet ja totut rutiinit koettiin hankkeissa kehittämistä estäviksi tekijöiksi. Ammatillisen koulutuksen keskeyttämisluvut osoittavat, ettei ammatillinen koulutusjärjestelmä nykymuodossaan pysty vastaamaan kaikkien nuorten tarpeisiin. Vaihtoehtoisten polkujen kehittäminen edellyttää yhteistyön lisäämistä, ennakoasenteiden voittamista ja asiakaslähtöistä ajattelutapaa. (Hietalahti 2012: 9.) Ammatillisen osaamisen parissa työskentelevien organisaatioiden pitäisi tunnustaa erilaisten palvelujen toisiaan täydentävät roolit. Nuoren kerryttämän osaamisen tulisi olla yhtä arvokasta riippumatta siitä, missä ympäristössä ja millä tavalla se on hankittu. Yhteistyö oppilaitosten ja nuorten työpajojen välillä pitää saada toimimaan, jotta nuorelle voidaan tarjota sellainen palvelu, joka hänelle parhaiten sopii. Hietalahden (2011) mukaan projektin aikana yhteistyö oli vielä osittain sellaisessa tilassa, jossa oman reviirin puolustaminen ja olemassa olevien ammattikunnittaisten toimenkuvien vaaliminen nähdään tärkeämpänä kuin koulutuspalvelujen järjestäminen asiakkaan kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. (Hietalahti 2011: 5–6.) Starttivalmennuksen opinnollistamisen aikataulu venyi aiottua pidemmälle yhteistyökumppanin vaihtumisten vuoksi. Riittävän sitoutuneen ja asiasta kiinnostuneen oppilaitosyhteistyötahon löytäminen vei aikansa. Oma osansa asiassa oli henkilöstövaihdoksilla, jotka vaikuttivat yhteistyön rakentumiseen. Lisäksi vähäiset resurssit vaikuttivat negatiivisesti prosessiin sitoutumiseen. Toisin kuin Hietalahti (2011, 2012) kuvaa, ei starttivalmennuksen opinnollistamisprosessi ole kohdannut negatiivisia asenteita tai oman reviirin puolustamista oppilaitostahojen puolelta. Päinvastoin palaute ja kiinnostus starttivalmennuksen opinnollistamista kohtaan on ollut positiivista ja kannustavaa. Yhteistyö ammatillisten oppilaitosten kanssa on kuitenkin tärkeää ja ylisektorisen yhteistyön lisääminen on yksi tulevaisuuden kehittämisaalueista starttivalmennuksessa.

Seuraava askel starttivalmennuksen opinnollistamisessa on osaamisen tunnistaminen ja dokumentointi sekä kerrytetyn osaamisen vieminen oppilaitokseen tunnustettavaksi opinnollistamisportaiden kahden viimeisen portaan mukaisesti. Osaamisen tunnistamisen ja dokumentoinnin tueksi on tärkeää kehittää siihen soveltuva seurantajärjestelmä sekä osaamistodistus, jotka molemmat puhuvat yhteistä kieltä myös oppilaitosten kanssa. Seurantajärjestelmän laatimisessa tulee ottaa huomioon erityisesti oppiaineiden arviointikriteerit, joiden täytyminen tulee huomioida hyväksiluettaessa aiempia suorituksia. Osaamistodistuksen kehittäminen tulee tehdä yhteistyössä ammatillisen oppilaitoksen kanssa, jolloin tunnistetun osaamisen tunnustaminen vastaanottavassa oppilaitoksessa helpottuu. Oppilaitosyhteistyö Helsingin Diakoniaopiston kanssa lisää osaltaan työn luotettavuutta. Kun mukana on virallinen oppilaitosyhteistyötaho kasvaa starttivalmennuksen opinnollistamisen tunnustettavuus myös muiden ammatillisten oppilaitosten silmissä. Nämä opinnollistamisprosessin askeleet on mahdollista toteuttaa syksyllä 2014, kun pohjatyönä on toteutettu opinnollistamisen kaksi ensimmäistä vaihetta.

Starttivalmennuksen opinnollistamisen jatkokehittelyn yksi seuraavista askelista on opinnollistamisprosessin kehittäminen eteenpäin osallistaen starttivalmennuksen kohderyhmää mukaan prosessiin. Opinnollistamisprosessin kaksi ensimmäistä vaihetta toteutettiin yhdessä työyhteisön ja oppilaitosyhteistyökumppanin kanssa, sillä nuorten mukaan ottaminen tässä vaiheessa ei ollut relevanttia. Starttivalmennuksen asiakkaiden ottaminen mukaan opinnollistamisprosessin kolmanteen vaiheeseen, seurantajärjestelmän ja osaamistodistuksen kehittämiseen on tärkeä linkki starttivalmennuksen yleisiin tavoitteisiin lisätä osallisuutta ja tukea sosiaalista vahvistumista. Osallisuus prosessiin sitouttaa myös nuoria sen lopputulokseen. Ne starttivalmennuksen asiakkaat, jotka lähtevät mukaan toteuttamaan opinnollistamista omalta osaltaan ja dokumentoimaan oman osaamisensa kertymistä ovat myös avainasemassa opinnollistamisportaiden viimeisessä vaiheessa, jossa dokumentoitu ja tunnistettu osaaminen viedään oppilaitokseen tunnustettavaksi. Mitä useampi nuori vie starttivalmennuksessa kertynyttä osaamistaan tunnustettavaksi oppilaitokseen, sitä laajempaa tunnettavuutta opinnollistaminen ja starttivalmennus osana ammatillisen koulutuksen tukirakenteita saa.

Opinnollistamistyötä on tehty aktiivisesti viime vuosien aikana eri puolilla Suomea. Työpajatoiminnan tuttuus nuorten tukimuotona on kasvanut koko ajan, ja seuraava askel olisikin nähdä työpajat oppimista tukevinä, ohjauksellisina ja yhteisöllisinä oppimisympäristöinä. Työpajalla hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen

osaksi ammatillista perustutkintoa kehittyä osaksi normaalia kouluttautumispolkua ja tarjoaa vaihtoehtoisia tapoja kerryttää osaamista. Oppilaitos-työpajayhteistyön kehittämisen tuloksena yksilöllisten oppimispolkujen mahdollisuudet laajenevat ja nuorille voidaan tarjota yksilöllisempiä ratkaisuja. Oppilaitoksen ja työpajan yhteistyön perustana olevaa sopimuksellisuutta tulee vahvistaa ja löytää valtakunnallinen kehysmalli, joka on sovellettavissa alueellisesti. Työpajoille tulisikin vähitellen muodostua selkeä oma paikka koulutus-, työ- ja elinkeinohallinnon sekä sosiaalitoimen tukijana. (Schellhammer-Tuominen 2013c: 89.)

Myös Komosen (2006) mukaan tulevaisuuden työpajatoiminnan keskeisiä kehittämisteemoja ovat muun muassa yksilöllisyys ja henkilökohtaistaminen sekä nuorten osallistaminen. Yhteiskunnallisia palveluja pyritään kehittämään aikaisempaa yksilöllisemmiksi. Myös työpajaympäristöön erilaiset oppijat huomioivia ohjaus- ja valmennustapoja, joiden avulla voidaan edistää pajojen toimintakulttuurin pedagogista kehittymistä. Yksilöllistäminen työpajaympäristössä voisi tarkoittaa esimerkiksi sellaisia pedagogisia oppimisjärjestelyjä, -materiaalia ja oppimisympäristöjä koskevia toimenpiteitä, joiden avulla suunnitellaan ja toteutetaan nuoren oppimisen henkilökohtainen, oppimisympäristöstä, sisällöistä ja tavoitteista koostuva prosessi. Nuoren saama ohjaus kohdentuisi tällöin selkeästi vaiheittain esimerkiksi psykososiaaliseen tukeen, oppimisen ohjaukseen tai koulutuksellisen suuntautumisen tukeen. Työpajojen yhtenä tehtävänä on tukea nuorta omasta elämästään vastuun ottavaksi aktiiviseksi toimijaksi ja osalliseksi. Nuoren on koettava olevansa oman oppimisensa subjekti. Työskentelyn tulisi perustua mahdollisimman pitkälle nuoren omaan aktiivisuuteen. Yksilölliset ratkaisut ja tekemällä nuori tietoiseksi omista kehittymisen ja oppimisen tarpeistaan toimivat lähtökohtina toimivalle käytännölle. Nuori tulee selvästi vastuuttaa omasta oppimisestaan ja elämästään yksilöllisten suunnitelmien avulla. Tavoitteena on, että työpaja voidaan nähdä uudenaikaisena oppimisympäristönä. Viimekädessä on kysymys siitä, että työpajat, ammatilliset oppilaitokset ja palvelujärjestelmä pystyvät vastaamaan entistä paremmin nuorten yksilöllisiin ohjaus- ja oppimistarpeisiin ja että nuorten koulutukseen sijoittuminen tehostuu ja kynnyksensä madaltuu. (Komonen 2006: 37–40.)

Vaikka nämä työpajatoiminnan kehittämishaasteet on nostettu esiin jo lähes kymmenen vuotta sitten, ovat ne edelleen ajankohtaisia. Työpajatoiminnassa on hyvin tiedostettu toiminnassa mukana olevien nuorten yksilölliset tarpeet, mutta silti niihin ei aina kyetä vastaamaan riittävästi. Työpajatoiminta kohtaa yksilöllisten pedagogisten ratkaisujen hakemisessa samoja ongelmia kuin perinteinen koulumaailmakin. Vaikka jokaisen

nuoren oma, yksilöllinen tapa oppia olisi tiedossa, on resurssien puutteen vuoksi mahdollista pystyä tarjoamaan jokaiselle nuorelle juuri hänelle oikea oppimisympäristö. Erilaiset ohjaus- ja valmennustyyli- ja oppimismateriaalit ovat suhteellisen helppoja tapoja vastata yksilöllisten oppijoiden tarpeisiin. Pajoilla työskentelevät henkilöt tarvitsevat kuitenkin koulutusta saadakseen käyttöönsä erilaisia menetelmiä ja tapoja toteuttaa yksilöllisiä ratkaisuja ohjauksessa ja valmennuksessa pajoilla. Oppimisjärjestelyjen ja oppimisympäristöjen muokkaaminen kaikkien yksilöllisiä tarpeita vastaaviksi sen sijaan on suurempi haaste. Pajojen tavoite pystyä löytämään oma paikkansa koulutus-, työ- ja elinkeinohallinnon sekä sosiaalitoimen tukijana on iso tavoite. Ylisektorista yhteistyötä tarvitaan, jotta pystyttäisiin kehittämään aidosti yhteistyössä toimivia palveluita työpajatoiminnan kohderyhmän tueksi. Ei ole hedelmällistä, että oppilaitokset, työ- ja elinkeinohallinto, terveys- ja sosiaalitoimi sekä työpajat toimivat erillään tehden osittain päällekkäistä työtä samojen nuorten kanssa hyödyntämättä yhteistyötä nuoren muiden verkostojen kanssa. Aito yhteistyö nuoren verkostojen kesken, jokaisen roolista ja tehtävistä sopiminen sekä nuoren tavoitteiden laatiminen yhteistyössä lisää myös nuoren omaa osallisuutta asioidensa hoidossa. Kaikkien tahojen tiedossa olevat, nuoren kanssa yhdessä laaditut tavoitteet, selkeät roolit ja nuoren vastuuttaminen lisäävät nuoren subjektiivista ja elämänhallintaa. Viimekädessä on kysymys yhteistyössä kehitettävistä palveluista, jotka pystyvät aidosti vastaamaan nuorten yksilöllisiin ohjaus- ja oppimistarpeisiin ja koulutukseen sijoittumisen kynnyksen madaltumiseen.

Starttivalmennuksen kehittämisessä lähemmäs koulumaailmaa on mietittävä tarkkaan, mihin kohtaan raja vedetään. Osa starttivalmennuksessa olevista nuorista ei kuitenkaan tähtää toistaiseksi ensisijaisesti kouluun vaan työelämään. Starttivalmennuksen tarkoitus on palvella sekä koulutukseen että työelämään tähtääviä nuoria tukemalla yksilöllisesti heidän valmiuksiaan edetä valitsemalleen jatkopolulle. Jos starttivalmennuksesta muodostuu varsinaisen koulutuksen esikoulu liian koulumaisine piirteineen rajaa se väistämättä toiminnan ulkopuolelle niitä nuoria, jotka tähtäävät ensisijaisesti työelämään. Starttityöpajatoiminta eroaa perinteisestä työpajatoiminnasta painottamalla ensisijaisesti arjen ja elämänhallinnallisten taitoja varsinaisen työvalmennuksen sijaan. Arjen ja elämänhallinnan taitojen vahvistaminen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukeminen on yksi keskeisimmistä asioista, joka tekee starttivalmennuksesta starttivalmennusta. Tämä on syytä pitää mielessä, kun starttivalmennuksen sisältöjä lähdetään kehittämään ammatillisen koulutuksen suuntaan. Lisäksi starttivalmennuksen toisen keskeisen sisältökokonaisuuden, työ- ja opiskelutaitojen vahvistamisen tulee kulkea edelleen kaikkea toimintaa läpileikkaavana sisältönä. ATTO-aineiden opiskelu startti-

valmennuksessa poikkeaa suuresti siitä, millaista opetus on ammatillisessa koulutuksessa. Siksi on olennaisen tärkeää opettaa nuorille opiskelutaitoja ja oppimaan oppimista, jotta myös opiskelu ammatillisessa oppilaitoksessa sujuisi tulevaisuudessa. Starttivalmennuksen sisältöjen kehittäminen onkin yksi opinnollistamisprosessin jatkokehittelyn aiheista Vamos Starttityöpajalla. Sisältöjä lähdetään kehittämään oppimisympäristöanalyysin vertaustamisten tulosten perusteella. Vertailussa yhteiskunta-, yritys- ja työelämä tieto sekä etiikka olivat niitä ammattitaitoa täydentäviä tutkinnon osia, joiden vastaavuudessa starttivalmennuksen sisältöihin oli vielä puutteita. Opinnollistamisprosessia viedään starttivalmennuksessa eteenpäin kehittämällä sen sisältöjä vastaamaan paremmin näitä kahta oppiainetta sekä viemällä eteenpäin hyvin alkanutta oikeanlaisen osaamistodistuksen ja osaamisen dokumentoinnin kehittämistä.

Starttivalmennuksella on paljon potentiaalia kehittää opinnollistamista osana starttivalmennusta valtakunnallisesti. Opinnollistamisprosessin pilotoinnin loppuun vieminen Vamos Starttityöpajalla mahdollistaa hyvien käytäntöjen kokoamisen muiden toimijoiden käyttöön. Vamos Starttityöpajalle kehitetty opinnollistamisen malli toimii jatkossa hyvänä pohjana niille tahoille, joita starttivalmennuksen tai ATTO-aineiden opinnollistaminen työpajaympäristössä kiinnostaa. Starttivalmennuksen opinnollistaminen vahvistaa starttivalmennuksen asemaa niin työpajakentällä kuin palvelujärjestelmässäkin. Starttivalmennus nyt työ- ja elinkeinohallinnon sekä sosiaali- ja terveystoimen tukijana saa opinnollistamisen myötä arvostusta myös ammatillisen peruskoulutuksen todellisenä yhteistyökumppanina.

Lähteet

Adams, Robert 2008. Empowerment, participation and social work. Palgrave Macmillan.

Ammatillinen perustutkinto 2012. Opetushallitus. Verkkodokumentti. Päivitetty 9.2.2012. <http://www.koulutusnetti.fi/?path=ammatillinen_perustutkinto>. Luettu 29.10.2012.

Ammattiosaamista välityömarkkinoilta 2014. Bovallius ammattiopisto. Verkkodokumentti. <<https://www.bovallius.fi/web/ammattiopisto/ammattiosaamista-valityomarkkinoilta>>. Luettu 9.3.2014.

Aunola, Markku – Ora, Petteri 2012. Työ otettava tavoitteeksi tutkinnon sijaan. Helsingin Sanomat 3.10. A2.

Danska-Honkala, Katja - Poteri, Matti 2011. Kohdennettu nuorisotyö sosiaalisen vahvistamisen kontekstissa. Teoksessa Lundblom, Pia - Herranen, Jatta (toim.): Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Sarja C. Oppimateriaaleja 26. Humanistinen ammattikorkeakoulu - HUMAK.

Eskola, Jari - Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Hakkarainen, Elina 2007: Verkostoitumisesta sektorirajat ylittävään yhteistoimintaan - Työpajaprojekteissako tulevaisuus? Teoksessa Nikander, Leena - Lahtinen, Juha (toim.) 2007: Projekti tuli taloon - käymään vai asumaan. Kokemuksia syrjäytymisen ehkäisy -projektien tuloksista ja toteuttamisesta ammatillisissa oppilaitoksissa. Hämeenlinnan ammattikorkeakoulu. HAMKin e-julkaisuja 13/2007.

Heikkinen Hannu L.T. - Huttunen, Rauno – Moilanen, Pentti (toim.) 1999. Siinä tutkijamissä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Juva: ATENA kustannus.

Heikkinen Hannu L.T. - Rovio, Esa – Syrjälä, Leena (toim.) 2007. Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa: Kansanvalistusseura.

Helsingin Diakoniaopisto n.d. Verkkodokumentti. <<https://www.hdo.fi/tietoa-meista>> Luettu 2.3.2014.

Hietalahti, Eino 2008. Opequal. ESR-projektin loppuraportti. Euroopan unioni. Euroopan sosiaalirahasto.

Hietalahti, Eino 2011. Monet polut ammattiin. Projektin loppuraportti. Euroopan unioni. Euroopan sosiaalirahasto.

Hietalahti, Eino 2012. Vaikuttavuutta työpajayhteistyöhön. ESR-projektin loppuraportti. Euroopan unioni. Euroopan sosiaalirahasto.

Huotelin, Hannu - Komonen, Katja 2006. Työpajat nuorten hyvinvoinnin tukijana. Teoksessa Komonen, Katja (toim.) 2006. Työpajatoimintaa kehittämässä. Työpajojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen kokemukset. A: Tutkimuksia ja raportteja 8. Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Husu, Sanna 2013. Puheenvuoro Stadin avoimen ammattiopiston esittelytilaisuudessa 12.9.2014. Helsinki.

Härkönen, Osmo 2006. Starttipajatoiminta. Teoksessa Komonen, Katja (toim.) 2006. Työpajatoimintaa kehittämässä. Työpajojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen kokemukset. A: Tutkimuksia ja raportteja 8. Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Juntunen, Samuel 2012. Opinnollistaminen työpajaympäristössä. Opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Kapanen, Anna (toim.) 2007. Uusia avauksia tekemällä oppimiseen. Työpajojen ja ammattiopistojen välisen yhteistyön kehittyminen Etelä- ja Pohjois-Savossa. Tutkimuksia ja raportteja 56. Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Kauppila, Reijo A. 2007. Ihmisen tapa oppia. Johdatus sosiokonstruktiviseen oppimiskäsitykseen. PS-kustannus.

Kivipelto, Minna - Kotiranta, Tuija 2011. Valtaistumisen vaikuttavuuden arviointi. Miten voisimme edistää sitä sosiaalityössä? Janus volume 19, 2/2011. 122-142.

Kivirinta, Jari 2012. Starttivalmennus. Puheenvuoro 5.9 starttivalmennusverkoston taapamisessa.

Komonen, Katja 2006. Työpajat oppimisympäristöinä. Teoksessa Komonen, Katja (toim.) 2006. Työpajatoimintaa kehittämässä. Työpajojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen kokemukset. A: Tutkimuksia ja raportteja 8. Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Komonen, Katja (toim.) 2006. Työpajatoimintaa kehittämässä. Työpajojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen kokemukset. A: Tutkimuksia ja raportteja 8. Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Koskinen, Karoliina 2012. Näkymättömästä näkyväksi. TehoAPAJA kuvattuna opetussuunnitelmien keinoin. Opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu.

Koulutuksen keskeyttäminen 2012. Tilastokeskus. 20.3.2012.
<http://tilastokeskus.fi/til/kkesk/2010/kkesk_2010_2012-03-20_fi.pdf>. Luettu 30.10.2012.

Kouvo, Anne - Stenström, Marja-Leena - Virolainen, Maarit - Vuorinen-Lampila, Päivi 2011. Opintopoluilta opintourille. Katsaus tutkimukseen. Tutkimusselesteita 42. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopistopaino.

Kovanen, Pirjo 2013a. Yleiseurooppalainen näkökulma. Teoksessa Osaamista yksilöllisillä poluilla. Opinnollistaminen osana oppilaitos-työpaja-yhteistyötä. Silta-valmennusyhdistys.

Kovanen, Pirjo 2013b. OSSUt - avatut opetussuunnitelmat. Teoksessa Osaamista yksilöllisillä poluilla. Opinnollistaminen osana oppilaitos-työpaja-yhteistyötä. Silta-valmennusyhdistys.

Kuronen, Ilpo 2010. Peruskoulusta elämäkouluun. Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämänkoulusta peruskoulun jälkeen. Tutkimuksia 26. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopistopaino.

Kärki, Sirkka-Liisa 2014. Ammatillisten perustutkintojen ja valmentavien koulutusten perusteiden ja muiden määräysten uudistaminen 2013-2015. Opetushallitus. Verkkodokumentti. <http://oph.fi/download/154731_karki_16012014.pdf>. Luettu 28.3.2014.

Lundblom, Pia - Herranen, Jatta (toim.) 2011. Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Sarja C. Oppimateriaaleja 26. Humanistinen ammattikorkeakoulu - HUMAK.

Lundblom, Pia - Herranen, Jatta 2011. Sosiaalisen vahvistamisen ajankohtaisuus. Teoksessa Lundblom, Pia - Herranen, Jatta (toim.): Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Sarja C. Oppimateriaaleja 26. Humanistinen ammattikorkeakoulu - HUMAK.

McNiff, Jean – Whitehead, Jack 2006. All you need to know about action research. SAGE Publications.

Mehtonen, Tuija 2011. Sosiaalisen vahvistamisen osaaminen. Teoksessa Lundblom, Pia - Herranen, Jatta (toim.): Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Sarja C. Oppimateriaaleja 26. Humanistinen ammattikorkeakoulu - HUMAK.

Myrskylä, Pekka 2011. Nuoret työmarkkinoiden ja opiskeluiden ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Edita Publishing Oy.

Nikander, Leena - Lahtinen, Juha (toim.) 2007: Projekti tuli taloon - käymään vai asumaan. Kokemuksia syrjäytymisen ehkäisy -projektien tuloksista ja toteuttamisesta ammatillisissa oppilaitoksissa. Hämeenlinnan ammattikorkeakoulu. HAMKin e-julkaisuja 13/2007.

Nuorisolaki 72/2006. <www.finlex.fi> Luettu 24.11.2013.

Opetusministeriö 2013. Valtioneuvoston asetus ammatillisen perustutkinnon muodostumisesta. Muistio.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/tutke/liitteet/Tutke_Vnasetusmuistio_luonnos_26_8_2013.pdf>.

Osaamista yksilöllisillä poluilla. Opinnollistaminen osana oppilaitos-työpaja-yhteistyötä. Avartajat-hanke 2013. Silta-valmennusyhdistys.

PAIKKO-hanke 2013. Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry. Verkkodokumentti.
<<http://kyt.fi/index.php/paikko-hanke>>. Luettu 25.11.2013.

Pasanen, Päivi 2013. Yhteistyö oppilaitoksen ja työpajan välillä. Teoksessa Osaamista yksilöllisillä poluilla. Opinnollistaminen osana oppilaitos-työpaja-yhteistyötä. Silta-valmennusyhdistys.

Pietikäinen, Reetta - Hämäläinen, Tuija 2013. Työpajat oppimisympäristöinä: työpajoilla tapahtuvasta oppimisesta. Teoksessa Osaamista yksilöllisillä poluilla. Opinnollistaminen osana oppilaitos-työpaja-yhteistyötä. Silta-valmennusyhdistys.

Saaristo, Anne-Maria 2011. Emotionaalinen ammattitaito osana sosiaalisen vahvistamisen taitoisuutta. Teoksessa Lundblom, Pia - Herranen, Jatta (toim.): Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Sarja C. Oppimateriaaleja 26. Humanistinen ammattikorkeakoulu - HUMAK.

Schellhammer-Tuominen, Maija 2013a. Opiskelijan polku. Teoksessa Osaamista yksilöllisillä poluilla. Opinnollistaminen osana oppilaitos-työpaja-yhteistyötä. Silta-valmennusyhdistys.

Schellhammer-Tuominen, Maija 2013b. Opinnollistamisen prosessi työpajalla. Teoksessa Osaamista yksilöllisillä poluilla. Opinnollistaminen osana oppilaitos-työpaja-yhteistyötä. Silta-valmennusyhdistys.

Schellhammer-Tuominen, Maija 2013c. Kehittämissuuntia yksilöllisillä opintopoluilla. Teoksessa Osaamista yksilöllisillä poluilla. Opinnollistaminen osana oppilaitos-työpaja-yhteistyötä. Silta-valmennusyhdistys.

Schellhammer-Tuominen, Maija 2013d. Opinnollistaminen Avartajat-hankkeessa. Teoksessa Osaamista yksilöllisillä poluilla. Opinnollistaminen osana oppilaitos-työpaja-yhteistyötä. Silta-valmennusyhdistys.

Schellhammer-Tuominen, Maija (toim.) 2013e. Osaamista yksilöllisillä poluilla. Opinnollistaminen osana oppilaitos-työpaja-yhteistyötä. Silta-valmennusyhdistys.

Soininen, Lea - Niskanen, Annu - Lepänjuuri, Aino (toim.) 2010. Tohditko tunnistaa? Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen nykytila ja kehittämishaasteet ammatillisessa peruskoulutuksessa. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 105. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Starttityöpaja Herttoniemi 2012. Helsingin Diakonissalaitos. Verkkodokumentti. <<http://www.vamosnuoret.fi/starttivalmennus/10-starttityopaja-herttoniemi>>. Luettu 29.1.2013.

Terävä, Hannu 2010. Erilaisia käytäntöjä opinnollistaa työpajatoimintaa. Kokoava kirjoitus neljän työpajan menetelmistä. Opinnäytetyö. Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Tynjälä, Päivi 1999. Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsitteksen perusteita. Tampere: Kirjayhtymä Oy.

Valtakunnallinen työpajayhdistys 2014. Sosiaalisen vahvistamisen kehittämistoiminta. Verkkodokumentti. <http://www.tpy.fi/mita_me_teemme/sosiaalisen-vahvistamisen-kehitt/>. Luettu 24.3.2014.

VAMOS-palvelukokonaisuus 2012. Helsingin Diakonissalaitos. Verkkodokumentti. <<http://www.vamosnuoret.fi/>>. Luettu 29.1.2013.

Vilka, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

World Health Organization 2003. Verkkodokumentti. <<http://www.who.int/about/definition/en/print.html>>. Luettu 24.11.2013.

Starttivalmennus- suunnitelma

Sisältö

- 3 Johdanto
- 3 Starttivalmennuksen yleiset tavoitteet
- 4 Mistä starttivalmennus muodostuu
- 5 Starttivalmennuksen teemat
- 8 Elinikäisen oppimisen avaintaidot starttivalmennuksessa
- 9 Elinikäisen oppimisen avaintaidot
- 10 Valmentautujan arviointi
- 10 Starttivalmennuksen yhteiskunnallinen merkitys

Linkit:

1. www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahoitus/tyoepajat/Liitteet/OPM_paatos_25102006.pdf

2. www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/ammattilliset_perustutkinnot

Johdanto

Starttivalmennussuunnitelman tarkoituksena on kuvata Helsingin Diakonissalaitoksen Vamos-palvelukokonaisuuden Starttityöpajatoiminnan tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä peilaten niitä yleisiin työpajatoiminnan periaatteisiin sekä joiltain osin myös ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien perusteisiin. Starttivalmennussuunnitelma tekee toiminnan läpinäkyväksi niin rahoittajille, yhteistyökumppaneille kuin kohderyhmällekkin. Yhtenäiset linjaukset toiminnan tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä toimivat eri yksiköiden työntekijöille punaisena lankana, jonka perusteella toimintaa rakennetaan eri yksikköjen erityispiirteet kuitenkin huomioiden. Starttivalmennussuunnitelmassa läpileikataan työpajatoiminnan yhteiskunnallista merkitystä, starttivalmennuksen yleisiä, valtakunnallisia tavoitteita ja periaatteita sekä sitä, mistä Vamos-starttivalmennus rakentuu.

Starttivalmennuksen yleiset tavoitteet

Opetusministeriö on määritellyt nuorten työpajatoiminnan yleiset perusteet ja linjannut suosituksia koskien työpajatoimintaa. Nuorten työpajatoiminta tarjoaa asiakasta tukevaa toimintaa yksilöllisesti ja asiakaskohtaisesti. Toiminnassa toteutetaan varhaisen puuttumisen ja yhteisöllisyyden periaatteita ja sovelletaan tekemällä oppimisen ja motivoimisen menetelmiä. Työpajatoiminnassa hyödynnetään eri toimialojen erityisosaamista ja kootaan niistä nuoren tavoitteita vastaava palvelu- ja toimenpidekokonaisuus. Valmentautujalla itsellään on keskeinen asema tavoitteiden asettamisessa ja pajajaksoa koskevan suunnitelman laatimisessa. Työpajatoiminta parantaa toimintaan osallistuvan nuoren valmiuksia päästä koulutukseen, suorittaa kesken jäänyt koulutus loppuun tai sijoittua avoimille työmarkkinoille. Lisäksi työpajatoiminta parantaa nuoren elämönhallintataitoja ja lisätä kokonaisvaltaista hyvinvointia. Työpajatoiminta ohjaa pajalaista hyödyntäen sekä yksilö- että ryhmävalmennusta¹.

Starttivalmennus sijoittuu työpajatoiminnan kentälle, mutta poikkeaa selvästi perinteisestä työpainotteisesta pajatoiminnasta. Starttivalmennus on kokonaisvaltainen prosessi, jossa lähdetään liikkeelle valmentautujan yksilöllisen elämäntilanteen ja toimintakyvyn selvittämisestä. Starttivalmennuksen tavoitteena on vahvistaa arjen ja elämönhallinnan taitoja sekä opiskelu- ja työelämävalmiuksia. Valmentautujaa tuetaan löytämään omat voimavaransa ja vahvuutensa. Nuorelle tarjotaan tukea tulevaisuuden suunnitelmien tekemisessä ja yhdessä asetetaan siihen liittyviä, pienin askelin eteneviä tavoitteita. Valmennuksen tavoitteena on tukea nuorta ottamaan vastuuta omasta elämästään ja asioidensa hoitamisesta. Tavoitteena on, että nuori ymmärtää valintojensa seuraukset ja osaa tehdä hyvinvointiaan edistäviä valintoja.

Valmennuksessa pyritään sosiaaliseen vahvistumiseen, realististen suunnitelmien tekemiseen, tavoitteiden asettamiseen ja niiden saavuttamista tukevien ratkaisujen tekemiseen. Valmentautujaa autetaan löytämään hänen tarvitsemansa tukitoimet palvelujärjestelmässä. Nuorella on valmennuksen jälkeen entistä paremmat valmiudet sopivan koulutuksen valintaan ja työllistymiseen tähtäävään urasuunnitteluun sekä edellytyksiä kasvaa aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi. Päämääränä on lisätä nuoren kokonaisvaltaista hyvinvointia ja löytää jokaiselle mielekäs jatkokolku koulutuksen tai työelämän piiristä.

Starttivalmennuksen kohderyhmää ovat 16–29-vuotiaat nuoret ja nuoret aikuiset, jotka tarvitsevat tukea elämänhallintaansa päästäkseen koulutukseen ja työllistymiseen johtavalle polulle. Starttityöpajalla olevalle nuorelle aktiivinen jatkokolku ja tulevaisuuden suunnittelu on ajankohtaista, vaikka eri vaihtoehdot ja realiteetit eivät välttämättä hahmotu. Hän kykenee sitoutumaan säännölliseen toimintaan, mutta nuoren voimavarat eivät välttämättä riitä vielä kokopäiväiseen opiskeluun tai työhön. Nuori tarvitsee myös lisävahvistusta opiskelu- ja työelämävalmiuksiin. Starttivalmennuksessa olevan nuoren sosiaaliset valmiudet ja vuorovaikutustaidot ovat jo sillä tasolla, että ryhmässä toimiminen sujuu. Nuori on motivoitunut muutokseen, omien asioidensa eteenpäin viemiseen ja vastuunottoon omasta elämästään. Hän selviää pienellä tuella ja kannustuksella omien asioidensa itsenäisestä hoitamisesta.

Mistä starttivalmennus muodostuu

Vamos-starttivalmennus koostuu yksilö- ja ryhmävalmennuksesta. Jokainen starttivalmennuksessa mukana oleva nuori saa oman ohjaajan, jonka kanssa yksilövalmennusta toteutetaan nuoren yksilöllisen tarpeen mukaan. Mikäli nuorella on suuri tarve yksilölliseen tukeen, on mahdollista ottaa työpariksi etsivä nuorisotyöntekijä. Nuoren yhteistyöverkostot kartoitetaan ja heidän kanssaan tehdään yhteistyötä tarpeen mukaan. Oma ohjaaja auttaa nuorta pääsemään tarvitsemiensa palvelujen piiriin.

Aloituskeskustelussa kartoitetaan tarkemmin nuoren historia ja nykytilanne sekä laaditaan ensimmäiset tavoitteet starttivalmennukselle. Säännöllisiä yksilökeskusteluja käydään vähintään kerran kuukaudessa, tarvittaessa useamminkin. Yksilökeskustelujen tukena käytetään lomakkeita ja toiminnallisia menetelmiä. Oma ohjaaja tukee nuorta tulevaisuuden suunnittelussa, tavoitteiden asettamisessa ja niiden päivittämisessä sekä seuraa yhdessä valmentautujan kanssa niiden toteutumista. Nuoren jatkettua eteenpäin oma ohjaaja pitää yhteyttä nuoreen ja tukee häntä seuraavaan vaiheeseen siirtymisessä ja siihen kiinnittymisessä.

Ryhmävalmennusta toteutetaan neljänä päivänä viikossa yhteensä 16 tuntia viikossa. Tavoitteena on, että jokainen valmentautuja osallistuu toimintaan kaikkina neljänä päivänä viikossa. Tavoitteellinen ja säännöllinen sitoutuminen toimintaan edesauttaa valmentautujan siirtymistä työelämään tai koulutukseen.

Vamos-starttivalmennuksen pääpaino on ryhmätoiminnassa ja sen tarjoamassa tuessa. Ryhmävalmennuksen tavoitteena on nuoren kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisääminen ja sosiaalinen vahvistuminen. Tavoite pitää sisällään nuoren osallisuuden tukemisen, sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen lisäämisen, itsetuntemuksen ja positiivisen minäkuvan vahvistamisen sekä nuoren voimavarojen ja vahvuuksien kartoittamisen. Ryhmävalmennuksen keskiössä ovat myös työelämä- ja opiskelunvalmiudet, arjen ja elämänhallinnan taidot sekä mielekäs vapaa-aika. Ryhmävalmennuksen teemoja käsitellään keskustelujen sekä kirjallisten ja toiminnallisten tehtävien avulla. Toimintaan sisältyy myös asiantuntijavierailuja ja tutustumiskäyntejä erilaisiin kohteisiin.

Starttivalmennuksen teemat

Vamos-starttivalmennuksen sisältö muodostuu seitsemästä eri teemasta, jotka perustuvat starttivalmennuksen valtakunnallisiin tavoitteisiin, valmentautujien keskeisiin haasteisiin ja starttivalmennuksen yleissivistävään tavoitteeseen. Teemat ovat:

1. Hyvinvointi
2. Omat tavoitteet, jatkopolut, työelämä- ja opiskelutaidot
3. Sosiaaliset- ja vuorovaikutustaidot
4. Yhteiskunnallisuus ja osallisuus
5. Vapaa-aika ja omat mielenkiinnon kohteet
6. Asuminen, talous ja koti
7. Itsetuntemus ja minäkuva

Nuoren tavoitteet

Keskeiset sisällöt

	Nuoren tavoitteet	Keskeiset sisällöt
HYVINVOINTI	» Säännöllisempi päivärytmi ja ajankäytön suunnittelu. » Tieto siitä, mistä voi etsiä apua ja saada lisää tietoa omaan hyvinvointiin liittyen. » Omaa hyvinvointia estävien ja lisäävien tekijöiden tunnistaminen ja niiden soveltaminen omassa elämässä. » Oman suhteen tunnistaminen päihteisiin ja tarvittaessa motivoituminen asian käsittelyyn. » Voimavarojen vahvistuminen.	» Vertaistukiryhmät, esim. päihderyhmät. » Tietoa hyvinvoinnin eri osa-alueista, johon kuuluvat fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi, päivärytmi ja ajankäyttö sekä ehkäisevä päihdetyö. » Fyysinen hyvinvointi, kuten päivärytmi, uni ja lepo, ravitsemus, liikkuminen, seksuaalisuus, somaattinen terveys. » Psyykinen hyvinvointi, mm. selviytymiskeinot, stressinhallinta ja rentoutuminen, ongelmanratkaisutaidot, mielenterveys. » Sosiaalinen hyvinvointi, mm. ihmissuhdetaidot. » Päivärytmi ja ajankäyttö. » Riippuvuudet.
OMAT TAVOITTEET, JATKOPOLUT, TYÖELÄMÄ- JA OPISKELUTAIDOT	» Starttivalmennuksen merkityksen hahmottaminen omien tavoitteiden toteutumiseksi. » Mielekkään jatkolun löytyminen starttivalmennuksen jälkeen. » Porrastettujen tavoitteiden hyödyntäminen tulevaisuuden suunnittelussa. » Työelämä- ja opiskelunvalmiuksien lisääntyminen tiedollisen ja taidollisen pääoman kasvun seurauksena.	» Erilaiset jatkoluvaihtoehdot, joihin kuuluu koulutusjärjestelmän, työmarkkinoiden, välityömarkkinoiden, vaihtoehtoisten opiskelumahdollisuuksien tunteminen. » Lyhyen ja pitkän aikavälin tavoitteiden tekeminen. » Opiskelutaidot. Omaan oppimistyyliin tutustuminen, siihen sopivien opiskelutekniikoiden hallinta, omien opiskelua edistävien ja vaikeuttavien tekijöiden tiedostaminen. » Työelämätaidot. CV:n ja työhakemuksen laadinta, työnhaku, työntekijän oikeudet ja velvollisuudet, omien työnteon edistävien ja vaikeuttavien tekijöiden tiedostaminen sekä työelämän pelisäännöt. » Oppimisvaikeuksien ja muiden työelämää vaikeuttavien tekijöiden tunnistaminen. » Koulutus- ja työelämäpalvelut.
SOSIAALISET- JA VUOROVAIKUTUSTAITOT	» Kokemus turvallisessa ryhmässä toimimisesta ja siihen kuulumisesta. » Ryhmässä toimimisen taitojen lisääntyminen. » Vastuunkantamisen oppiminen. » Riittävien arkisissa sosiaalisissa ja vuorovaikutusta vaativissa tilanteissa toimimisen taitojen saavuttaminen.	» Sosiaaliset taidot. » Vuorovaikutustaidot ja viestintä. » Ryhmässä oleminen ja siinä toimiminen, ryhmään kuuluminen. » Erilaisuuden ymmärtäminen ja suvaitseminen. » Vastuun kantaminen.

Nuoren tavoitteet

Keskeiset sisällöt

YHTEISKUNNALLISUUS JA OSALLISUUS	» Vaikuttamisen eri tasojen, kuten oma elämä, yhteisö ja yhteiskunta tiedostaminen sekä kokemus niihin vaikuttamisesta omalla toiminnalla. » Tieto ja valmiudet käyttää yhteiskunnan palveluja. » Tieto siitä, miten yhteiskunta toimii. » Positiiviset osallisuuden kokemukset.	» Mediataidot. » Kuluttajakasvatus. » Vapaaehtoistyö. » Yhteiskunnallisten asioiden seuraaminen omassa lähiympäristössä, yhteiskunnassa ja maailmalla.
VAPAA-AIKA JA OMAT MIELENKIINNON KOHTEET	» Mielekkään vapaa-ajan tekemisen tärkeyden oivaltaminen oman hyvinvoinnin kannalta. » Omien mielenkiinnon kohteiden löytyminen. » Sellaisten elämysten kokeminen, joihin ei tässä elämäntilanteessa muuten välttämättä olisi varaa. » Tieto niistä kanavista, joiden kautta voi etsiä itselleen mielekästä vapaa-ajan toimintaa.	» Eri liikuntamuotojen, harrastusten ja muiden vapaa-ajan toimintojen tutuksi tekeminen ja kokeileminen. » Erilaisten taide-, kulttuuri- ja liikuntaelämysten kokeminen.
ASUMINEN, TALOUS JA KOTI	» Riittävät tiedot ja taidot itsenäiseen asumiseen tai itsenäistymiseen. » Tiedon lisääntyminen rahankäytöstä ja taloudenpidosta sekä siitä, miten selviytyä talousvaikeuksista. » Tieto siitä, mitä tukia on oikeutettu saamaan ja mistä ja miten niitä haetaan. » Arjen taitojen vahvistuminen.	» Asumisasiat, kuten asunnon haku, vuokralaisen oikeudet ja velvollisuudet, vuokrasopimus, asunnon viihtyvyys. » Taloustaidot. » Kotitaloustaidot, mm. ruoanlaitto, jälkien siivoaminen, kaupassa käyminen, kierrätys, elintarviketietous.
ITSETUNTEMUS JA MINÄKUVA	» Arvostava ja realistinen suhtautuminen omaan itseen. » Omannäköisten ratkaisujen tekeminen elämässä. » Itselleen tyypillisten keinojen tunnistaminen ja hyödyntäminen vaikeuksista selviytymiseen. » Omien vahvuuksien tunnistaminen ja itsessä kehitettävien ominaisuuksien nimeäminen. » Tavoitteiden asettaminen omien unelmien pohjalta. » Itsetuntemuksen lisääntyminen ja positiivisen minäkuvan vahvistuminen.	» Arvot. » Omat juuret ja elämänhistoria. » Vahvuudet. » Unelmat, toiveet ja tavoitteet. » Roolit. » Tunnetaidot. » Minäkuvan rakentuminen.

Elinikäisen oppimisen avaintaidot starttivalmennuksessa

Elinikäisen oppimisen avaintaidoilla tarkoitetaan sitä osaamista, jota tarvitaan jatkuvasti oppimisessa, tulevaisuuden ja uusien tilanteiden haltuunotossa sekä muuttuvan työelämän haasteissa. Ne lisäävät kaikilla aloilla tarvittavaa ammattisivistystä ja kansalaisvalmiuksia, ja niiden avulla valmentautujat pystyvät seuraamaan yhteiskunnassa ja työelämässä tapahtuvia muutoksia ja myös toimimaan alati muuttuvissa olosuhteissa. Elinikäisen oppimisen avaintaidoilla on suuri merkitys valmentautujan elämän laatuun ja persoonallisuuden kehittymiseen.

Euroopan parlamentin ja neuvoston suositusten (2006/92/EY) mukaan nämä avaintaidot muodostavat viitekehyksen jolla tuetaan määritettyjen tavoitteiden saavuttamiseen tähtääviä toimia. Viitekehys on tarkoitettu pääasiassa poliittisille päättäjille, koulutuksen tarjoajille, työnantajille ja oppijoille itselleen. Tämä viitekehys koskee erityisesti muita heikommassa asemassa olevia ryhmiä, jotka tarvitsevat erityistukea oppimispotentiaalinsa hyödyntämisessä. Avaintaitojen omaksuminen on tärkeää pakollisen oppivelvollisuutensa loppuvaiheessa oleville nuorille, sillä avaintaidoista he saavat aikuiselämässä ja erityisesti työelämässä tarvittavia valmiuksia sekä voivat muodostaa jatko-opinnoissa tarvittavan perustan.

Elinikäisen oppimisen avaintaidot sisältyvät ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien tavoitteisiin ja ammatillisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin ja niiden arviointikriteereihin. Tästä syystä ne on lisätty myös starttivalmennuksen valmennussuunnitelmaan. Starttivalmennuksen valmennussuunnitelmaan sisältyvät seuraavat elinikäisen oppimisen avaintaidot: oppiminen ja ongelmanratkaisu, vuorovaikutus ja yhteistyö, etiikka sekä terveys, turvallisuus ja toimintakyky, aloitekyky, kestävä kehitys, estetiikka, viestintä ja mediaosaaminen sekä aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit.

Starttivalmennuksen elinikäisen oppimisen avaintaidot on rakennettu mukaillen opetushallituksen toistaiseksi voimassa olevia ammatillisen perustutkinnon perusteita².

Elinikäisen oppimisen avaintaidot

Avaintaito	Kuvaus
OPPIMINEN JA ONGELMANRATKAISU	Valmentautuja suunnittelee omaa toimintaansa ja kehittää itseään suunnitelmallisesti. Hän osaa arvioida omaa osaamistaan. Hän ratkaisee ongelmia sekä tekee valintoja ja päätöksiä koskien omaa elämäänsä. Hän toimii ryhmässä joustavasti, innovatiivisesti ja luovasti. Hän hankkii tietoa, osaa jäsentää, arvioida ja soveltaa sitä.
VUOROVAIKUTUS JA YHTEISTYÖ	Valmentautuja suunnittelee omaa toimintaansa ja kehittää itseään suunnitelmallisesti. Hän osaa arvioida omaa osaamistaan. Hän ratkaisee ongelmia sekä tekee valintoja ja päätöksiä koskien omaa elämäänsä. Hän toimii ryhmässä joustavasti, innovatiivisesti ja luovasti. Hän hankkii tietoa, osaa jäsentää, arvioida ja soveltaa sitä.
ETIIKKA	Valmentautuja tiedostaa oman arvoperustansa ja toimii arjessaan sen mukaisesti. Hän sitoutuu suunnitelmiin ja tehtäviin sekä toimii vastuullisesti ja eettisesti. Valmentautuja tiedostaa oman vastuunsa sekä yksilönä että ryhmän jäsenenä.
TERVEYS, TURVALLISUUS JA TOIMINTAKYKY	Valmentautuja toimii turvallisesti ja vastuullisesti ryhmässä ja vapaa-aikana ja ylläpitää terveellisiä elintapoja sekä toimintakykyään. Hän työskentelee ergonomisesti ja hyödyntää arjessaan terveysliikuntaa sekä ehkäisee toimintaympäristöönsä liittyviä vaaroja ja terveyshaittoja.
ALOITEKYKY	Valmentautuja osaa asettaa itselleen tavoitteita ja edistää toiminnallaan niiden saavuttamista. Hän suunnittelee toimintaansa ja työskentelee tavoitteiden saavuttamiseksi. Valmentautuja toimii ryhmässä aloitteellisesti.
KESTÄVÄ KEHITYS	Valmentautuja tiedostaa kestävän kehityksen ekologiset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset periaatteet ja hyödyntää niitä omassa toiminnassaan. Valmentautuja osaa tehdä kestävän kehityksen periaatteiden mukaisia valintoja omassa elämässään.
ESTETIIKKA	Valmentautuja ottaa toiminnassaan huomioon myös esteettiset tekijät. Hän edistää ja ylläpitää elinympäristönsä viihtyisyyttä ja muuta esteettisyyttä.
VIESTINTÄ JA MEDIAOSAAMINEN	Valmentautuja viestii monimuotoisesti ja vuorovaikutteisesti tilanteeseen sopivalla tavalla. Hän havainnoi, tulkitsee sekä arvioi kriittisesti erilaisia medioita. Hän osaa soveltaa sujuvasti median ja viestintäteknologian käyttöä erilaisissa tilanteissa.
AKTIIVINEN KANSALAISSUUS JA ERI KULTTUURIT	Valmentautuja osallistuu rakentavalla tavalla ryhmän ja yhteiskunnan toimintaan ja päätöksentekoon. Hän toimii oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa mukaisesti arjessaan. Hän noudattaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita. Hän toimii arvostavasti eri kulttuuriasteen omaavien ihmisten kanssa.

Valmentautujan arviointi

Starttivalmennuksen valmentautujan arviointi on rakennettu mukaillen opetushallituksen toistaiseksi voimassa olevia ammatillisen perustutkinnon perusteita².

Valmentautujan arviointi on tavoiteperustaista, jolloin valmentautujan oppimista ja osaamista verrataan starttivalmennuksen aikana laadittuihin yksilöllisiin tavoitteisiin. Tavoitteita käydään läpi yksilökeskusteluissa ja niitä tarkennetaan koko starttivalmennusjakson ajan. Valmentautujan edistymistä verrataan ensisijaisesti hänen omaan kehittymiseensä.

Oppimisen arvioinnin tavoite on, että valmentautuja oppii tunnistamaan mitä hän osaa ja mitä hänen on vielä opittava. Ohjaaja tukee ja motivoi valmentautujaa tavoitteiden saavuttamisessa sekä realistisen itsearviointitaidon kehittämisessä. Valmentautuja arvioi edistymistään laadittujen tavoitteiden pohjalta.

Valmentautujan edistymistä arvioidaan koko starttivalmennuksen ajan antamalla nuorelle suullista palautetta. Numeerista tai kirjallista arviointia ei starttivalmennuksen tavoitteiden saavuttamisen arvioinnissa tarvita. Palautteen avulla tuodaan esille valmentautujan vahvuudet ja näin tuetaan valmentautujaa omien tavoitteiden saavuttamisessa.

Starttivalmennuksen yhteiskunnallinen merkitys

Nuorten työpajatoiminnan yleisten perusteiden (17/600/2006) mukaisesti työpajatoiminta sijoittuu julkisen sektorin palvelukokonaisuudessa sosiaalialan palvelujen ja avoimien koulutus- ja työmarkkinoiden välimaastoon. Lisäksi starttivalmennus kiinnittyy tiiviisti perusopetuksen ja jatko-opintojen väliseen nivelvaiheeseen. Työpajat ovat itsenäisiä organisaatioita, mutta toimivat usein moniammatillisen, sektorirajat ylittävän verkoston osana. Työpajojen yhteistyökumppaneita ovat muun muassa etsivä nuorisotyö, työhallinnon eri yksiköt, työvoiman palvelukeskukset, sosiaalitoimi, psykiatriset palvelut, päihdepalvelut, Kansaneläkelaitos, yritys yhteistyökumppanit sekä oppilaitokset. Työpajojen yhteistyöverkosto rakentuu paikkakuntaakohtaisesti paikallisten erityispiirteiden ja asiakkaiden tarpeiden pohjalta.

Valmennuksen keskeisenä tarkoituksena on edistää nuorten elinikäistä oppimista, lisätä nuorten työelämä- ja opiskeluvälmiuksia ja tukea nuorten tulevaisuuden suunnittelua sekä ammatinvalintaprosessia. Starttivalmennuksen tavoitteena on sekä integroida työelämän ja koulutuksen ulkopuolelle pudonneita nuoria kiinnittymään takaisin yhteiskuntaan että tehdä myös ennaltaehkäisevää työtä.